

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Извештај во сенка кон Конвенцијата
за елиминирање на сите форми на
дискриминација на жената

Извештајот е подготвен од Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост
на жените на Република Македонија - ECE

2005

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Извештај во сенка кон Конвенцијата за
елиминирање на сите форми на
дискриминација на жената

Извештајот е подготвен од Здружението за еманципација,
солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ

Дизајн и графичка подготовка: **kreativanova**

Насловна страна: *Вечно раѓање*, Лидија Саздовска, масло на платно, 2004

Тираж: 1000 примероци

Извештајот е отпечатен со поддршка на Набљудувачката Мисија на ОБСЕ во Скопје

Содржината на ова издание не значи дека секогаш ги одразува погледите или ставовите на Набљудувачката Мисија на ОБСЕ во Скопје

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ ,
Скопје

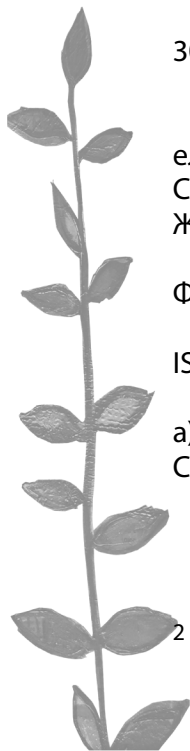
305-055.2-028.83(497.7) (047)

РЕПУБЛИКА Македонија : извештај во сенка кон Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација против жената. - Скопје : Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на Жените на Р.М. ЕСЕ, 2005. - 99 стр. , 20 см

Фусноти кон текстот

ISBN 9989-9930-5-X

а) Нееднаквост на жената - Македонија - Извештаи
COBISS.MK-ID 63292170

СОДРЖИНА

Благодарност	4
СУМАРЕН ИЗВЕШТАЈ	
1. Профил на државата	6
2. Методологија на подготвување на извештајот	8
3. Сумарни сознанија	9
3.1. Правна усогласеност	9
3.2. Фактичка усогласеност	12
3.3. Препораки	16
ИЗВЕШТАЈ	
Методолошки напомени	22
Член 1	24
Член 2	26
Член 3	30
Член 4	32
Член 5	34
Член 6	36
Член 7	43
Член 8	48
Член 9	50
Член 10	52
Член 11	59
Член 12	68
Член 13	75
Член 14	77
Член 15	83
Член 16	87
Прилог 1: Користени правни извори и литература	94
Прилог 2: Листа на правни експерти	97
Прилог 3: Листа на интервјуирани и интервјуирачки	98
Прилог 4: Листа на спроведени фокус групи	99
Прилог 5: Листа на невладини организации кои учествуваа при утврдување на фактичката усогласеност	100
Прилог 6: Листа на сфери на загриженост	101

БЛАГОДАРНОСТ

Се наближуваат две години од почетокот на процесот на подготовка на првиот извештај во сенка кон Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените во Република Македонија. Два од десетте чекори кои Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во РМ - ЕСЕ ги исчекори во деценијата од своето постоење.

ЕСЕ, водено од премисата за целосно утврдување на состојбата на жените во РМ, го прифати предизвикот за подготовка на Првиот извештај во сенка кон Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените. Предизвикот беше дотолку поголем, ако се земе предвид дека РМ по прифаќањето на Конвенцијата во 1994 година нема поднесено извештај до Обединетите нации за нивото на нејзиното спроведување.

Овој процес со својата реализација започна на 18 декември 2003 година со спроведување на обуката наменета за членовите на де јуре и де факто групата. Во оваа прилика ѝ изразуваме посебна благодарност на г - ѓа Хадар Харис, извршна директорка на Центарот за човекови права и хуманитарно право на Американскиот универзитет во Вашингтон, која заедно со ЕСЕ и членовите на работните групи ја утврди основата на овој долгорочен и значаен процес, преку спроведување обука, подготвување стратегија, утврдување на методологијата, како и идентификување на специфичностите при спроведувањето на овој процес.

Воедно упатуваме посебна благодарност до Американската адвокатска асоцијација, Правната иницијатива за централна и источна Европа и Евроазија, кои од самиот почеток го поддржаа овој процес и чиј прирачник претставуваше основа за подготовка на овој извештај.

ЕСЕ ѝ се заблагодарува и на Набљудувачката Мисија на ОБСЕ во Скопје, која, покрај традиционалните донатори на ЕСЕ, Меѓуцрковната организација за развој и соработка - ИККО од Холандија и Протестантската асоцијација за соработка и развој - ЕЕД од Германија, финансиски ја поддржа реализацијата на овој процес и публикувањето на овој извештај.

Придонесот на членовите на работните групи (де јуре и де факто) кои несебично ги вложија својата експертиза и времето на располагање, беше од особено значење.

Благодарност им изразуваме на петте правни експерти кои заедно со нас ја утврдија правната усогласеност на домашното законодавство со одредбите на Конвенцијата. Заедно, за временски период пократок од шест месеци, интензивно спроведовме сеопфатна правна анализа за која, впрочем, доволно говорат и наодите од извештајов.

Благодарност ѝ изразуваме и на координаторката на севкупната фактичка анализа, како и на интервјуирачките кои помогнаа во правилно и сеопфатно утврдување на положбата на жената во Република Македонија. Овој дел од процесот се покажа како најкомплексен и најдолготраен во подготовката на извештајов.

Им заблагодаруваме на сите невладини организации и индивидуалци кои го помогнаа процесот на утврдување на фактичката усогласеност и кои заедно со ЕСЕ се носители на овој процес во Македонија.

Благодарност им упатуваме и на интервјуираните експерти кои преку споделување на своите мислења и ставови од областите на нивната експертиза дадоа посебен придонес кон утврдување на фактичката анализа.

И на крајот би сакале да изразиме благодарност до вработените на програмата Женски човекови права на ЕСЕ, Стојан Мишев и Габриела Михова, кои безрезервно учествуваа во двегодишниот процес на подготовка, давајќи значаен придонес во обликувањето на сознанијата презентирани во овој извештај.

Веруваме дека наодите и препораките од првиот извештај во сенка кон Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените, кои се запишани и претставуваат значаен дел во историјата на унапредување на односите меѓу мажите и жените, се основа и појдовна точка за операционализација на идните активности на ова поле на национално ниво.

Јасминка Фришчиќ, извршна директорка на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ

Марија Гелевска, заменик извршна директорка и координаторка на програмата Женски човекови права на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ

декември, 2005

СУМАРЕН ИЗВЕШТАЈ

1.ПРОФИЛ НА ДРЖАВАТА

Површина: 25 713 км²

Главен град: Скопје

Население: 2 022 547 жители, 78,7 жители на еден км²

Структура на населението според пол: мажи 1 015 377, жени 1 007 170, односно број на мажи на 1 000 жени е 1 008

Национален состав на населението: Според пописот од 2002 година вкупното население изнесувало 2 022 547 жители, од кои: 64,18% Македонци; 25,17% Албанци; 3,85% Турци; 2,66% Роми; 0,48% Власи; 1,78% Срби; 0,84% Бошњаци и 1,04% останати.

Писменост и образование: Стапката на писменост за 2002 година изнесувала 96,38%.

Без образование се 3,85%, незавршено основно образование 10,77%, основно образование 34,77%, со три години средно образование 10,64%, четири години средно образование 29,45%, више образование 3,24%, високо образование 7,28% или вкупно 1 579 500 лица.

Економски развој¹: Бруто домашниот производ на Македонија во 2003 година изнесувал 2 243 американски долари по глава на жител. Номиналниот износ на овој показател за истата година изнесувал 253 454 милиони денари.

Раст на реалниот БДП

Номиналниот пораст на БДП во 2003 во однос на 2002 во релативен показател изнесувал 3,9%.

Реалната стапка на пораст на БДП во 2003 во однос на 2002 била 3,4%.

Невработеност: За 2003 година таа изнесува 390 361 лице односно 36,7%

Театри, кина, библиотеки: Во РМ постојат 12 професионални тетари². Активно работат 19 кина во 2004 година и вкупно постојат 208 библиотеки³.

Актуелна состојба: Интеграцијата во Европската Унија, несомнено, е еден од најважните стратешки интереси и приоритетни цели на земјата. Република Македонија е првата земја во регионот која ја потпиша спогодбата за

¹ Извор: Државен завод за статистика (2004; 2005)

² Државен завод за статистика, податок за 2003 година

³ Државен завод за статистика, податок за 2001 година

Стабилизација и асоцијација во 2001 година. Со ратификување на Спогодбата од страна на Собранието истата година, РМ го потврди стратешкиот интерес и својата заложба за зачленување во Унијата. До крајот на оваа година Македонија очекува утврдување на датумот за започнување преговори за членство во Европската Унија.

Република Македонија се здоби со независност во септември 1991 година со одвојување од СФРЈугославија. Република Македонија по своето уредување е република со парламентарна демократија. Пратениците се избираат на општи, непосредни избори. Досега се спроведени три парламентарни избори. Собранието на Република Македонија брои 120 пратеници, 1 претседател и двајца потпретседатели. Извршната власт во Република Македонија ја сочинуваат 14 министерства. Во рамките на Владата постои Генерален секретаријат кој е составен од повеќе сектори.

Одржани се три локални избори. Во тек е процесот на децентрализација, со пренесување на одговорностите од централно на локално ниво.

Судската власт во РМ е поставена на три нивоа. Во Републиката постојат 27 основни, три апелациони и еден Врховниот суд на РМ. Обвинителството исто така е поставено на три нивоа, односно постојат основни, виши и Републичко јавно обвинителство.

2. МЕТОДОЛОГИЈА НА ПОДГОТВУВАЊЕ НА ИЗВЕШТАЈОТ

Методолошки напомени

1. Извори на сознанија
 - Уставот, законите и подзаконските акти на државата
 - Експерти од одредени области
 - Жени припаднички на различни етнички заедници, различно географско потекло и припадност на урбана или рурална средина
 - Статистичка евиденција, студии, извештаи и друг пишан материјал
2. Методолошки постапки
 - Анализа на содржина
 - Интервју со експерти
 - Работа со фокус групи
3. Опис на предметот на истражувањето
 - Уставот, закони и подзаконски акти
 - 19 експерти
 - 13 фокус групи

3. СУМАРНИ СОЗНАНИЈА

Од направената правна анализа и утврдената фактичка состојба, може да се извлечат три глобални констатации:

1. Постои голема усогласеност меѓу постојното законодавство со одредбите на конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жените;
2. Состојбата е нешто понеповолна во однос на имплементацијата на усогласените законски прописи и
3. Најнеповолна е оценката во однос на фактичката положба на жената во семејството и општеството, односно постои изразен расчекор помеѓу правната и фактичката положба на жената.

3. 1. Правна усогласеност

а) Законска усогласеност

Утврдени се следниве законски неусогласувања на постојното законодавство со предвидените одредби во конвенцијата:

Во постојното законодавство недостасува дефиниција на дискриминација на жената. Во Македонија не постојат одделни закони за антидискриминација и одделен закон за рамноправност на половите. Во дел од поединечните закони (сите освен законите од областа на образование и работни односи) не се предвидени одредби за забрана на дискриминација. Онаму каде што е предвидена забраната на дискриминација не постојат казнени одредби за нивно непочитување.

Во државата, освен судската постапка, не постои законска пропишаност на други механизми за заштита во случаи на отстапување, постапки или практика на дискриминација на жените.

Единствениот институционален механизам на државата (Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите при Министерство за труд и социјална политика), кој треба да има за цел остварување и уживање на правата на жените рамноправно со мажите, не е пропишан со закон.

По однос на посебните привремени мерки кои имаат за цел забрзување на фактичката рамноправност на жените и мажите, во Македонија, и покрај нивна делумна пропишаност, отсутствува законски прецизно дефинирање. Отсутнуваат законски предвидени посебни привремени мерки за учеството на жените во останатите сфери на општествен живот, освен по однос на нивното учество во политичкиот живот за што и се пропишани.

Заради спречување трговија, проституција и семејно насилство, отсутнуваат следниве законодавни мерки во државата: не постојат законски предвидени

одделни програми за социјална заштита на жените проститутки, не постои соодветна законска регулираност на проблемот на семејно насилство и како резултат на тоа не постојат формални системи за заштита на жртвите на семејно насилство; не постојат програми за обука на професионални структури кои работат на овој проблем, ниту пак, програми за подигање на свеста за проституција и трговија со луѓе иницирани од страна на државата. Отсуствува и законска пропишаност на посебни програми кои ќе овозможат бесплатна и достапна правна помош за жртвите на семејно насилство од страна на државата.

По однос на обезбедување на жените со можност да ги претставуваат своите Влади на меѓународно ниво, не постојат одредби со кои се обезбедува нивна пропорционална застапеност на ова ниво.

Во образованието, односно во законските прописи за основно образование, забраната за дискриминација е предвидена, но не се предвидени казни одредби за оние кои нема да ги почитуваат.

Во работното законодавство не постои законска одредба која експлицитно го обврзува работодавецот да ги информира жените за условите на работа кои можат штетно да влијаат врз нивното репродуктивно здравје.

Посебни одредби за регулирање на сексуалното вознемирување не постојат во Законот за работни односи и во општите колективни договори.

Не постои ниту конкретна одредба со која ќе се обезбеди враќање на работничка на работно место по породилното отсуство, со исти квалификации без професионално деградирање на жената. Не постои законска одредба во рамките на Законот за работни односи и Законот за заштита при работа, нивните одредби да се менуваат во согласност со новите научно - технички сознанија.

И покрај предвиденоста на заштита на работниците, воопшто не постојат одредби со кои се обезбедува посебна заштита за бремени жени, освен посебната заштита од ноќна работа. Не е регулиран институтот родителско отсуство и неопходно е негово законско пропишување.

Од областа на здравството, не постои закон за сексуални и репродуктивни права.

Државата нема предвидени развојни програми чија цел е развој на руралните средини, со кои би се надминале проблемите на жената на село.

Во постојното семејно законодавство не постои одредба со која се забранува склучувањето договорен брак или брак склучен со цел обезбедување економска сигурност и отсуствуваат законски пропишани мерки кои ќе водат кон искоренување на договорени бракови кај ромската и албанската популација.

Постои законска празнина во однос на инкриминција на вонбрачното живеење со малолетно лице. Сексуалното општење на полнолетно со малолетно лице од 14 до 18 години не е забрането и казниво.

б) Имплементација на законите

Утврдени се следниве недостатоци по однос на имплементацијата на усогласеното постојно законодавство:

Националниот план за акција, како единствен документ кој треба да предвиди унапредување на положбата на жената, не е ревидиран и во него нема утврдено временска рамка за преземање на предвидените активности. Во него не е предвиден индикативен буџет и план за следење на напредокот на овој документ.

И покрај законската уреденост на појавите на проституцијата и трговијата со луѓе, отсуствуваат конкретни програми за превенција и нивно сузбивање.

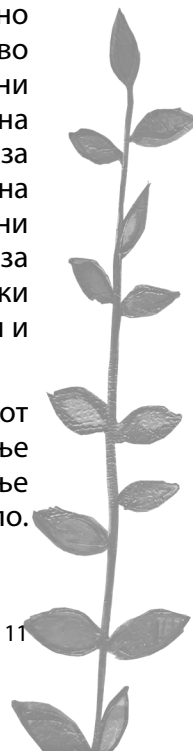
Според Законот за азил и привремена заштита, барател на право на азил е странец кој бара право на заштита. Во овој закон се предвидува лично сослушување на барателите на азил, но сепак жените не се интервјуираат одвоено од мажите. Службените лица од Одделението за азил при Министерството за внатрешни работи не демонстрираат полово сензитивни техники за интервјуирање, при интервјуирање на жените баратели на азил.

Во образованието има потреба од обезбедување доследна примена на законот во врска со задолжителноста на основното образование (казните предвидени за родителите).

Не постојат посебни програми за девојките и жените кои прерано го напуштиле училиштето, особено за девојчињата кои живеат во рурални средини, оние со низок социјален статус кои припаѓаат на одредени етнички групи, како Ромите и во извесен степен како етничките Албанци. Заради елиминирање на дискриминацијата и отстранување на традиционалните сфаќања за улогите на мажите и жените на сите степени и во сите форми на образование, недоволно се застапени соодветни воспитно - образовни програми, а и наставните методи кои се применуваат не се приспособени.

Законски предвидените одредби од областа на здравството не се имплементираат во следниве области: несоодветно функционираат службите од здравствениот систем кои работат на унапредување на репродуктивното здравје и права (особено во руралните средини и кај вулнерабилните групи како што се луѓе кои живеат во сиромаштија, ниско образовани и ромска популација) и во одредени региони постои несоодветно обезбедување со здравствена заштита на жените, од областа на женското и репродуктивно здравје. Државата не обезбедува посебни мерки за поддршка на мајчинството, како и обезбедување соодветна исхрана за време на бременост и доење. Исто така, не постојат посебни програми за: заштита на жени инфицирани со ХИВ, посебно на бремени жени; подигање на свеста меѓу младите за употреба на контрацептивни средства и за промена на традиционалните практики кај одредени етнички групи кои доведуваат до лимитирање на нивните сексуални и репродуктивни права.

Во однос на елиминирање на дискриминацијата во стопанскиот и општествениот живот, не постојат посебни постапки во однос на дискриминаторското однесување во приватниот сектор. Во државата не постојат посебни програми за промовирање на женското претприемништво и гарантни фондови со кои тоа би се стимулирало. Не постојат кредитни линии наменети само за жени.

Државата не прави никакви напори да ја подобри положбата на жената во руралните средини која евидентно е многу потешка од онаа на жените во урбаните средини. Отсуствуваат мерки и активности за вклучување на руралната жена во телата на локалната самоуправа, како и во другите тела на одлучување на регионално и на национално ниво. Не постојат посебни програми кои го промовираат учеството на жените, воедно охрабрувајќи ги да се вклучаат во одредени политички процеси. Не постојат ниту посебен вид програми за заштита на жените жртви на семејно насилство од руралните средини.

3. 2. Фактичка усогласеност

Претходната констатација за расчекор помеѓу правната и вистинската еднаквост на мажите и жените ја утврдивме низ следната фактичка состојба.

Иако во нашето законодавство не е операционализиран поимот дискриминација, сите учесници во истражувачките дејства, неговата содржина ја сфаќаат во смисла на дефинирање на дискриминацијата во Конвенцијата, што, впрочем, се гледа и преку примерите за дискриминација што ги посочија. Еден од примерите е: „Во услови на вработување, првото прашање кое им се поставува на жените при потпишување договор за работа е: дали е мажена и дали во наредниот период планира да има деца. За одбележување е дека и меѓународните организации кои работат во нашата земја ги задолжуваат жените да потпишат договор со кој се обврзуваат дека во наредниот период нема да имаат деца, како услов за да го зачуваат работното место“. Дискриминацијата не била основа за покренување судска постапка ниту пак, на иницијатива за преиспитување на уставноста на законите на ова поле.

Основа на државната машинерија претставува Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите кое е формирано во рамките на Министерството за труд и социјална политика.

На иницијатива на невладините и владините организации преземени се значајни и сеопфатни мерки кои се однесуваат на воведување квоти за зголемување на учеството на жената за избор на пратеници во Собранието на РМ и за избор на советници на локално ниво, односно само во политичкиот живот. Отсуствуваат вакви мерки во останатите сфери. Отсуствуваат загарантираните права во однос на заштитата на мајките, како што се отпуштање од работа за време на бременост, нецелосно користење на породилното отсуство и правото на скратено работно време на самохраните родители и родителите на деца со пречки во развојот.

Присутна е патријархалната матрица на уредување на односите, односно доминантниот модел за поделба на улогите во семејството. Доминантна е улогата на мајката во подигањето и развојот на децата. Ова, впрочем, се потврди и преку исказите на фокус групите: „Се слуша мажот и таткото“ (исказ од припадничка на етничка ромска заедница од урбана средина); „Се знае што работат жените, а што мажите. И Господ рекол: жената има глас да пее како билбил, а грб да биде амал“ (исказ од припадничка на етничка турска националност од мешана средина).

Во руралните средини ислучоците од овие улоги се минимални, додека во урбаните средини има промени и поделба на работата. Иако според нашето законодавство,

родителските права и одговорности подеднакво им припаѓаат на обата родител, во практика жената се јавува како носител на воспитниот процес. При воспитувањето за женските деца важи правилото „да бидат помирни од машките деца, услужливи, да бидат тивки и секогаш фини. Да не се занимаваат со работи кои би ги одделиле многу од домот или каде што е потребна физичка сила и секогаш јавно да не го изразуваат своето мислење“.

Проституцијата како реална појава во земјата, главно се третира како индивидуален проблем, а помалку како општествено условена појава и нема третман на општествен приоритет. Државата не презема посебни мерки за едукација на жените во однос на здравствените и безбедносните ризици од проституцијата.

Програмите кои постојат во прифатилиштето за тргуваните жени и девојки, ја прифаќаат само оние жртви кои се подготвени да се вратат во државата на потекло, додека тргуваните жени кои не сакаат да учествуваат во програмата на ИОМ, Меѓународна организација за миграции, немаат друг избор, освен да бидат депортирани. Во државата не може да се идентификуваат внатрешно тргувани жени и деца, иако постојат индиции за нивно присуство. Приближно 70% од тргуваните жени од југоисточна Европа не можат или не сакаат да се вратат во земјите на потекло поради страв од осуда, прогонување и недостаток на доверба во локалните власти при обезбедувањето адекватна заштита⁴. На жените - жртви на трговија со луѓе, треба да им се одобри правото на останување на територија на РМ доколку исполнат определени услови. Правото за барање азил и иницирање на оваа постапка е едно од средствата кое може да го користи жената - жртва на трговија, доколку постои страв од прогонување по враќањето во земјата на потекло⁵. Досега, Министерството за внатрешни работи нема регистрирано ниту едно барање за азил поднесено од жена - жртва на трговија.

Во практиката се сретнуваат сите видови на семејно насилство врз жените: сексуално, физичко, психичко и економско. Најдоминантен облик на насилство е психичкото насилство со стапка на пријавување 61,5%, второ по застапеност и пријавување е физичкото насилство со 23,9% и трето по застапеност и пријавување е сексуалното насилство со 5,0%. И покрај предвиденоста на задолжителната здравствена заштита од страна на државата, таа не се обезбедува за жените жртви на семејно насилство.

Жените, главно, го користат правото на глас. Во практиката се сретнуваат само две отстапувања: семејно гласање главно во албанската етничка заедница, особено во руралните подрачја и неизлегувањето на избори на дел од жените од ромската етничка заедница. Како пречки што ги оневозможуваат жените да го остварат правото на глас беа идентификувани: лошата економска состојба и ниското образовно ниво на некои жени.

Општа констатација е дека жените во нашава земја малку се вклучени во власта, односно се со минимална реална одлучувачка моќ. Покрај незадоволителното учество на жената во Парламентот, учеството на жената е маргинално во органот на

⁴ Shearer Demir, Jenna, „Трговија со жени за сексуална експлоатација: Родово базиран и заснован страв од прогонување“, работен материјал на УНХЦР бр. 80 од 2003 година.

⁵ Протокол за превенција и сузбивање и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца, потпишан на 14 декември 2000 година. Истиот е ратификуван на 28 септември 2004 година.

извршната власт, Владата на РМ. Генерално, основните човекови права на жените не се прекршуваат поради нивните политички активности и определби.

Многу мал број жени од државата заземаат позиции кои значат претставување на владата на меѓународно ниво, исто толку малку работат во меѓународните организации. Република Македонија на меѓународно ниво на ниво на амбасадори ја претставуваат вкупно 30 преставници од кои две се жени, односно вкупниот процент на жени изнесува 6,6%⁶. РМ има четири генерални конзулати. Ниту една жена не е поставена на функцијата генерален конзул.

Според нашите прописи, бракот со државјанин на друга држава или промена на националноста од страна на мажот автоматски не значат и промена на државјанството односно на националноста за жената. Меѓутоа, во практика тие промени често предизвикуваат и промена во државјанството или националноста за жената. Тоа се случува по лично барање, не автоматски.

Секое полнолетно лице (независно од полот) има право да добие не само пасош, туку и секаков идентификувачки документ без дозвола од мажот или од кој било друг. Во практика, особено кај ромската и албанската популација, за добивање пасош жената бара согласност од мажот, свекрвата или друго лице. Оваа согласност нема никаква формална вредност. Истото се случува и по однос на државјанство на децата.

И покрај тоа што од формален аспект, двајцата родители се со еднакви права за избор на државјанство на своите деца, во практиката се потенцира улогата на таткото, односно најчесто се зема неговото државјанство (по заедничко барање, значи со согласност на жената).

Законските прописи предвидуваат еднаков пристап до образованието и за машката и за женската популација. Но, во практиката секогаш не е така. Кај ромската популација сè уште женските деца поретко го завршуваат основното образование.

„Девојчињата кои живеат во рурални подрачја или пак, оние кои доаѓаат од пониските социјални слоеви и/или припаѓаат на одредени етнички групи како ромите или во извесен степен етничките Албанци, се со најголем ризик да го напуштат образовниот систем во почетната фаза. Општата стапка на намалување, односно на оние кои го напуштаат, изнесува во просек под 2%, но во случај со ромската популација, таа изнесува 10%.“ И за машките и за женските деца квалитетот на образованието по однос на наставните програми, наставниот персонал, училишниот простор и опрема се еднакви (тие заедно одат на училиште). Материјата за здравствено образование и семејно планирање не се учи во основните и средните училишта.

Правото на работа е уставно загарантирано неутуѓиво право, но во практиката има отстапувања, особено во приватниот сектор. Во државата не постои механизам за стимулирање со кој ќе се обезбеди еднаков третман на мажите и жените на работното место. По правило, жените слободно ја одбираат својата професија и вработување. Отстапувања од вообичаената практика се јавуваат поради економската состојба (тие се определуваат за занимања кои обезбедуваат

⁶ Веб страница на Министерство за надворешни работи

вработување) и традиционалните обичаи (во албанската етничка заедница, има случаи да не им се дозволува на жените да се вработуваат). Пензијата се одредува според одредени критериуми кои не се различни за мажите и жените, со исклучок на старосната граница за стекнување на ова право (62 години за жени и 64 години за мажи).

Законски се забранува отпуштање од работа жена на породилно отсуство. За жал, во одредени случаи, практиката отстапува од законски загарантираната заштита. Според Законот, жените добиваат деветмесечно платено породилно отсуство. Ова право ѝ припаѓа на жената и не може да го дели со мажот. Има жени кои не го користат во целост породилното отсуство - за да се задржи работата, за да се зголеми домашниот буџет итн. Породилното отсуство може да го користи мажот, само во исклучителни, со закон предвидени случаи. Во нашата земја не постои родителско отсуство.

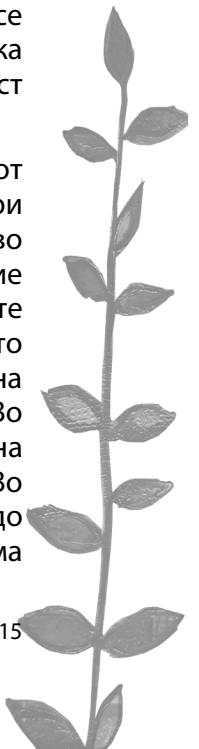
Освен градинки, не постојат други помошни општествени служби за да им овозможат на родителите да ги усогласат семејните обврски на работното место и да учествуваат во општествениот живот. Градинките постојат само во урбаните средини.

Економските фактори се на прво место како пречка жената да побара здравствена услуга. Може да се споменат и културните или социјалните бариери кај ромската жена. „Жената ако не е мажена, или е разведена, не оди на гинеколог од страв да не се каже нешто за нејзината чест.“ За мажената жена не е проблем да оди и сама на гинеколог. Ромските жени сè уште мислат дека ако одат на психијатар, средината лошо ќе реагира на тоа, ќе бидат озборувани, ќе се етикетираат.

Генерално, постои недостиг од едукација во врска со репродуктивното здравје, особено за жените во руралните средини. Ова се потврдува со стапката на абортуси која изнесува 315 на 1 000 живородени. Треба да се земат предвид големиот број непријавени случаи на абортуси.

Законската изедначеност на правната способност меѓу мажите и жените и особено во однос на поседување имот, во практика ретко се спроведува. Тоа е резултат на традицијата и обичаите кои постојат во нашата земја, а кои во најголема мера се почитуваат. Иако жените имаат еднаков пристап до сите облици на финансиска помош, тие ретко аплицираат за неа. Тоа се должи на непоседувањето сопственост на име на жените која би претставувала гаранција за финансискиот заем.

Животот на жените од руралните средини е многу потежок во споредба со животот на жените во урбаните средини. Државата не прави посебни напори да ја подобри состојбата на жените на село. Жените од руралните средини не се вклучени во власта. Најчесто здравствените услуги не им се достапни. Тие не ги користат овие услуги, бидејќи ги нема во нивните места на живеење. На жените во руралните области, пристапот до информациите кои се однесуваат на репродуктивното здравје и семејното планирање им е ограничен. Бариерите главно се сведуваат на културните, религиозните и моралните вредности на одредени супкултури. Во однос на директно користење на програмите за социјална заштита од страна на руралното население, може да се констатира многу неповолна состојба. Во руралните средини жените не се организирани за да остварат еднаков пристап до стопанските дејности по пат на вработување или вршење самостојна дејност. Има

рурални области во кои се задоволени вообичаени стандарди за живеење, но има и такви области во кои недостасуваат и елементарни услови за живот - станбени, здрава вода, лоша комуникација итн.

Доброволноста е конститутивен елемент на бракот и таа се однесува на обата партнера. Според тоа, жените имаат право да одбијат да стапат во брак. Кај ромската и албанската популација се склучуваат договорените бракови (не е чест случај) каде што се слуша родителот-таткото.

Согласно законските прописи, мажите и жените имаат еднакви права во однос на сопственоста и трансакциите со имотот. Иако правно ги имаат истите права, фактичката состојба е поинаква. Имотот, односно недвижностите, по правило се заведува на име на мажот. Причините за таквата состојба се наоѓаат во обичаите, традицијата, но и во одредени објективни околности.

Едукативни кампањи од страна на државата со цел да се промовираат еднаквите права на мажите и на жените во рамките на семејството речиси и да не се преземаат. Оваа празнина ја пополнува невладиниот сектор кој бележи голема активност на тој план. Жените не се еднакви со мажите при донесувањето финансиски одлуки во рамките на семејството. Ова главно произлегува од фактот што во нашата држава мажите сè уште во поголем процент се оние кои финансиски го издржуваат семејството.

3.3. Препораки:

Врз основа на претходните анализи и сознанија, можат да се формулираат и да се дадат следниве препораки:

ЧЛЕН 1

- Постои потреба од донесување Закон за рамноправност помеѓу половите.

ЧЛЕН 2

- Постои потреба од донесување одделен закон за антидискриминација;
- Постои потреба во поединечни закони (сите, освен законите од областа на образованието и работните односи) да се воведат казнени одредби за непочитување на забраната за дискриминација;
- Постои потреба од подигање на свеста меѓу граѓаните за постоење на општа инкриминација на дискриминацијата како кривично дело, за која во реалноста отсуствува практика во тој поглед.

ЧЛЕН 3

- Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите да се конституира во повисока организациона форма и тоа како тело во рамките

на Владата, а не како составен дел на Министерството за труд и социјална политика;

- Постои потреба од воспоставување и зајакнување на капацитетите на институционалните механизми за полова еднаквост на локално ниво;
- Националниот план за акција треба да се ревидира и во него да се утврдат активностите и особено да се предвиди временска рамка за нивно преземање, индикативен буџет и план за следење на напредокот.

ЧЛЕН 4

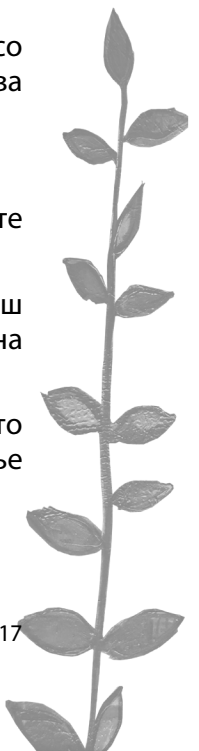
- Има потреба од воведување мерки кои ќе ги охрабруваат политичките партии да ги почитуваат и спроведуваат посебните привремени мерки;
- Има потреба од воведување посебни привремени мерки и во други сфери, како што се економијата, бизнисот и раководните позиции.

ЧЛЕН 5

- Државата треба да преземе активности преку воведување воспитно образовни програми и приспособување на наставните методи со цел надминување на доминантните традиционални поделби на улогите на семејството, како и надминување на предрасудите и стереотипите кои имаат силно влијание врз фактичката положба на мажите и на жените;
- Државата треба да ја зголеми соработката со невладините организации преку поддржување, стимулирање и инкорпорирање на нивните активности како единствени носители во надминување на традиционалните модели и унапредување на односите меѓу половите.

ЧЛЕН 6

- Државата треба да ги интензивира активностите на полето на трговијата со луѓе на национално ниво и да се вклучи во регионални иницијативи на ова поле;
- Постои потреба од легализација на проституцијата;
- Потребно е да се воведат одделни програми за социјална заштита на жените - проститутки;
- Постои потреба да се воведат посебни програми за правна помош (бесплатни и достапни) за жртвите на семејно насилство од страна на државата;
- Согласно Палермо протоколот, да се зајакне и да се предвиди во домашното законодавство правото на жената - жртва на трговија со луѓе за стекнување азил во РМ.

ЧЛЕН 7

- Државата треба да презема активности за елиминирање на негативните ставови на граѓаните спрема жените кои се занимаваат со политика, што реално е присутно кај нас;
- Да се преземаат активности за постигнување поголема застапеност на жените во телата каде што се носат одлуки, во комисиите кои се на ниво на Влада, во комисиите во Собранието, но притоа да добиваат места на претседавачки на комисији, државни секретари, заменици министерки, итн.

ЧЛЕН 8

- Постои потреба од донесување Закон за надворешни работи, во кој ќе се предвидат мерки за зголемување на учеството на жената на ова поле.

ЧЛЕН 9

- Државата треба да воведи соодветни и одделни родово сензитивни постапки, вклучувајќи и одделено сослушување при проценката на барањата азил од страна на жените барателки.

ЧЛЕН 10

- Државата треба да инсистира на доследна примена на Законот во врска со задолжителноста на основното образование преку предвидување казни за родителите итн.;
- Државата треба да настојува на функционално поврзување на потребите на пазарот на трудот и на општеството со кариерата и професионалното насочување на женските деца;
- Потребна е застапеност на информации од областа на образованието, заради давање помош во обезбедување благосостојба на семејството (семејното здравје, сексуално преносливите болести и сексуалното насилство), вклучувајќи ги и информациите и советите за семејно планирање;
- Државата треба да преземе активности за надминување на објективните пречки (да се обезбеди превоз за учениците, бесплатни учебници, отворање на училишта во одредени средини итн.) кои на женските деца им оневозможуваат посетување на образованието;
- Државата треба да ги зголеми активностите во врска со образованието на лица со посебни образовни потреби, односно со пречки во развојот.

ЧЛЕН 11

- Државата треба да настојува во стратешките документи од областа на вработувањето да ја вклучи половата еднаквост;
- Државата треба да преземе конкретни мерки за зголемување на вработеноста на жените, како и нивна застапеност во добро платени сектори;
- Да се воведи експлицитна законска одредба која го обврзува работодавецот да ги информира жените за условите на работа кои можат штетно да влијаат врз нивното репродуктивно здравје;
- Да се воведи посебна одредба за регулирање на сексуалното вознемирување;
- Да се воведи конкретна одредба со која ќе се обезбеди враќање на работничка на работно место со исти квалификации, без професионално деградирање на жената, по породилното отсуство;
- Државата задолжително да воведи законска одредба за менување на посебната заштита на жените при работа во согласност со новите научно - технички сознанија;
- Да се прошири посебната заштита на бремените жени, освен посебната заштита од ноќната работа;
- Во законодавството да се воведи институтот родителско отсуство.

ЧЛЕН 12

- Државата да ја подобри достапноста на здравствениот систем (информации и услуги) во руралните средини;
- Државата да обезбеди соодветно покривање со здравствена заштита на жените, од областа на женското и репродуктивно здравје преку доволна покриеност со гинеколошки ординации, мамограми итн.;
- Државата да обезбеди посебни мерки за поддршка на мајчинството, како и обезбедување соодветна исхрана за време на бременост и доење;
- Постои потреба од донесување закон за сексуално и репродуктивно здравје и права;
- Државата да воведи посебни програми за заштита на жени инфицирани со ХИВ, посебно на брени жени, со цел да се спречи дискриминацијата на жените и да се унапреди нивниот здравствен статус, поврзани со оваа болест;
- Да се воведат посебни/ефективни програми за подигање на свеста меѓу младите за употребата на контрацептивни средства, како и за промена на традиционалните практики кај одредени етнички групи кои доведуваат до лимитирање на нивните сексуални и репродуктивни права, загарантирани од страна на државата.

ЧЛЕН 13

- Државата да воведи посебни постапки за спречување на дискриминаторно однесување во приватниот сектор;
- Државата да воведи посебни програми за промовирање на женското претприемништво;
- Да се воведат одделни кредитни линии за жени и гарантни фондови за жени претприемачки;

ЧЛЕН 14

- Државата мора да преземе итни мерки за да ја подобри положбата на жената во руралните средини која евидентно е многу потешка од онаа на жените во урбаните средини;
- Државата треба да преземе мерки и активности за вклучување на руралната жена во телата на локалната самоуправа, како и во другите тела на одлучување на регионално и на национално ниво;
- Државата треба да настојува да се надминуваат пречките што ја оневозможуваат жената при нејзиното вклучување во политичкиот, економскиот и општествениот живот - надминување на стереотипите, економските фактори и традиционалните машко - женски улоги;
- Да се воведат посебни програми кои го промовираат учеството на жените и воедно ги охрабруваат да се вклучаат во аплицирањето за одредени политички процеси;
- Државата треба да настојува да се формираат групи за самопомош и учество на жените во работата на месните заедници;
- Државата да го олесни пристапот до земјоделските кредити и особено да води сметка за пристапот на жените до нив;
- Државата треба да создаде развојни програми чија цел е развој на руралните средини;
- Државата треба да преземе активности во насока на подобрување на потстандардните услови за живот во руралните средини, особено комуникацијата со урбаните средини која во голема мера придонесува кон отежнување на пристапот до правниот, образовниот, здравствениот систем, односно услуги;
- Да се воведат посебни програми за заштита на жените - жртви на семејно насилство од руралните средини, кои не постојат.

ЧЛЕН 15

- Државата да воспостави механизми за правна заштита на жената.

ЧЛЕН 16

- Да се воспостави законска одредба за забрана на склучувањето договорен брак или брак склучен со цел обезбедување економска сигурност;
- Државата да преземе мерки да ја зголеми достапноста на абортусот кој законски е дозволен во нашата држава;
- Државата да преземе мерки за зголемување на свеста кај ромската популација за регистрирање на браковите и особено да се води сметка за вонбрачното живеење на малолетници;
- Државата да преземе активности за надминување на присутната практика во која често наследството се дава на машките потомци, иако законски наследното право подеднакво им припаѓа и на машките и на женските потомци;
- Државата законски да го регулира сексуалното општење на полнолетно со малолетно лице од 14 до 18 години кое не е забрането и казниво.

ИЗВЕШТАЈ

МЕТОДОЛОШКИ НАПОМЕНИ

ВОВЕД

Предметната определеност на извештајот, да се претстави состојбата во државата во однос на усогласеноста на законодавството со одредбите на Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените, како и да се прикаже фактичката состојба во врска со дискриминацијата на жените во семејството и во општеството, претпоставуваше да бидат земени предвид повеќе извори на сознанија и да бидат користени повеќе методолошки постапки.

Во структурна смисла, извештајот е поделен на две предметни целини:

1. Правна усогласеност

За утврдување на нормативната усогласеност на законодавството со Конвенцијата, извори на сознанија беа Уставот на државата, 50 закони, два општи колективни договори и пет програми, кои ги регулираат односите од областите на кои се однесуваат одредбите од Конвенцијата. Анализрано е позитивното законодавство до јули 2004 година, со два исклучоци (Законот за локални избори и Законот за семејство).

Од страна на тим составен од пет правни експерти (во составот на тимот влегоа судии, адвокати, правници), беше извршена анализа на Уставот и на законите, само од аспект на нивната хармонизираност со одредбите на Конвенцијата. Притоа беше направена анализа на содржина во обем од 185 страници.

Во наредната фаза беше извршена селекција на релевантниот материјал од кој, во сублимирана и кратка форма, беше оформен делот кој влезе во овој извештај.

2. Фактичка состојба

За утврдување на фактичката состојба во државата во однос на имплементацијата на одредбите на Конвенцијата, како и за утврдување на степенот на дискриминација на жените во општеството, беа користени три извори на сознанија: експерти - вработени во области кои беа во фокусот на интересот, жени припаднички на етничките заедници кои живеат во Македонија, како и секундарни извори (статистичка документација, истражувачки извештаи, анализи, монографии и сл.) кои се однесуваа на фактичката состојба на жените од нашата земја, објавени заклучно со 2004 година, со исклучок на еден извештај објавен во 2005 година.

а) Експерти

Беа спроведени интервјуа со 19 експерти, вработени во области кои се однесуваа на проблемите поврзани со остварувањето на правата на жените. За определени области имаше и повеќе од еден експерт. Прашањата што им беа поставувани на експертите, во еден дел беа заеднички за сите интервјуирани лица, а во еден дел се однесуваа само на подрачјето на нивната дејност.

Разговорите ги спроведуваа шест соработнички кои беа посебно обучени. Тие беа снимани на диктафон, а потоа материјалот беше симнат од лентата, при што се доби текст во обем од над 350 страници чукан текст.

Направена е анализа на добиената содржина и таа е користена при изготвувањето на овој извештај.

б) Фокус групи

Фактичката состојба на жените во нашата средина се утврдуваше преку личното искуство на жените. Имено, беа организирани фокус групи со жени од македонско, албанско, ромско и турско етничко потекло. Втор критериум при организирањето на фокус групите беше местото на живеење на жените. Истражувањето опфати жени од урбана и од рурална средина. Вкупно беа организирани 13 фокус групи, од кои по четири групи со жени од македонска и албанска етничка припадност и по две фокус групи со жени припаднички на турската и ромската етничка заедница. Исто така, беше организирана и една фокус група со припадници на машкиот пол.

Фокус групите беа составени од по 15 до 20 жени. Разговорите во фокус групите беа насочени кон три проблеми: 1) положбата и остварувањето на правата на жените во рамките на семејството; 2) во сферата на образованието и 3) во сферата на политичкиот живот.

Разговорите водени во рамките на фокус групите беа снимани на диктафон.

в) Секундарни извори

За утврдување на фактичката положба на жените во Македонија беа користени и секундарни извори на сознанија - статистичка документација, истражувачки извештаи, анализи, монографии итн. Одредени сознанија од овие извори се користени во изготвувањето на извештајот.

Член 1

За целите на оваа конвенција, изразот „дискриминација на жените“ ја означува секоја разлика, исклучување или ограничување во поглед на полот, што има за последица или цел да го загрози или оневозможи признавањето, остварувањето или вршењето од страна на жените на човековите права и основните слободи на политичко, економско, општествено, културно и граѓанско или друго поле, без оглед на нивната брачна состојба, врз основа на рамноправност помеѓу мажите и жените.

Сфери на загриженост

- Недостасува дефиниција за дискриминација на жените во позитивните законодавства;
- Постои расчекор помеѓу правната и вистинската еднаквост на мажите и на жените;
- Дискриминацијата не била основа за покренување судска постапка, ниту пак, на иницијатива за преиспитување на уставноста на законите на ова поле.

Правна усогласеност

Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените е ратификувана од РМ, што значи дека ја принудува државата во своето позитивно законодавство да ја инкорпорира, да ја почитува, како и да се однесува согласно нејзините одредби.

Во РМ нема закон кој ја дефинира „дискриминацијата на жените“, ниту пак, дефиницијата на дискриминација против жените содржана во член 1 од конвенцијата во својот облик е вклучена во позитивните законски прописи.

Уставот на РМ ја прокламира еднаквоста на сите граѓани во слободите и правата без оглед на ПОЛОТ, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба⁷.

Фактичка усогласеност

Иако во нашето законодавство не е операционализиран поимот дискриминација на жените, сите учесници во истражувачките дејства неговата содржина ја сфаќаат во

⁷ Член 9 од Уставот на РМ гласи „Граѓаните на РМ се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба.

Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви.“

смисла на нејзино дефинирање во Конвенцијата, што, впрочем, се гледа и преку примерите за дискриминација што ги посочија, како на пример:

„Во услови на вработување, првото прашање кое им се поставува на жените при потпишување договор за работа е: дали се мажени и дали во наредниот период планираат да имаат деца. За одбележување е дека и дел од меѓународните организации кои работат во нашата земја ги задолжуваат жените да потпишат договор, со кој се обврзуваат дека во наредниот период нема да имаат деца, како услов да го сочуваат работното место“.

ПРЕПОРАКИ:

- Постои потреба од донесување Закон за рамноправност помеѓу половите.

Член 2

Државите членки ја осудуваат дискриминацијата на жените во сите видови, согласни се да ја спроведуваат, со сите соодветни средства што им стојат на располагање и без одлагање, политиката на отстранување на дискриминација на жените и за таа цел се обврзуваат:

а) да го внесат принципот на рамноправност на мажите и на жените во своите национални уставни или во соодветните закони, доколку тоа веќе не го сториле, како и да обезбедат, со законски или со други соодветни мерки, практична примена на тој принцип;

б) да усвојат соодветни законски и други мерки, вклучувајќи и санкции каде што е потребно, со кои се забрануваат сите видови дискриминација на жените;

в) да воведат правна заштита на правата на жените врз рамноправна основа со мажите и, преку надлежните национални судови и други јавни институции, да обезбедат ефикасна заштита на жените од секоја постапка со која се врши дискриминација;

г) да се воздржат од секоја постапка или практика на дискриминација на жените и да обезбедат јавните органи и институции да постапуваат во согласност со оваа обврска;

д) да ги преземат сите потребни мерки заради отстранување на дискриминација на жените од страна на кое било лице, организација или претпријатие;

ѓ) да ги преземат сите погодни мерки, вклучувајќи ги и законодавните, заради измена или укинување на постојните закони, прописи, обичаи и практика, што претставуваат дискриминација на жените;

е) да ги стават надвор од сила сите внатрешни казнени одредби со кои се врши дискриминација на жените.

Сфери на загриженост

- Не постојат одделни закони за антидискриминација;
- Во одделни поединечни закони (сите, освен законите од областа на образованието и работните односи) нема предвидени одредби за забрана на дискриминација, а онаму каде што е предвидено, не постојат казнени одредби за нивно непочитување;
- Постои општа инкриминација на дискриминацијата како кривично дело за кое е предвидена и затворска казна, меѓутоа во реалноста отсуствува практика во тој поглед;
- Не постојат механизми за заштита во случаи на отстапување, постапки или практика на дискриминација на жените, освен судската постапка.

Правна усогласеност

Уставен принцип на рамноправност

Уставот на РМ прокламира еднаквост на сите граѓани во слободите и правата без оглед на ПОЛОТ, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. Тоа се однесува, како за Уставот како највисок правен акт, така и за останатите законски прописи⁸.

Со чл. 54⁹ од Уставот уште еднаш дополнително се гарантираат човековите права и слободи (предвидени во член 9 од Уставот), во кој точно се назначени случаите во кои правата и слободите на граѓаните можат да бидат ограничени.

Правна заштита од дискриминација

Она што е особено значајно е предвиденоста на одредбата во Кривичниот законик на РМ, член 137 во кој е кажано дека оној кој врз основа на полот, расата, бојата на кожата итн. ќе му одземе или ограничи права на човекот и граѓанинот, утврдени со Устав, закон или со ратификуван меѓународен договор или кој врз основа на овие разлики им дава на граѓаните повластици спротивни на Устав, закон или ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со казна затвор¹⁰.

Одредби со кои се забранува дискриминацијата врз основа на пол може да се сретнат во прописи од областа на работните односи и образованието.

Посебни овластувања во заштитата на слободите и правата на граѓаните утврдени со Уставот и законите се предвидени за Народниот правобранител кој кога ќе утврди таква повреда од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања, може да поведе постапка во согласност со неговата надлежност.

Во РМ не постојат антидискриминациски закони поврзани со родовите прашања.

Во случај на повреда на законските одредби поврзани со родовите прашања, според материјалното законодавство на РМ се предвидуваат два вида одговорност:

⁸ Законот за работни односи, Законот за облигациони односи, Законот за семејство, Законот за наследување, Законот за здруженија на граѓани и фондации, Законот за здравствена заштита, Законот за основно, средно и високо образование, Законот за социјална заштита, Законот за сопственост и други стварни права.

⁹ чл. 54 Уставот на РМ гласи: „Слободите и правата на човекот и граѓанинот може да се ограничат само во случаи утврдени со Уставот.

Слободите и правата на човекот и граѓанинот може да бидат ограничени за време на воена или вонредна состојба според одредбите на Уставот.

Ограничувањето на слободите и правата не може да биде дискриминаторско по основа на пол, раса, боја на кожа, јазик, вера, национално или социјално потекло, имотна или општествена положба.

Ограничувањето на слободите и правата не може да се однесува на правото на живот, забраната на мачење, на нечовечко и понижувачко постапување и казнување, на правната одреденост на казните дела и казните, како и на слободата на уверувањето, совеста, мислата, јавното изразување на мислата и вероисповеста.”

¹⁰ Од три месеци до три години, а ако делото го стори службено лице во вршење на службата ќе се казни со затвор од 6 месеци до 5 години. Со измените на Кривичниот законик од 2004 година, за ова дело се казнува и правното лице со парична казна.

прекршочна и кривична одговорност. Прекршочна одговорност е предвидена во поединечни закони¹¹ и кривична одговорност предвидена е со чл. 137 од Кривичниот законик на РМ кој се однесува на повреда на рамноправност на граѓаните.

Законите во РМ ја забрануваат дискриминацијата на полова основа, независно од традицијата, обичаите и религијата.

За сите сторители на кривични дела казненото право предвидува исти казни и граѓаните пред Уставот и законите се еднакви.

Насилството врз жената во домот, односно семејното насилство е регулирано со најновите измени во казненото законодавство на РМ од 2004 год. Со него појавата на семејното насилство е дефинирана и санкционирана. Предвидени се повеќе кривични дела со кои жената се штити од физичко, психичко и сексуално насилство. Во рамките на Законот за семејство предвидени се т.н. граѓански наредби за заштита како напореден начин за решавање на овој проблем.

Фактичка усогласеност

Во државата е обезбедена целосна правна еднаквост помеѓу половите. Гарант за половата еднаквост се Уставот и законите на државата. Единствен исклучок што беше посочен, а кој значи отстапување од формалната еднаквост, е непостоење на институцијата родителско отсуство - нашиот закон за работни односи ја познава само институцијата породилно отсуство на кое има право само мајката, а само во исклучителни случаи и таткото.

Постојната легислатива во најголема мера е во согласност со содржината на Конвенцијата, меѓутоа во практиката се сретнуваат отстапувања како резултат на обичаите, традицијата и стереотипите што егзистираат во нашата земја.

Правна заштита - практика

Во случај на дискриминација, предвидена е судска и друг вид правна заштита која жената може да ја искористи на ист начин и под исти услови како и мажот. Во судската практика на Уставниот суд има поднесено повеќе иницијативи за оценување на уставноста на законите и одредбите кои се однесуваат на дискриминација, но ниту една од нив не е усвоена. Интересно е, како што беше посочено, на ниту една иницијатива подносител не била жена. Од судиите кои беа интервјуирани како експерти беше утврдено непостоење на нивна судска практика (граѓанска и кривична) каде што основа била дискриминација по основа на пол. Статистичка евиденција по ова прашање не се води.

ПРЕПОРАКИ:

- Постои потреба од донесување одделни закони за антидискриминација;

¹¹ Законот за работни односи, Законот за здравствена заштита, Законот за здравствено осигурување, Законот за основно, Законот за средно образование и други посебни закони.

- Постои потреба во поединечни закони (сите, освен законите од областа на образованието и работните односи) да се воведат казнени одредби за непочитување на забраната за дискриминација;
- Постои потреба од подигање на свеста меѓу граѓаните за постоење општа инкриминација на дискриминацијата како кривично дело, за која во реалноста отсуствува практика во тој поглед.

Член 3

Државите членки ги преземаат во сите области, посебно во политичката, општествената, економската и културната, сите погодни мерки, вклучувајќи ги законодавните, заради обезбедување целосен развој и напредок на жените, за да им се гарантира остварување и уживање на правата на човекот и на основните слободи, рамноправно со мажите.

Сфери на загриженост

- Отсуствува пропишаност на државната машинерија со закон;
- Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите при Министерството за труд и социјална политика и покрај своето долгогодишно постоење сè уште има законски недефиниран мандат.

Правна усогласеност

Единствената државна институција за унапредување на односите помеѓу половите е воспоставена со Одлука на Влада. Основата на државната машинерија во РМ ја сочинува Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите во Секторот за труд при Министерството за труд и социјална политика.

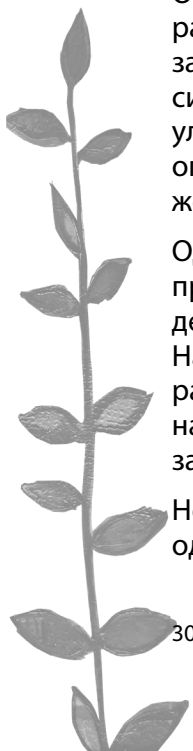
Фактичка усогласеност

Државна машинерија

Основа на државната машинерија претставува Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите, кое е формирано во рамките на Министерството за труд и социјална политика во јануари, 1997 година. Согласно Правилникот за систематизација и внатрешно организирање на ова министерство, негова основна улога е унапредување на статусот на жената во Р. Македонија во сите сфери на општественото живеење и обезбедување еднакви можности помеѓу мажите и жените преку различни активности.

Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите, со оглед на предвидените цели, има потреба од дополнително јакнење на капацитетите и дефинирање на мандатот на дејствување. Евидентна е потребата од ревидирање на Националниот план за акција (2000 год.) и предвидување одредена временска рамка за остварување на зацртаните цели, индикативен буџет и план за следење на напредокот. Досега не е направена проценка за степенот на реализирање на зацртаните активности во овој акционен план.

Не постои одделно тело, односно механизам, кој ќе го следи работењето на ова одделение и притоа ќе обезбеди независност во неговото функционирање. Не

постои ни одделено поттело кое ќе овозможи координирање на активностите преземени од страна на ова одделение и невладините организации.

Покрај Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите, треба да се спомене воведувањето на повеќе Комисии за полова рамноправност формирани при советите во локалната самоуправа. Тие работат самостојно и не се дел од структурата на Одделението. Токму поради ова Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите ќе иницира воведување измени и дополненија на Законот за локална самоуправа со која комисиите ќе бидат составен дел на структурата на локалната самоуправа, и нема да бидат предмет на нивно статутарно формирање како што тоа е случај сега. Она што треба да се истакне е подготовката на локални акциони планови за полова рамноправност во кои како едно од приоритетните прашања е и учеството на жените во политиката и во одлучувачките структури.

ПРЕПОРАКИ:

- Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите да се конституира во повисока организациона форма и тоа како тело во рамките на Владата, а не како составен дел на Министерството за труд и социјална политика;
- Постои потреба од воспоставување и зајакнување на капацитетите на институционалните механизми за полова еднаквост на локално ниво;
- Националниот план за акција треба да се ревидира и во него да се утврдат активностите и особено да се предвиди временска рамка за нивно преземање, индикативен буџет и план за следење на напредокот.

Член 4

1. Усвојувањето посебни привремени мерки од страна на државите членки, што имаат за цел да се забрза остварувањето на рамноправноста на мажите и жените де факто, не се смета за дискриминација како што е дефинирано во оваа конвенција, но не смее на кој и да било начин да има за последица нееднакви или различни мерила, а овие мерки ќе престанат да важат кога ќе се оствари целта на сите да им се дадат еднакви можности и третман.

2. Усвојувањето на посебни мерки од страна на државите членки, вклучувајќи ги и мерките содржани во оваа конвенција што имаат за цел да се заштити мајчинството, не се смета за дискриминација.

Сфери на загриженост

- Постојат две посебни привремени мерки пропишани во областа на зголемување на учеството на жените во политиката и одлучувачките структури (Закон за избори за пратеници и Закон за локални избори);
- И покрај пропишаноста на посебните привремени мерки, тие нејасно се дефинирани (не дефинираат каде да бидат позиционирани жените на кандидатските листи).

Правна усогласеност

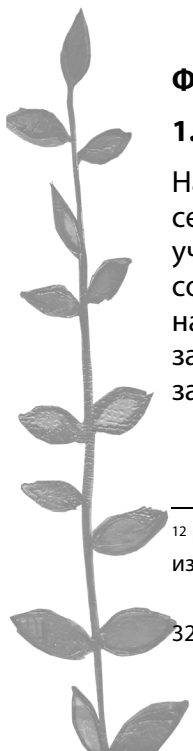
Привремени посебни мерки насочени кон забрзување на де факто еднаквоста помеѓу мажите и жените се предвидени со два случаја. И двата се однесуваат на зголемување на учеството на жените во политиката и во одлучувачките структури¹².

Фактичка усогласеност

1. Посебни привремени мерки

На иницијатива на невладините и владините организации преземени се значајни и сеопфатни мерки кои се однесуваат на воведување квоти за зголемување на учеството на жената за избор на пратеници во Собранието на РМ и за избор на советници на локално ниво. Во нив е предвидено секој пол да биде застапен со најмалку 30% на кандидатските листа и дополнително прецизирање за нивна застапеност во горната и во долната половина од листата кога говориме за листите за избор на советници на локалните избори.

¹² Вакви привремени мерки се предвидени со Законот за избор на пратеници и со Законот за локални избори со кој се предвидува застапеност на жените од 30%.

Посебни привремени мерки ќе резултираат со повисока застапеност на жените, доколку политичките партии се стимулираат да ги почитуваат овие одредби во целост и доколку законската предвиденост за застапеноста на обата пола со 30% на кандидатските листи биде допрецизирана со одредби како, на пример, жените пропорционално да бидат распоредени на листите, односно подеднакво застапени во горната и во долната половина.

За политичките партии кои нема да ги почитуваат квотите при составување на кандидатските листи во двата наведени закона не се предвидени казни одредби. Единствено предвидено е отфрлање на листата со решение од страна на изборната комисија по основа на нејзина неправилност (непочитување на квотите).

Дел од политичките партии во своите интерни акти имаат предвидено одредена застапеност на жените во своите тела.

2. Заштита на мајчинството

Покрај уставната предвиденост на посебна заштита на мајчинството, децата и малолетните лица, во позитивното законодавство во рамките на Законот за работни односи предвидена е одделна глава која ја пропишува посебната заштита на жената во овој период.

За заштита на мајчинството во законодавството се предвидува:

- Бремена жена не може да биде отпуштена од работа;
- Жената има право на породилно отсуство во траење од девет месеци;
- Скратено работно време за родителите кои имаат деца со потешкотии во развојот и за самохрани родители.

Законската утврденост на претходните мерки, им дозволува на жените да поведат работен спор, по судски пат да си ги заштитат правата во случај на повреда.

Не е предвидена посебна законска забрана за бремени жени да работат во услови штетни по нивното здравје (предвидена е само општа забрана која се однесува за сите работници).

ПРЕПОРАКИ:

- Има потреба од воведување мерки кои ќе ги охрабруваат политичките партии да ги почитуваат и спроведуваат посебните привремени мерки;
- Има потреба од воведување посебни привремени мерки и во други сфери како што се економијата, бизнисот и раководните позиции.

Член 5

Државите членки ги преземаат сите погодни мерки:

а) заради измена на општествените и културните обичаи во поглед на однесувањето на мажите и жените за да се отстранат предрасудите, како и вообичаената и секоја друга практика заснована врз сфаќањето за инфериорноста или супериорноста на едниот или другиот пол или за традиционалната улога на мажите, односно на жените;

б) семејното воспитување да го опфати и правилното сфаќање за мајчинството како општествена функција и признавањето на заедничката одговорност на мажите и на жените во подигањето и развојот на децата, подразбирајќи во сите случаи дека мора, пред сè, да се води сметка за интересите на детето.

Сфери на загриженост

- Присуство на традиционален доминантен модел за поделба на улогите во семејството и доминантна улога на мајката во подигањето и развојот на децата.
- Пренесување на традиционалните модели на воспитување, особено во руралните средини.

Фактичка усогласеност

а) Традиционална улога на мажите и на жените

Традиционалните улоги во домот и во семејството постојат. Во последно време се случуваат промени на тој план. Сепак, мнозинството граѓани ги прифаќаат традиционални улоги (мажите се носители на материјалната сигурност на семејството, т.е. треба да обезбедат средства за егзистенција, додека жените се должни да ги чуваат децата и домот).

„Се слуша мажот и таткото.“ (исказ од припадничка на етничка ромска заедница од урбана средина)

„Мажот најчесто е тој кој снабдува. Готвење и чистење, се знае, непишано правило е тоа да го прави жената. Други обврски мажот не е подготвен да преземе.“ (македонска урбана фокус група)

Во руралните средини ислучоците од овие улоги се минимални, додека во урбаните средини има промени и поделба на работата. Исто така може да се констатира дека во одредени етнички заедници (албанската, ромската) патријархалната матрица на уредување на односите, која строго се почитува, има влијание врз вкупното однесување на жените и врз жените.

„Жената на себе ги презема сите домашни работи (готвење, хигиена, воспитување на децата, работа на нива). Мажот, по правило, ја презема задачата да снабдува или евентуално да поправи нешто во домот. Една од поголемите домашни задачи на мажите е да одат во продавницата во селото и со комшиите да пијат пиво.“ (македонска рурална фокус група)

Заслугата за почеток на надминување на традиционалните модели на однесување во домот и во семејството им припаѓа на невладините организации кои се појавија по 1991 година. Нивната работа и активност се поддржани и од страна на државата, процес кој е особено засилен во последно време. Оттука, неопходно е поддржување и инволвирање на сите НВО во сите пори на одлучување, особено во сферата на унапредување на положбата на жените.

б) Семејно воспитување

Иако, според нашето законодавство, родителските права и одговорности подеднакво им припаѓаат на обата родитела, во практиката жената се јавува како носител на воспитниот процес. Тука сè уште се сретнуваат традиционални модели на воспитување, кои се поизразени во руралните средини.

„За една жена се знае дека треба да зготви, да испере, да ги чува и воспитува децата, да исчисти во дворот, а да оди и на нива.“ (исказ на жена од албанска етничка заедница, учесник во фокус група од рурална средина)

При воспитувањето за женските деца важи правилото „да бидат помирни од машките деца, услужливи, да бидат тивки и секогаш фини. Да не се занимаваат со работи кои би ги одделиле многу од домот или каде што е потребна физичка сила и секогаш јавно да не го изразуваат своето мислење“.

ПРЕПОРАКИ:

- Државата треба да преземе активности преку воведување воспитно образовни програми и приспособување на наставните методи со цел надминување на доминантните традиционални поделби на улогите на семејството, како и надминување на предрасудите и стереотипите кои имаат силно влијание врз фактичката положба на мажите и на жените;
- Државата треба да ја зголеми соработката со невладините организации преку поддржување, стимулирање и инкорпорирање на нивните активности како единствени носители во надминување на традиционалните модели и унапредување на односите меѓу половите.

Член 6

Државите членки ги преземаат сите погодни мерки, вклучувајќи ги и законодавните, заради спречување на сите форми на трговија со жените, како и искористувањето на проституцијата на жените.

Сфери на загриженост

- Отсуство на конкретни програми за превенција и сузбивање на трговијата со луѓе и проституцијата кои се во подем;
- Не постојат одделни програми за социјална заштита на жените проститутки;
- Отсуствуваат барања азил поднесени од жени - жртви на трговија со луѓе и покрај сигналите дека повеќето од нив се плашат да се вратат во земјата на потекло;
- Не постои соодветна законска регулираност на проблемот на семејно насилство и како резултат на тоа не постојат формални системи за заштита на жртвите на семејно насилство;
- Не постојат програми за обука на професионални структури кои работат на овој проблем, ниту пак, програми за подигање на свеста за оваа појава иницирани од страна на државата;
- Не постојат посебни програми за правна помош (бесплатни и достапни) за жртвите на семејно насилство од страна на државата, но постојат НВО кои обезбедуваат ваков тип услуги преку постоење на т.н. Центри за правна помош при Здружение ЕСЕ.

Правна усогласеност

Проституција

Проституцијата не е легализирана. Жените кои вршат проституција се смета дека го нарушуваат јавниот ред и мир за што се одговорни за сторен прекршок и се казнуваат¹³, а посредувањето во вршењето, како и организирањето се предвидени како посебно кривично дело и се казниви¹⁴.

¹³ Парична казна.

¹⁴ Од 6 месеци до 5 години.

Трговија со луѓе

Според Кривичниот законик од 2002 година, сите форми на трговија со луѓе¹⁵ се инкриминирани во посебно кривично дело и се казниви.

Протоколот за превенција и сузбивање и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца, со кои се надополнува Конвенцијата против транснационален организиран криминал, нашата земја го потпиша на 14 декември, 2000 година. Тој е ратификуван на 28 септември 2004 година. Во делот на заштита на жртвите од трговија со луѓе, покрај мерките за помагање и заштита на жртвите на трговија со луѓе во член 7 предвидено е секоја држава членка да ја разгледа можноста за усвојување законска регулатива или други соодветни мерки со кои на жртвите на трговија со луѓе ќе им се дозволи да останат на нејзина територија, привремено или постојано, во зависност од соодветните случаи.

Фактичка усогласеност

Проституција

Проституцијата претставува реална појава во земјата. Таа главно се третира како индивидуален проблем, а помалку како општествено условена појава и нема третман на општествен приоритет.

„Главна уличните проститутки¹⁶ се локални жени и девојки меѓу 14 и 60 години. Со исклучок на повозрасните жени, сите жени работат за подведувачи кои се обично нивни сопрузи или љубовници. Жените кои работат на улица доаѓаат од најсиромашните региони во државата и од најсиромашните населби во Скопје. Некои од нив се Роми, според националната припадност“¹⁷.

Посебен проблем претставува скриената проституција, како од аспект на нејзино општествено третирање, така и од аспект на нејзино сузбивање. Оваа форма на проституција заради економската состојба на земјата е во подем. Статистички, оваа појава не е истражувана во последните години.

Државата не презема посебни мерки за едукација на жените во однос на здравствените и безбедносните ризици од проституцијата. Порано полицијата ги носела на преглед, но сега тоа не е практика. Овој аспект целосно го покрива невладиниот сектор.

¹⁵ Под поимот трговија со луѓе се подразбира: Тој што со сила, сериозна закана доведе во заблуди или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на службената положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или со примање пари, или друга корист заради добивање согласност на лицето кое има контрола на друго лице, врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лице заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување, или нему сличен однос, или недопуштено пресадување на делови од човечкото тело.

¹⁶ Иако постои тенденција терминот проститутки да се заменува со терминот комерцијални сексуални работнички, кај нас сè уште во исклучива примена е терминот проститутки. Тој беше користен при истражувањето заради неговата препознатливост.

¹⁷ УНИЦЕФ, УНХЦР и ОБСЕ/ОДИХР (со административна поддршка на УНДП во Босна и Херцеговина), Извештај: Трговија со луѓе во Југоисточна Европа, 2003 година.

Социјална и здравствена заштита на жените проститутки

Одделни програми за социјална заштита на жените проститутки не постојат. Имено, тие се евидентираат во рамките на Центрите за социјална работа со цел добивање определени материјални бенефиции наменети на луѓето со статус на социјална загрозеност. Добар дел од проститутките припаѓаат на оваа категорија и по таа основа добиваат социјална помош.

Трговијата со луѓе

По однос на трговијата со луѓе државата презема одредени активности во насока на сузбивање и спречување на оваа појава. Формирано е владино тело за борба против трговијата со луѓе во 2001 година - Националната комисија за борба против трговијата со луѓе. Нејзино извршно тело е секретаријатот во кој се вклучени сите релевантни министерства, меѓународни организации и НВО коишто работат на сузбивање на оваа појава. Во февруари 2002 година Владата на РМ донесе Национална програма за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во РМ.

„Во 2001 година, ИОМ (Меѓународна организација за миграции) и Владата потпишаа договор, според кој полицијата ги информира за жените илегални мигранти. Идентификацијата и системот за упатување на тргуваните жени е утврден во рамките на овој договор. Полицијата ги идентификува жените и девојките за кои постои можност да бидат тргувани и ги препраќа до Транзитниот центар - прифатилиште за жртви на трговија со луѓе во Скопје.

Сознанијата на мисијата на ОБСЕ (Организација за безбедност и соработка во Европа), укажуваат на фактот дека не сите жени се упатуваат во прифатилиштето (Транзитен центар). Често, прифатилиштата ги прифаќаат само оние жртви кои се подготвени да се вратат во државата на потекло, додека тргуваните жени кои не сакаат да учествуваат во програмата на ИОМ, немаат друг избор, освен да бидат депортирани. Нема идентификација на внатрешно тргувани жени и деца.”¹⁸

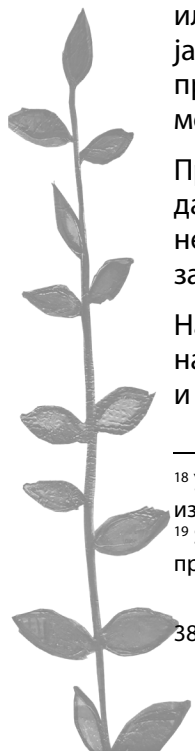
Жртвите на трговија често ја одбиваат овозможената помош од Транзитниот центар или пак, воопшто не бараат помош поради страв од репатријација, депортирање и јавна осуда во матичната држава, што подразбира повторно соочување со проблемите кои довеле до нелегална трговија: сиромаштија, дискриминација, мали можности за образование и работа.

Приближно 70% од тргуваните жени од југоисточна Европа не можат или не сакаат да се вратат во земјата на потекло поради страв од осуда, прогонување и недостаток на доверба во локалните власти во обезбедувањето адекватна заштита¹⁹.

На жените - жртви на трговија со луѓе треба да им се одобри правото на останување на територија на РМ, доколку исполнат определени услови. Правото за барање азил и иницирање на оваа постапка е едно од средствата кое може да го користи жената

¹⁸ УНИЦЕФ, УНХЦР и ОБСЕ/ОДИХР (со административна поддршка на УНДП во Босна и Херцеговина), извештај: Трговија со луѓе во југоисточна Европа, 2003 година.

¹⁹ Shearer Demir, Јеппа, „Трговија со жени за сексуална експлоатација: Родово базиран и заснован страв од прогонување“, работен материјал на УНХЦР бр. 80 од 2003 година.

- жртва на трговија, доколку постои страв од прогонување по враќањето во земјата на потекло²⁰. Досега, Министерството за внатрешни работи нема регистрирано ниту едно барање за азил поднесено од жена - жртва на трговија.

„Според раководството во прифатилиштето, во периодот од јануари 2001 до октомври 2002, 189 жртви се регистрирани во Транзитниот центар во Скопје, 12 проценти од нив се под 18 - годишна возраст. Вкупно 251 лице престојувале во Транзитниот центар во овој период, но некои од нив не се жртви на трговија со луѓе, туку се илегални мигранти кои биле сместени во истата зграда.

Во јануари 2002 год., одделен член против трговија со луѓе беше усвоен (418 а). Оттогаш осум случаи беа иницирани против трговците во согласност со новото законодавство, вклучувајќи четири случаи во Скопје.“²¹

Во Транзитниот центар постојат обиди за социјално - психолошка помош на прифатените жени (жртви на трговија со луѓе). Но, за рехабилитација и ресоцијализација потребно е многу подолг период од оној што го поминуваат жените во Транзитниот центар.

Главниот проблем е некоординацијата со матичните земји на жртвите, и тоа што по враќањето на жртвата во земјата таа повеќе не се следи и не ѝ се знае статусот, имено дали можеби повторно е дел од тој процес на трговија со луѓе и дали откако ќе го помине тој процес на рехабилитација, успеала да се реинтегрира, нашла соодветно работно место.

„Во 2003 год., 132 странски жени биле идентификувани како жртви на трговија со луѓе во Транзитниот центар, што е намалување во споредба со 240 - те жртви во 2002. Деветнаесет проценти биле девојки помлади од 18 години, додека три или четири проценти биле помлади од 15 години.

Меѓународната заедница е свесна за неколкуте случаи во регионот на Гостивар, Битола и Кичево во 2003 и 2004 год., во кои ромски деца биле жртви на внатрешна трговија со луѓе, и сметаат дека ромските деца се особено ранливи на овој вид криминал.“²²

НВО секторот презема низа едукативни и превентивни активности, особено меѓу ризичните групи - по средношколските домови, во студентските домови, средните и основните училишта, на факултетите, во руралните средини. Целна група се и лица од дисфункционални семејства, бездомници, децата од Домот за деца без родители. Постои СОС линија за информација и превенција, која работи 12 часа секој ден со обучени оператори, социјални работници, педагози, психолози, правници, кои зборуваат повеќе јазици. Покрај ова се развиваат и локални стратегии за борба против трговија со луѓе преку формирање локални коалиции, иницирани од страна на локални женски организации.

²⁰ Протокол за превенција и сузбивање и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца, потпишан на 14 декември 2000 година. Истиот е ратификуван на 28 септември 2004 година.

²¹ УНИЦЕФ, УНХЦР и ОБСЕ/ОДИХР (со административна поддршка на УНДП во Босна и Херцеговина), извештај: Трговија со луѓе во југоисточна Европа, 2003 година.

²² УНИЦЕФ, извештај: Тргување со деца во југоисточна Европа, 2005 година.

Семејно насилство - фактичка состојба и законско регулирање

Во РМ насилството врз жената, односно семејното насилство, не се третира како јавно здравствен проблем. Во државата не постои програма за жените кои треба да се справуваат со здравствените последици од насилство, вклучувајќи ги програмите за советување на трауматизираните жени од вооружен конфликт.

Во практиката се сретнуваат сите видови насилство врз жените: сексуално, физичко, психичко и економско.

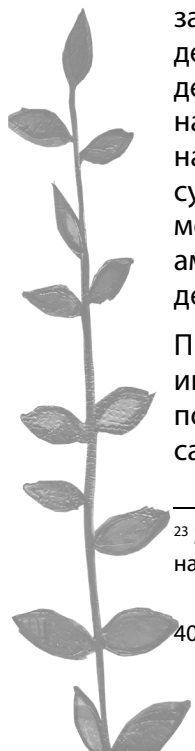
„Најдоминантен облик на насилство врз жената во Македонија е психичкото насилство. Тоа најчесто се манифестира преку следниве содржини: „неговиот збор секогаш мора да биде последен“, „инсистира да знае со кого е и каде е сето време“ и „претерано љубоморен и посесивен“. Ова содржини ги покажуваат, но и ги поддржуваат традиционалните улоги на брачните партнери, инфериораната позиција на жената и сопственичкиот однос кон неа. Овој облик на насилство е пријавен со 61,5%, односно секоја втора жена е жртва на овој вид насилство. Пример за психичкото насилство: „Уште на почетокот тој ги покажа својата љубомора и посесивност. Меѓутоа, мене не само што не ми пречеше тоа, туку и ми импонираше, затоа што мислев дека е израз на неговата љубов кон мене. Од ден на ден тој се претвораше во олицетворение на совршенството, а јас во олицетворение на глупоста, на невештината, на неспособноста.“ (Македонка на возраст од 38 години со високо образование, чиј сопруг е постар од неа шест години и е со повисоко образование од нејзиното)

По психичкото насилство, второ по застапеност е физичкото насилство со 23,9%. Секоја четврта жена е жртва на физичко насилство. Овој вид насилство се манифестира низ повеќе различни облици, полесни и потешки. Пример за овој вид насилство: „Доживеав, и тепање со ремен, и бркање по куќата со пиштол, и заканување дека навистина еден ден ќе ме убие. Неколку пати во бес ме има изгорено со цигари. Неколку пати во бес ми има сечено фустани.“ (Македонка на возраст од 47 години, високо образована, вработена со солидни примања)

Трето по застапеност, односно пријавување е сексуалното насилство. Тоа е застапено со 5%. Но, ова не е реалниот приказ на застапеноста, ако се има предвид дека само мал број респодентки кои го пријавиле сексуалното насилство пријавиле дека не претрпеле физичко насилство. Ова укажува на фактот дека сексуалното насилство е комбинирано заедно со физичкото насилство. Пример за овој вид насилство: „Родена сум во Албанија. Не знам колку пари дал мојот маж, но купена сум за пари и на тоа тој постојано ме потсетува. Јас сум си робинка, маж ми може со мене да прави што сака и пред никого да не одговора за тоа. Срам ми е да ти кажам, ама тој ме присилува за онаа работа во секое време и тоа сака да го правиме пред децата.“ (Албанка на возраст од 36 години)²³

Правни мерки за спречување на насилството: во Кривичниот законик постои инкриминација за семејното насилство. Силувањето во брак е казниво и тоа се гони по службена должност. Покрај овие инкриминации, постојат и други кои го санкционираат насилството врз основа на полот. Во Законот за семејство се

²³ Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ, истражување „Семејно насилство“, 2000 година.

предвидени низа мерки на заштита на жртвите на семејно насилство, односно привремените мерки за заштита кои ги изрекува судот. За нивно неспроведување од страна на службено лице или лице задолжено од страна на судот, е предвидена кривична одговорност.

И покрај најновите законски одредби предвидени со Законот за семејство (2004 година) каде што постои обврска за Министерството за труд и социјална политика да обезбеди здравствена заштита на жртвите на семејно насилство, таа не се обезбедува. Постојат иницијативи за решавање на ова прашање на меѓуресорско ниво меѓу ова министерство и Министерството за здравство. Дел од оваа иницијатива се однесува на обезбедување непречена здравствена заштита за жртвите на семејно насилство, и покрај непоседувањето здравствено осигурување, како и олеснување во однос на обезбедувањето на потребната медицинска документација (лекарско уверение) потребна за иницирање на правните постапки за заштита на жртвата.

Со оглед на тоа дека не постојат постапки и протоколи за постапување на сите релевантни институции, не постои обврска за обука на медицинскиот персонал и начинот на негово постапување по овој проблем. Медицинскиот персонал во текот на школувањето добива сознанија за да ги препознае и да ги открие симптомите на насилство, но не и за спецификите на насилството врз жената.

Државата не обезбедува задолжителна обука за работниците од МВР која ќе им овозможи да го откријат и да реагираат на семејното насилство. Меѓутоа, во соработка со меѓународните организации и невладини организации, се организираат семинари на информирање и препознавање на оваа појава.

За жртвите на семејното насилство постојат пет засолништа во државата, дел во организација на државата и едно во организација на НВО. Најстарата СОС линија за жени - жртви на семејно насилство при Организација на жени на град Скопје, 15 700 во 2004 година прерасна во Национална СОС линија, со поддршка на Министерството за труд и социјална политика.

Не постојат посебен вид програми за заштита на жените - жртви на семејно насилство од рурални средини.

ПРЕПОРАКИ:

- Државата треба да ги интензивира активностите на полето на трговијата со луѓе на национално ниво и да се вклучи во регионални иницијативи на ова поле;
- Постои потреба од легализација на проституцијата;
- Потребно е да се воведат одделни програми за социјална заштита на жените - проститутки;
- Постои потреба да се воведат посебни програми за правна помош (бесплатни и достапни) за жртвите на семејно насилство од страна на државата;

- Согласно Палермо протоколот, да се зајакне и да се предвиди во домашното законодавство правото на жената - жртва на трговија со луѓе за стекнување азил во РМ.

Член 7

Државите членки ги преземаат сите погодни мерки за отстранување на дискриминацијата на жените во политичкиот и јавниот живот на земјата, а посебно се должни да го обезбедат, под еднакви услови како и на мажите, правото на жените:

- а) да гласаат на сите избори и јавни референдуми и да бидат избирани во сите тела што се избираат по пат на јавни избори;
- б) да учествуваат во креирањето и спроведувањето на владината политика и да заземаат раководни положби и да ги вршат сите јавни функции на сите нивоа на власт;
- в) да учествуваат во работата на невладините организации и здруженија што се занимаваат со јавниот и политичкиот живот во земјата.

Сфери на загриженост

- Државата не обезбедува финансиски средства и техничка помош за охрабрување на жените да се кандидираат на избори (кампања, едукација и слично).

Правна усогласеност

Уставот и законите прокламираат еднаквост на граѓаните²⁴ во политичкиот и во јавниот живот.

Согласно Законот за избор на пратеници, во предложената листа на кандидати секој пол треба да биде застапен со најмалку 30%. Други специјални привремени мерки за зголемување на учество на жените во политичкиот и јавниот живот, не постојат. По него амандмански изменетиот закон за локални избори оди кон натамошно подобрување - 30% од жените кандидатки да бидат во горната и во долната половина од кандидатската листа.

Не постојат одредби со кои се поттикнуваат политичките партии да обезбедат информации, финансиски и други видови ресурси со цел целосно учество на жената.

Право на жените да гласаат на избори и на јавни референдуми

Согласно Уставот на РМ, секој граѓанин кој е полнолетен - има 18 години, стекнува избирачко право - право на глас. Ова право е еднакво за сите граѓани, а се остварува преку слободни избори со тајно гласање. Повредата на избирачкото

²⁴ Уставот и законите како термин за лица, користат ГРАЃАНИ (мажи и жени).

право е санкционирано во Кривичниот законик²⁵, во посебна глава како кривични дела против изборите и гласањето.

Право на референдум има секој државјани на РМ кој наполнил 18 години и кој е деловно способен.

Според законските прописи, постои рамноправен пристап во медиумското претставување на кандидатите. Не постојат одредби со кои се забранува постоење одредени традиционални и културни стереотипи кои ја обесхрабруваат жената во однос на користење на правото на гласање.

Право на жените да се кандидираат на избори за сите јавно избирани тела

Согласно Уставот на РМ, сите граѓани имаат право да учествуваат во вршењето на јавните функции.

На претседателските, парламентарните и локалните избори, сите граѓани на РМ имаат подеднакво право да се кандидираат. Општите услови²⁶ за кандидирање и постапката за избор на пратеници, градоначалник и советници при советот на локалната самоуправа се исти.

Согласно Законот за одбрана на РМ, на воена обврска подлежат сите граѓани на Републиката од машки пол на возраст од 17 до 55 години живот. Жените можат да подлежат на воена обврска²⁷. Согласно Законот за служба во АРМ, како офицер, подофицер или професионален војник на служба во Армијата може да биде примена и жена која ги исполнува општите услови²⁸.

Право на жените да учествуваат во невладини организации и асоцијации

Уставот²⁹ на РМ ја гарантира слобода на граѓаните на здружување заради остварување и заштита на нивните цели и интереси.

Граѓаните можат слободно да основаат здруженија на граѓани, да пристапуваат кон нив и да истапуваат од нив.

²⁵ Како кривични дела против изборите и гласањето, предвидени се следниве:

- Спречување на избори и гласање;
- Повреда на избирачкото право;
- Повреда на слободата на определување на гласачите;
- Злоупотреба на избирачкото право;
- Поткуп при избори и гласање;
- Повреда на тајноста на гласањето.

²⁶ Возраст од 18 години и деловна способност, како и да не се наоѓа на издржување на казна затвор и да е државјанин на РМ.

²⁷ Под условите од став 1 на овој член, ако доброволно се пријават за воени обврзници до крајот на календарската година во која полнат 27 години живот.

²⁸ Да е државјанин на Република Македонија; да е полнолетен; да има посебна здравствена и физичка способност потребна за вршење служба во Армијата и да не му е изречена мерка за безбедност забрана на вршење професија, дејност или должност.

²⁹ Законот за здруженија на граѓани и фондации поблиску ги уредува целите, карактерот, основањето и престанокот на овие здруженија, фондации, здруженија на странци, странски и меѓународни невладини организации.

Право на жените да бидат носители на јавни функции и да ги извршуваат сите јавни функции на сите владини нивоа

Ова право е загарантирано согласно на Уставот на РМ³⁰. Законите даваат можност и жените да бидат носители на јавни функции на владино ниво.

Одредби со кои се обезбедува пропорционална застапеност на жените во Владата на РМ и во органите на државната управа како носители на јавни овластување, не постојат.

Фактичка усогласеност

а) Право на глас

Жените, главно, го користат правото на глас. Во практиката се сретнуваат само две отстапувања - семејно гласање (главно во албанската етничка заедница, особено во руралните подрачја) и неизлегувањето на избори на дел од жените од ромската етничка заедница (став на претставничка на ромска невладина женска организација).

Како проблем што исто така може да се идентификува во реалноста е прашањето за степенот на независноста на одлуката на жените за кого ќе гласаат. Постојат средини каде што жените не одлучуваат самостојно за кого ќе гласаат. Во овој контекст треба да се нагласи и дека оваа појава се намалува како резултат на активноста, односно едукацијата што првенствено ја спроведуваат невладините организации, но и државата.

Како пречки што ги оневозможуваат жените да го остварат правото на глас може да се идентификуваат: традицијата (семејното гласање во албанската етничка заедница), лошата економска состојба на некои жени (бидејќи оној кој живее во лоши економски услови нема интерес да се информира, ниту да се интересира, така што постои одредена апатичност или неверување дека може да влијае со својот глас), ниското образовно ниво на некои жени е причина кое ги спречува жените да се одлучат да го искористат своето право на глас (ако воопшто знаат дека го поседуваат тоа право).

Став кон учеството на жените во политичкиот живот и нивно медиумско претставување

Има средини кои негативно го оценуваат учеството на жените во политичкиот живот. Државата нема преземено посебна кампања за менување на негативниот став кон жените што се занимаваат со политика, меѓутоа, невладиниот сектор го покрива и овој аспект.

„Мажите сметаат дека ние не знаеме политика. Политиката е машка работа.“ (исказ на жена од македонско етничко потекло од рурална средина)

„Политиката бара време, отсуство од дома. Да оставиш деца и куќа.“ (исказ на припадничка на ромска етничка заедница од урбана средина)

³⁰ Согласно Уставот на РМ, сите граѓани имаат право да учествуваат во вршењето на јавните функции.

Не постои рамноправно медиумско претставување на кандидатите во изборните процеси, на штета на жените.

б) Фактичко учество на жените во донесувањето одлуки

Општа констатација е дека жените во нашата земја малку се вклучени во власта, односно се со минимална реална одлучувачка моќ. Добра илустрација за таквата состојба се податоците според кои над 47% од жените се вработени во државната администрација, но само мал процент се на високи одлучувачки места и позиции.

„Учеството на жената по првите парламентарни избори во 1990 година изнесуваше пет пратенички места, во 1994 година изнесуваше четири, во 1998 година изнесуваше девет, а на последните парламентарни избори во 2002 година дваесет и една жена беа избрани за пратенички (тоа значи дека од 4,2% на застапеност во 1990 година, тој процент се зголеми на 17,5% во 2002 година). Но, овој пораст, иако очигледен, сепак не е доволен“³¹.

По однос на застапеноста на жените во постојните работни тела на Собранието, во вкупно 18 работни тела, пет жени се претседателки и четири се заменички на претседателите на работните тела³².

Покрај незадоволителното учество на жената во Парламентот, учеството на жената е маргинално во органот на извршната власт, Владата на РМ. Пред 1998 година беа именувани една до две жени министерки од вкупно 20 министерски места. Во 1998 година без именувани четири жени од вкупно 27³³. Во 2002 година беа именувани две жени од вкупно 17 министерски места. Учеството на жените во Владата на РМ е во пораст, но тоа се должи на намалување на бројот на министерските места, а не на реалните заложби за зголемување на нивното учество.

Како клучно прашање за значајно учество на жените во политичкиот и јавниот живот е нивното место и улога на локално ниво. „На првите локални избори (1996 година) не беше избрана ниту една жена градоначалничка. На локалните избори во 2000 година беа избрани 3 жени градоначалнички. Вредно е да се спомене и дека бројот на жените советнички во локалните совети е значително помал од нивните колеги мажи.“³⁴

Жените членки на политички партии помалку од мажите се вклучени во подготовката на партиските платформи. Тоа е така од причина што платформата ја прави врвот на партијата, а жените таму се помалку застапени од мажите.

Државата нема распределено посебни средства кои би ги користела за охрабрување на жените да се кандидираат на избори.

Генерално, основните човекови права на жените не се прекршуваат поради нивните политички активности и определби. Но, во одредени сегменти од политичкиот живот, припадноста на политичка партија е фактор од кој ќе зависи дали жената остварува одредени права или не. Ако таа е припадник на владејачка

³¹ Државен завод за статистика, Жени и мажи, 2003 година.

³² Веб страница на Собранието на РМ, 2004 година.

³³ УНДП, Положбата на жените во Македонија, 1999 година.

³⁴ Државен завод за статистика, Жени и мажи, 2003 година.

политичка партија, тогаш таа може полесно да оствари некои права во однос на оние кои се во опозицијата.

в) Невладин сектор

Специфично за РМ е дека главни носители на невладиниот сектор се жените. Постојат неколку национални мрежи и голем број женски невладини организации кои работат на полето на унапредување на односите меѓу половите.

Во својата работа, невладините организации настојуваат сè почесто да комуницираат и да соработуваат со законодавната власт. Оваа соработка, за жал, е сè уште еднонасочна, односно се иницира и спроведува од страна на НВО. Неретко НВО се јавуваат во улога на предлагачи на закони, предлагачи на амандмани за изменување и дополнување на одредени закони од области поврзани со унапредување на положбата меѓу половите. Поставеноста на власта и особено односите меѓу законодавната и извршната власт, не резултира во предлагање ниту пак, во ефектуирање на некои можни препораки добиени од страна на НВО.

„Женски невладини организации се солидаризираат околу жените кандидатки и на ова поле се забележуваат некои промени. Вообичаено се поддржуваат жените кандидатки од страна на членките на иста политичка партија. Обидите на оваа тема уште се скромни. Да се поддржи жена кандидатка која е Ромка е сосема безопасно, бидејќи тие имаат многу малку места во парламентот и тоа е нормално. Но, дали сите ќе се солидаризираат да поддржат жена кандидатка од големите и влијателни политички партии е дискутабилно.“ (став на припадничка на ромска невладина организација)

Најчесто женските НВО преку одредени активности, односно давање совети за тоа како да се организираат кампањи, ги поддржуваат жените кандидатки.

ПРЕПОРАКИ:

- Државата треба да презема активности за елиминирање на негативните ставови на граѓаните спрема жените кои се занимаваат со политика, што реално е присутно кај нас;
- Да се преземат активности за постигнување поголема застапеност на жените во телата каде што се носат одлуки, во комисиите кои се на ниво на Влада, во комисиите во Собранието, но притоа да добиваат места на претседавачки на комисиии, државни секретари, заменици министерки, министерки итн.

Член 8

Државите членки ги преземаат сите погодни мерки за да им обезбедат на жените можност, под еднакви услови со мажите, без дискриминација, да ги претставуваат своите влади на меѓународно ниво, како и да учествуваат во работата на меѓународните организации.

Сфери на загриженост

- Не постојат одредби со кои се обезбедува пропорционална застапеност на жените во Владата на РМ на меѓународно ниво (отсуство на посебни привремени мерки со цел зголемување на нивното учество при претставување на своите влади на меѓународно ниво и во работата на меѓународните организации).

Правна усогласеност

Уставот и законот им овозможуваат на жените да учествуваат и да бидат носители на јавни функции, односно да ги претставуваат своите влади на меѓународно ниво и да учествуваат во работата на меѓународните организации.

Одредби со кои се обезбедува пропорционална застапеност на жените во Владата на РМ на меѓународно ниво, не постојат.

Во РМ не е донесен Закон за надворешни работи. Посебни постапки за назначување и унапредување на жените на одредени позиции и службени делегации, не се предвидени. Овие постапки се исти за сите лица, без оглед на полот.

Фактичка усогласеност

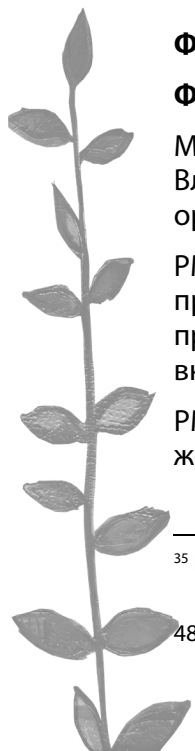
Фактичка состојба на жената на меѓународно ниво

Многу мал број жени од државата заземаат позиции кои значат претставување на Владата на меѓународно ниво, исто толку малку работат во меѓународните организации.

РМ на меѓународно ниво, на ниво на амбасадори, ја претставуваат вкупно 30 претставници од кои две се жени (амбасадорката на РМ во Тирана, Албанија и привремената извршителка во амбасадата во Софија, Р. Бугарија), односно вкупниот процент на жени изнесува 6,6%³⁵.

РМ има четири генерални конзулати (Р. Грција, САД, Турција и Канада). Ниту една жена не е поставена на функцијата генерален конзул.

³⁵ Веб страница на Министерство за надворешни работи.

РМ има вкупно осум постојани мисии (постојана мисија на РМ при Меѓународните организации во Виена, Р. Австрија; при Европската заедница во Брисел, Белгија; при НАТО, Брисел, Белгија; при УНЕСКО, Париз, Франција; при Совет на Европа, Стразбург, Франција; при ФАО, Рим, Италија; при ОН, Женева, Швајцарија и при ОН, Њујорк, САД). Жените се застапени со 12,5% во постојаните мисии или една жена од вкупно осум се претставнички на овие мисии.

Наспроти извршната власт, законодавната власт, односно Собранието на РМ³⁶ во своите акти - Одлука за основање делегации, пратенички групи и други облици на остварување на меѓународна соработка на Собранието на РМ, предвидува застапеност на двата пола во горенаведените тела.

Собранието на РМ има вкупно седум делегации при Парламентарните собранија. На пример, во Парламентарно собрание во Совет на Европа од вкупно шест лица во делегациите, три се жени. Но, има парламентарни собранија (како што е она при ОБСЕ и Северноатланската договорна организација) каде што нема жена во делегацијата.

Со донесување на Законот за надворешни работи, треба да се воведат мерки за пропорционална застапеност на жените во оваа сфера.

ПРЕПОРАКИ:

- Постои потреба од донесување Закон за надворешни работи, во кој ќе се предвидат мерки за зголемување на учеството на жената на ова поле.

³⁶ Службен весник на РМ бр. 60/2002, Одлука за основање делегации, пратенички групи и други облици на остварување меѓународна соработка на Собранието на РМ.

Член 9

1. Државите членки им признаваат на жените еднакви права како и на мажите, да го стекнат, да го променат или да го задржат своето државјанство. Тие посебно се грижат склучувањето брак со странски државјанин или промената на државјанство на мажот за време на траењето на бракот, автоматски да нема за последица промена на државјанството на жената, ниту пак, таа да стане лице без државјанство, односно да биде присилена да го земе државјанството на мажот.

2. Државите членки им обезбедуваат на жените еднакви права како и на мажите, во поглед на државјанството на децата.

Сфери на загриженост

- Не постојат соодветни и одделни постапки при интервјуирање и проценка на барање азил од страна на жените баратели;
- По однос на државјанството на децата во практиката се потенцира улогата на таткото, односно најчесто се зема неговото државјанство.

Правна усогласеност

Уставот на РМ и Законот за државјанство на РМ им признаваат и обезбедуваат еднакви - исти права и на жените и на мажите во стекнувањето, промената и задржувањето на своето државјанство. Дозволено е државјанинот на РМ да има државјанство и на друга држава (двојно државјанство).

Бракот со странец, ниту промената на државјанство од страна на сопругот за време на бракот, автоматски не го менува државјанството на жената.

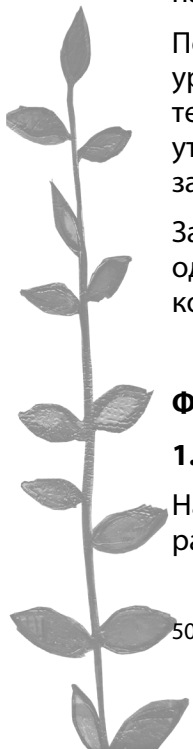
По однос на стекнување државјанство на децата, Законот за државјанство на РМ го уредува начинот на стекнување државјанството по пат на потекло, со раѓање на територијата на РМ и со природување. Од содржината на законот исто така се утврдува еднаквото право на двајцата родители (и жените и мажите) да одлучуваат за одредување на државјанството на нивните деца.

Законот за државјанство гарантира подеднакво право и на мажот и на жената и во однос на утврдување на државјанството на нивните деца. Императивна норма со која се забранува автоматско следење на државјанството на таткото, нема.

Фактичка усогласеност

1.Стекнување, промена и задржување на државјанство од страна на жените

Националното законодавство, во однос на добивање државјанство, не прави разлика помеѓу жената и мажот. Државјанство кај нас може да се добие на повеќе

начини. Доколку мажот или жената ги исполнува условите, тоа се одобрува без никакви пречки. Според нашите прописи, бракот со државјанин на друга држава или промена на националноста од страна на мажот, автоматски не значат и промена на државјанството, односно на националноста за жената. Меѓутоа, во практика тие промени често предизвикуваат и промена во националноста или државјанството за жената. Тоа се случува по лично барање, не автоматски. Во практика се сретнуваат и обратни случаи.

Секое полнолетно лице (независно од полот) има право да добие не само пасош, туку и секаков идентификувачки документ без дозвола од мажот или од кој било друг. Меѓутоа, во практика, особено кај ромската и албанската популација, за добивање пасош жената бара согласност од мажот, свекрвата или друго лице. Оваа согласност нема никаква формална вредност.

Според Законот за азил и привремена заштита, барател на право на азил е странец кој бара право на заштита. Во овој закон се предвидува лично сослушување на барателите на азил, но, сепак, жените не се интервјуираат одвоено од мажите. Службените лица од Одделението за азил при Министерството за внатрешни работи не демонстрираат полово сензитивни техники за интервјуирање, кога ги интервјуираат жените баратели на азил.

Согласно на резолуцијата усвоена во 1993 година, Извршниот комитет на УНХЦР нотира дека барателите на азил кои претрпеле сексуално насилство треба да бидат третирани со посебно внимание. Исто така, ги повикува земјите да воведат посебни програми за родово сензитивизирање на лицата вклучени во постапката за признавање право на азил.

2. Државјанство на децата

Од формален аспект, двајцата родители се со еднакви права за избор на државјанство на своите деца. Меѓутоа, во практиката се потенцира улогата на таткото, односно најчесто се зема неговото државјанство (по заедничко барање, значи со согласност на жената).

ПРЕПОРАКИ:

- Државата треба да воведат соодветни и одделни родово сензитивни постапки, вклучувајќи и одделно сослушување при проценката на барањата за азил од страна на жените барателки.

Член 10

Државите членки ги преземаат сите погодни мерки заради отстранување на дискриминацијата на жените за да им обезбедат еднакви права како и на мажите, во поглед на образованието, а посебно за да обезбедат врз основа на рамноправност на мажите и жените:

а) еднакви услови во поглед на кариерата и професионалното насочување, во поглед на можноста за учење и стекнување дипломи во образовните установи од сите категории, како во селските, така и во градските средини. Оваа рамноправност се обезбедува во поглед на предучилишното, општото, техничкото и стручното образование, како и на вишото техничко образование и на сите видови професионално насочување;

б) достапност на еднакви наставни програми, еднакви испити и наставен персонал кој има квалификации од исто ниво, како на училишни простории и опрема од ист квалитет;

в) отстранување на традиционалното сфаќање за улогите на мажите и жените на сите степени и во сите форми на образование со поттикнување создавањето на мешовити одделенија и други видови образование што можат да придонесат за постигањето на таа цел, посебно со ревизија на учебниците и на училишните програми, и со приспособување на наставните методи;

г) еднаква можност за користење на стипендиите и другите видови бесповратна помош за студии;

д) еднаква можност за пристап кон програмите на перманентно образование, вклучувајќи ги програмите за образование на возрасните и функционалните програми за описменување, посебно оние што имаат за цел во што е можно пократко време да се намали јазот во степенот на образованието помеѓу мажите и жените;

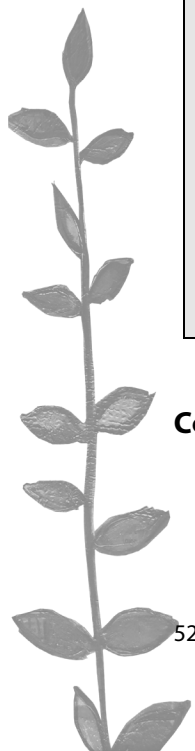
ѓ) намалување на стапката на напуштање на училиштето од страна на женската младина и организација на програми за девојките и жените кои прерано го напуштиле училиштето;

е) еднакви можности за активно занимање со спортот и физичко воспитување;

ж) достапност на посебните информации од областа на образованието, заради давање помош во обезбедувањето на здравјето и благосостојбата на семејството, вклучувајќи ги информациите и советите за планирањето на семејството.

Сфери на загриженост

- Во законските прописи за основно образование е предвидена забрана за дискриминација, но не се предвидени казнени одредеби за оние кои нема да ја почитуваат забраната;

- Високата стапка на неписменост, особено кај ромското население и потребата од преземање мерки за да се обезбеди завршување на основно образование, со посебен акцент врз највулнерабилните групи;
- Нецелосното вклучување на девојчињата во основното образование, особено кај ромската популација и високиот процент на напуштање во текот на учењето во одредени средини;
- Не постојат посебни програми за девојките и жените кои прерано го напуштиле училиштето, особено за девојчињата кои живеат во рурални средини, оние со низок социјален статус и припаѓаат на одредени етнички групи, како Ромите и во извесен степен како етничките Албанци;
- Не се доволно застапени воспитно - образовните програми и неприспособени се наставните методи кои ќе водат кон елиминирање на дискриминацијата и отстранување на традиционалните сфаќања.

Правна усогласеност

Уставот го гарантира правото на образование, притоа не предвидувајќи никаква забранувачка норма за дискриминација. Вакви забранувачки норми не постојат, но и не можат да постојат со оглед на тоа дека основното образование е задолжително. Казнени одредби постојат во рамките на Законот за основно образование за незапишување и нередовно посетување настава.

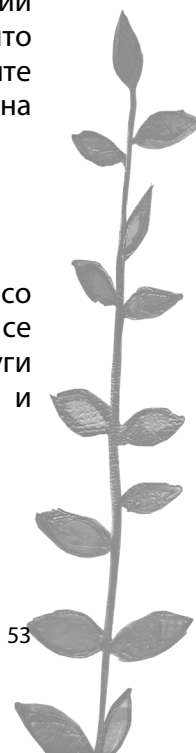
Најексплицитна забранувачка одредба за дискриминација постои во Законот за средно образование, а санкции за непочитување нема. Законот за високо образование, пак, ја забранува дискриминацијата пропишувајќи дека државјаните на РМ имаат право на високо образование под еднакви услови.

Стипендии

Со Законот за ученички и студентски стандард е предвидено користење стипендии и кредити за ученици и студенти, без подвојување на машки и женски пол, што значи имаат еднакво право на користење, доколку ги исполнуваат предвидените услови со Законот. Тоа можат да бидат редовни ученици и студенти, државјани на РМ, кои се избираат по пат на конкурс.

Образование на возрасни

Основното образование за возрасни лица во нашата држава е обезбедено со Законот за основно образование каде што е предвидено дека тоа може да се организира во основно училиште, во установи за образование на возрасни и други установи согласно Законот. Тоа се остварува со посебни наставни планови и програми кои ги донесува Министерот.

Професионална ориентација и насочување

Заводот за вработување врши советување за професионална ориентација за избор на занимање за сите невработени лица, ученици, студенти, инвалиди и вработени лица. Вакви совети дава Заводот на чие подрачје се наоѓа живеалиштето на лицето кое бара совет, а за учениците од завршните години на сите степени на образование, тоа го прави Заводот на чие подрачје се наоѓаат образовните установи. Користењето на услугите од овој вид при Заводите за вработување е бесплатно.

Образование на лица со посебни образовни потреби, односно со пречки во развојот

Ова прашање е регулирано со Законите за основно и средно образование. Законите не прават разлика помеѓу мажи и жени инвалиди, туку зборуваат општо за образованието на лица со посебни образовни потреби, односно со пречки во развојот. За образование на овие лица се донесуваат посебни програми, се организираат посебни училишта или посебни паралелки при постојните училишта.

Фактичка усогласеност

а) Пристап до образование

Законските прописи даваат еднаков пристап до образованието и за машката и за женската популација. Но, во практиката секогаш не е така³⁷. Предрасудите, традициите, стереотипите кои постојат кај одредени етнички заедници прават девојчињата да завршуваат само четврто или осмо одделение и по училиштето се задржувани дома да работат на земјоделски работи и да се грижат за домаќинството, што не значи дека и на некои машки деца не им се случува тоа, но тие се во помал број. Кај одредени средини машките имаат приоритет кога се работи за образованието.

Образованието на Ромите е горлив проблем и главно женските деца поретко го завршуваат основното образование. Посебно беше истакната појавата на осипување на децата од образовниот процес, често по завршувањето на четвртото или петтото одделение. Лошата економска состојба на семејството, сиромаштијата и нискиот степен на едуцираност на родителите се главните причини за ваквата состојба. Но, сепак беше истакнато дека женските деца се во понеповолна положба. Одлуката кое дете да го продолжи школувањето, сепак, најчесто се донесува во корист на машките деца (сознание од ромска фокус група).

³⁷ Влада на РМ, Извештај на РМ за милениумските развојни цели, јуни 2005. Стапката на писменост во РМ во 2002 година изнесува 96,38%. Според податоците во земјата има 3,62% неписмени луѓе кои се на возраст над 15 години, што претставува опаѓање во споредба на стапката за неписменост од пописот од 1994 година, кога бројот на неписмени беше 5,96%. Од вкупниот број неписмени лица на возраст од 15 или повеќе години, 76,41 се жени. Во 2002 година стапката на неписменост кај жените од македонска националност беше 3,62%, од српска 6,89%, од албанска 7,54%, од турска 10,66% и од ромска националност 28,55%.

„Жената најдобро е да биде добра домаќинка. Таа ќе се омажи и ќе отиде во друга куќа.“ (исказ од припадничка на македонска етничка заедница од рурална средина)

„И да учиме нема можност да работиме.“ (исказ од припадничка на македонска етничка заедница од рурална средина)

Пречки што ги спречуваат девојките да посетуваат или да го завршат школувањето се: недостапноста на училиштата во одредени региони, децата треба да пешачат по неколку часа за да стигнат до училиште (стравот на родителите да се пушти женско дете само преку планина за да стигне на училиште), културните бариери и особено економските, односно доколку родителите можат да си дозволат финансиски школување на само едно дете по принцип, т.е. се преферира школувањето на машкото дете (особено кај Ромите).

„Девојчињата кои живеат во рурални подрачја или пак, оние кои доаѓаат од пониските социјални слоеви и/или припаѓаат на одредени етнички групи како Ромите или во извесен степен етничките Албанци, се со најголем ризик да го напуштат образовниот систем во почетната фаза. Општата стапка на намалување, односно на оние кои го напуштаат образованието, изнесува во просек под 2%, но во случај со ромската популација таа изнесува 10%.

По однос на средното образование постојат разлики по однос на застапеноста на девојчињата од различни етнички групи. Трендот од изминатите четири години укажува на зголемување на нивниот број, освен кај Ромите и Србите.

Во високото образование може да се види дека бројот на студентки е еднаков со бројот на студенти. Во овој степен на образование, застапеноста на учениците од ромската популација е значително под националниот просек. Што се однесува до вкупната популација на етничките Албанци, отворањето на Универзитетот на Југоисточна Европа се смета дека ги задоволува нивните потреби за високо образование и доведува до значително зголемување во пристапот до него за девојките Албанки.”³⁸

Порано на женските деца им беше оневозможен пристапот до одредени образовни институции - воената и полициската академија. Денес таа практика е надмината - сè повеќе има студентки на воената и на полициската академија. Единствен исклучок се верските училишта кои се или само за мажи или за само за жени. Во Македонија постојат три средни теолошки училишта, две во Скопје и едно во Тетово. Во исламското средно училиште во Скопје, Исабег медреса учат само мажи кои се сместени во интернати. Во исламското средно училиште во Тетово учат исклучиво жени. Во богословското средно училиште кое има интернат учат само мажи. Не постои средно богословско училиште за жени. На богословскиот факултет и факултетот за исламски науки, групите се мешани. Она што е впечатливо е дека на ниту еден од факултетите нема жени професори, ниту асистентки, иако има жени магистрантки на овие факултети. Единствените позиции кои жените ги имаат на факултетите се во административно - техничките служби. На жените кои ги завршуваат овие факултети не им е дозволено вршење верска служба. Тоа е во согласност со канонските правила.

³⁸ Влада на РМ, Извештај на РМ за милениумските развојни цели, јуни 2005

Во некои традиционални семејства, девојчињата сè уште се охрабрувани да избираат одредени женски професии или училиште кое е во непосредна близина.

Бремените ученички и младите мајки образованието го продолжуваат вонредно.

б) Наставни содржини

И за машките и за женските деца квалитетот на образованието по однос на наставните програми, наставниот персонал, училишниот простор и опрема се еднакви (тие заедно одат на училиште).

„Државата во иднина треба да преземе мерки за одобрување на капацитетите, условите за учење и опремата во училиштата, како и активности наменети за подигнување на квалитетот на наставата. Овие мерки немаат за цел само да го овозможат целосното вклучување на сите деца во основното образование, туку и да ги намалат стапките на рано отпишување. Во руралните области посебно треба да се подигне квалитетот на наставата преку дополнителни бенефиции и професионално напредување и доедуцирање на наставниот кадар.“³⁹

в) Отстранување на традиционалните сфаќања за улогите на мажите и жените

Веќе неколку години Бирото за развој на образованието во рамките на Министерството за образование со експерти коишто учествуваат и во работата на Советот на Европа - Комитетот за образование, работат на внесување на концептот на полова рамноправност во наставните програми на образовните институции во нашата држава. Во учебниците сè уште можат да се сретнат содржини со традиционални сфаќања.

Во изучувањето на националната и меѓународната историја во одредена мерка е вклучен и придонесот на женските лидери. Во учебниците многу малку е вклучен придонесот на жената во природните науки, математиката, литературата, музиката, уметноста.

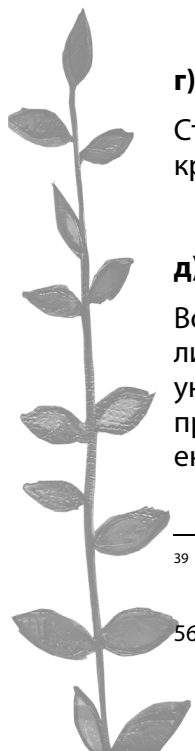
г) Стипендии

Стипендиите на учениците и студентите се доделуваат според единствени критериуми и незадоволните (без оглед на полот) имаат право на приговор.

д) Пристап до образованието за возрасни

Во државата е организирана дополнителна едукација на возрасни достапни за лицата кои не го завршиле средното образование, во рамките на Работничките универзитети. Таквите институции ги нема секаде во земјава, што практично ги прави недостапни за сите, особено за жените поради нивните семејни обврски и економска ситуација.

³⁹ Влада на РМ, Извештај на РМ за милениумските развојни цели, јуни 2005.

ѓ) Дополнителната едукација на жените првенствено зависи од нивната потреба, на пример, ако треба да го задржат работното место. Во случај жените да сакаат да го зголемат образованието, тогаш се соочуваат со економски, политички, социјални или културолошки бариери.

е) Спорт и физичко образование

Жените, како и мажите, имаат еднакви можности за активно занимавање со спорт и физичко образование.

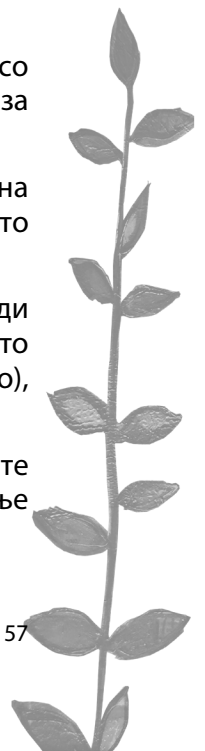
ж) Здравствено образование и семејно планирање

Материјата за здравствено образование и семејно планирање не се учи во основните и во средните училишта, иако се изработени повеќе програми за спроведување на здравствено образование и за информирање околу тоа што е планирање на семејството. Нивното спроведување засега се заснова на добра воља и ангажман на поединци. Порано постоеше Центар за хумана репродукција во склоп на Акушерско - гинеколошката клиника, Скопје кој ги координираше овие активности на ниво на Републиката, но, за жал, од пред неколку години неговата активност е целосно згасната.

Наставната програма на Катедрата за социјална медицина при Медицинскиот факултет во Скопје содржи теми кои го обработуваат проблемот на здравствена и социјална заштита на жената, потоа планирање на семејството и контрацепција, превенција на акутни и хронични заболувања, со посебен осврт на малигните неоплазми на дојката, матката и др. Предавањата се наменети за сите студенти без оглед на полот. Овие теми се застапени и во рамките на приправничкиот стаж за дипломирани здравствени работници (доктори на медицина, стоматолози и фармацевти).

ПРЕПОРАКИ:

- Државата треба да инсистира на доследна примена на Законот во врска со задолжителноста на основното образование преку предвидување казни за родителите итн.;
- Државата треба да настојува на функционално поврзување на потребите на пазарот на трудот и на општеството со кариерата и професионалното насочување на женските деца;
- Потребна е застапеност на информации од областа на образованието заради давање помош во обезбедување благосостојба на семејството (семејното здравје, сексуално преносливи болести и сексуалното насилство), вклучувајќи ги и информациите и советите за семејното планирање;
- Државата треба да преземе активности за надминување на објективните пречки (да се обезбеди превоз за учениците, бесплатни учебници, отворање

училишта во одредени средини итн.) кои оневозможуваат посетување на образованието од страна на женските деца;

- Државата треба да ги зголеми активностите во врска со образованието на лица со посебни образовни потреби, односно со пречки во развојот.

Член 11

1. Државите членки ги преземаат сите погодни мерки заради елиминирање на дискриминација на жените во областа на вработувањето за да може, врз основа на рамноправноста на мажите и жените, да се обезбедат еднакви права, а посебно:

- а) правото на работа како неотуѓиво право на сите луѓе;
- б) правото на еднакви можности за вработување, вклучувајќи ја и примената на еднакви критериуми при изборот на кандидати за работното место;
- в) правото на слободен избор на професијата и вработувањето, правото на унапредување, сигурност на вработувањето и сите права и услови што произлегуваат од работа, како и правото на стручно оспособување и преквалификација, вклучувајќи го учењето во стопанството, вишото стручното оспособување и повременото додатно оспособување;
- г) правото на еднаква награда, вклучувајќи ги бенефициите, како и на еднаков третман за еднаква работа и еднаков третман при оценувањето на квалитетот на работата;
- д) правото на социјална заштита, посебно во случај на заминување во пензија, невработеност, болест, инвалидност, старост и други видови неспособност за работа, како и правото на платено отсуство;
- ѓ) правото на здравствена заштита и заштита при работа, вклучувајќи ја и заштитата на биолошките и репродуктивните функции на жената;

2. Заради спречување на дискриминацијата на жените поради стапување во брак или мајчинство и заради обезбедување на нивното стварно право на работа, државите членки преземаат соодветни мерки:

- а) забрана, под закана од преземање на санкции, на давањето отказ поради бременост или породилно отсуство и дискриминацијата при отпуштањето од работа поради брачна состојба;
- б) воведување платено породилно отсуство или слични социјални бенефиции, без губење на правото на поранешното работно место, примањата по основа на стаж и социјалните примања;
- в) поттикнување да се обезбедуваат потребните помошни општествени служби за да им се овозможи на родителите да ги усогласат семејните обврски со обврските на работното место и учеството во општествениот живот, посебно со поттикнување на основањето и развојот на мрежата на установи за грижа за децата;
- г) обезбедување на посебна заштита на жената за време на бременоста на оние работни места за кои е докажано дека се штетни за бремените жени.

3. Мерките на законска заштита што се однесуваат на прашањата опфатени во овој член се преиспитуваат периодично, во светлината на научните и

технолошките сознанија и, по потреба, се ревидираат, се укинуваат или продолжуваат.

Сфери на загриженост

- Високата стапка на невработеност, зголемената стапка на неактивност и високиот број на жени како неплатени семејни работници;
- Не постои законска одредба која експлицитно го обврзува работодавецот да ги информира жените за условите на работа кои можат штетно да влијаат врз нивното репродуктивно здравје;
- Посебни одредби за регулирање на сексуалното вознемирување не постојат во Законот за работни односи и во општите колективни договори;
- Не постои конкретна одредба со која ќе се обезбеди враќање на работничка на работно место со исти квалификации без професионално деградирање на жената, по породилното отсуство;
- Не постои законска одредба во рамките на Законот за работни односи и Законот за заштита при работа, нивните одредби да се менуваат во согласност со новите научно - технички сознанија;
- И покрај предвиденоста на заштита на работниците, воопшто не постојат одредби со кои се обезбедува посебна заштита за бремени жени, освен посебната заштита од ноќна работа;
- Не постои институтот родителско отсуство и неопходно е негово законско пропишување.

Правна усогласеност

Уставот на РМ предвидува еднаквост преку одредбата „Секому под еднакви услови му е достапно секое работно место“. Работен однос може да заснова секое лице кое наполнило 15 години возраст и е здравствено способно. Република Македонија со сукцесија во 1991 година има прифатено повеќе конвенции на Меѓународната организација на труд кои се составен дел на позитивното право⁴⁰.

Еднакво право на жените на исти можности за вработување како и мажите

Законодавецот вели дека на жените и на мажите мора да им бидат обезбедени еднакви можности и еднаков третман при вработувањето. Исто така, му се

⁴⁰ Дел од нив се: Конвенција за еднаков надомест (бр.100); Конвенција за заштита на мајчинство (бр. 103); Конвенција за дискриминација - вработување и занимање (бр. 111); Конвенција на најлоши форми на искористување на детскиот труд (бр. 182) од 2002 година; Конвенција за работници со семејни обврски (бр. 156); Конвенција за ноќна работа на жените (бр. 89); Конвенција за работна средина (бр. 148); Конвенција за заштита при работа, здравствена заштита и заштита на работната средина (бр. 155) итн.

забранува на работодавецот да стави во нееднаква правна положба кандидат или работник врз основа на расна припадност, боја на кожа, пол, возраст, здравствена состојба, односно инвалидност, религиозно, политичко или друго убедување, членување во синдикати, национално или социјално потекло, статусот на семејството, имотната состојба или заради други лични околности.

Бременоста или брачниот статус на жените не се предвидени како критериуми за кои работодавецот не смее лицето кое бара вработување или работникот да го стави во нееднаква правна положба, но предвидува критериум „Заради други лични околности“.

Право на жените на еднаква плата

Уставот обезбедува право на соодветна заработувачка на секој вработен, односно секој работник има право на плата, при што жената не е издвоена посебно. Законодавецот го задолжува работодавецот да исплаќа еднаква плата на вработените за еднаква работа со еднакви барања на работното место, без оглед на полот. Повредата на претходно наведените законски одредби е казнива.

Обезбедување еднакво право на социјална заштита на жените и платено отсуство

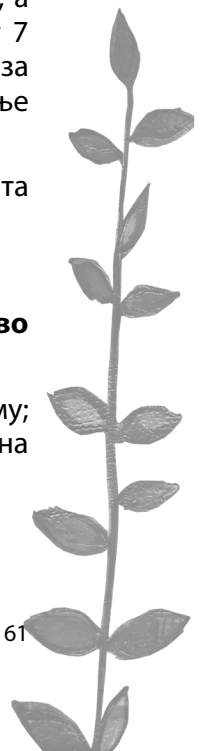
Согласно Уставот, граѓаните имаат право на социјална сигурност и социјално осигурување утврдени со закон и колективен договор. Во него е предвидено Републиката да се грижи за социјалната заштита и социјалната сигурност на граѓаните согласно со начелото на социјална праведност. Правото на социјална заштита ја обезбедува државата согласно Законот за социјална заштита. Предвидени се казнени одредби за установата за социјална заштита или друго правно лице за прекршок ако не пружа социјална заштита на лица во положба од социјален ризик.

Постои разлика меѓу термин одмор и отсуство. Уставот гарантира платен одмор, а законот платен одмор (дневен, неделен, годишен) и платено отсуство најмногу 7 дена во годината, а ако се работи за стручно усовршување, може и повеќе и тоа за секој вработен. Работничка има право и на платено породилно отсуство во траење од најмногу 9 месеци.

Казнени одредби постојат за работодавецот доколку не обезбеди посебна заштита на работничка, меѓу кои и користењето породилно отсуство.

Еднаквото право на жените на здравствена заштита, како и на безбедност во работни услови

Уставот и законите обезбедуваат право на здравствена заштита на сите или секому; не употребувајќи ги термините маж и жена. Уставот гарантира посебна заштита на мајките, а законот - посебна заштита при работа на жените.

Законодавецот предвидува должност за работодавецот да ги обезбеди потребните услови за заштита при работа, како и да го запознае работникот со сите опасности при работа, опасности на работа и со правата и обврските во врска со заштитата при работа и условите за работа. Работникот има право да одбие да работи ако му се заканува непосредна опасност по животот или здравјето поради тоа што не се спроведени пропишани мерки за заштита при работа.

Експлицитно не е наведено дека работодавецот е задолжен да ги информира жените за условите на работа кои можат штетно да влијаат врз нивното репродуктивно здравје. Законот предвидува дека работничка не може да работи на работно место на кое претежно се вршат тешки физички работи, работи под земја и под вода, ниту други работи кои би можеле штетно и со зголемен ризик да влијаат на здравјето и животот.

Сексуално вознемирување

Посебни одредби за регулирање на сексуалното вознемирување не постојат во Законот за работни односи и во општите колективни договори.

Индиректно, оваа појава се регулира преку предвиденоста како кривично дело против половата слобода и половиот морал, односно како обљуба со злоупотреба на положба. Имено, тој кој со злоупотреба на својата положба ќе наведе на обљуба или друго полово дејство лице кое спрема него се наоѓа во однос на подреденост или зависност, или со иста намера го малтретира, застрашува или спрема него постапува на начин со кој се понижува човековото достоинство и човековата личност, ќе се казни⁴¹.

Забрана за отпуштање од работа поради брак, бременост или породилно отсуство

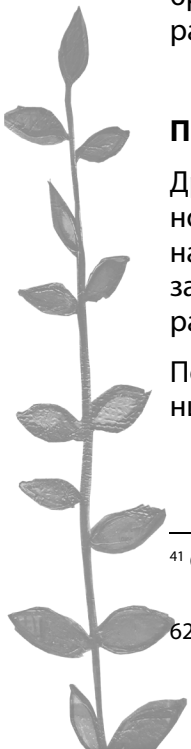
Императивна законска одредба за забрана на отпуштање од работа поради брак и бременост не постои. Породилното отсуство како основа за престанок на работниот однос не е оправдана причина.

Право на жената на разумно породилно отсуство

Државните закони обезбедуваат право на разумно породилно отсуство на жените, но немаат конкретна одредба за обезбедување соодветната позиција при враќање на работа, како што тоа го прават за војниците при отслужување на воениот рок или за лицата кои се упатени на вршење јавна функција, обезбедувајќи им враќање на работа која одговара на нивниот степен на стручна подготовка.

Постои заштита за работниците воопшто, но не посебно за бремените, освен нивната посебна заштита од ноќна работа.

⁴¹ Со затвор од 3 месеци до 3 години.

Заштитна легислатива соочена со научните и технолошките сознанија

Не постои законска одредба во рамките на Законот за работни односи и Законот за заштита при работа неговите одредби да се менуваат во согласност со новите научно - технички сознанија.

Однапред пропишување на штетноста и во која мера е штетно некое работно место, не постои. Со ова, впрочем, му се препушта на секој индивидуалец самиот да проценува дали работата која ја врши е штетна по неговото здравје, со што се остава на неговата индивидуална проценка да иницира процес на заштита.

Фактичка усогласеност

1. Право и можност за вработување

а) Право на работа

Правото на работа е уставно загарантирано неотуѓиво право.

б) Еднакви можности за вработување

Од формален аспект, мажите и жените имаат еднакви можности за вработување, вклучувајќи и примена на еднакви критериуми. Меѓутоа, во практиката има отстапувања, особено во приватниот сектор.

„Транзицијата имаше негативни последици кон пазарната економија врз положбата на мажите и жените на пазарот на трудот. Иако, транзицијата очигледно ги погоди и двата пола, учеството на жената во економски активната популација е многу пониско отколку на мажите; жените најчесто се застапени во ниско платените сектори, а многу жени работат во неформалниот сектор.“⁴²

Законски не се дадени никакви гаранции жените да добиваат еднакво вработување и слободен избор на вработување. Најчесто жените можат да најдат вработување во приватниот сектор, во текстилната индустрија, каде што се најмалку платени и најчесто засновано врз основа на договор за дело кој не претставува правна основа за вработување (во овој случај придонеси и сите останати бенефиции кои следуваат од работен однос не се исплаќаат). Таа е принудена да го прифати она што ѝ се нуди, а нема шанса да избира.

Трендот на невработеноста изминатите години укажува на поголем број невработени жени во однос на мажите, во изминатите три години (2000-2003 година), речиси да се изедначи. Но, дури и оваа застапеност на жените во вкупниот број на невработените е загрижувачка, од едноставна причина што нејзиното учество во стапката на активност е далеку помало за разлика од мажите. Стапката на активност, изразена во проценти, изнесува 43,4% за жени и 65,6% за мажи. Овие податоци укажуваат на помала застапеност на жените во економски активното население кое може да резултира во потешкотии за жените при вработување на

⁴² Влада на РМ, Национален извештај за милениумските развојни цели, јуни 2005

добро платени работни места за разлика од мажите, но исто така може да е резултат на нивно повлекување или обесхрабрување од постојаното барање работа⁴³.

Еднаков третман на мажите и жените

Во државата не постои механизам за стимулирање со кој ќе се обезбеди еднаков третман на мажите и на жените на работното место. Единствено трудовата инспекција е таа која прави инспекциски надзори заради следење на примената на Законот за работни односи и на Законот за вработување.

Надзорот над примената на законот, како и на сите други прописи кои се однесуваат на вработувањето и работните односи е предмет на работа на органот на државната управа за инспекција на трудот. Работникот, синдикатот и работодавачот можат да бараат од овој орган да изврши надзор. Доколку се утврди дека постои повреда на закон, друг пропис, колективен договор итн. над кои тој врши инспекциски надзор, инспекцијата со решение може да му нареди на работодавачот во определен рок да ги отстрани утврдените недостатоци. Ако работодавачот не постапи по наредбата, инспекторот поведува постапка пред суд.

Треба да се нагласи дека во практиката постои разлика помеѓу државниот и приватниот сектор. Во приватниот сектор се јавува непочитување на законите во делот на засновањето на работниот однос и во делот на користењето на правата генерално. Сè почесто сегашниот новоформиран приватен сектор не засновува работен однос со сите вработени, согласно законите и колективен договор. Или пак, има разлика во платите. Во овој дел платите се многу пониски. А и половата дискриминација повеќе доаѓа до израз (при вработување, отпуштање итн.).

Од вкупно вработените во 2003 година (545 108 лица), односно 63,32%, 54,5 % биле ангажирани во претпријатија во приватна сопственост и 45,6% во друга сопственост (општествена, мешовита, задружна, државна и недефинирана). Во двете категории жените се застапени со отприлика 40%, наспрема мажите со 60%⁴⁴. Жените во однос на вкупно вработените во текстилната индустрија во 2003 година, се застапени со 82,5%⁴⁵.

Жените, во случај да им биле скратени рамноправните можности или да биле лишени од рамноправен третман на работното место, имаат можност, согласно Законот, да поведат постапка пред суд, да се обратат до синдикатот, да се јават во НВО што го третираат прашањето за рамноправноста помеѓу половите.

Не постојат привремени посебни мерки за унапредување на вработувањето на жените во сферите каде што тие се помалку застапени. Меѓутоа, има спонтани поместувања во овој поглед. Пример, порано се мислеше дека полицијата не е работа за жени, денес таму има сè повеќе жени. Слична е состојбата и со војската, сега има и една жена пилот. Тоа не е резултат на привремени мерки, едноставно, на жените им се даде рамноправност во законите.

⁴³ Државниот завод за статистика, Анкетата за работна сила, 2003 година

⁴⁴ Државниот завод за статистика, Анкетата за работна сила, 2003 година

⁴⁵ Државниот завод за статистика, Статистички годишник, 2004 година

в) Слободен избор на професија и вработување

По правило, жените слободно ја одбираат својата професија и вработување. Отстапувања од вообичаената практика се економската состојба (се определуваат за занимања кои обезбедуваат вработување) и традиционалните обичаи (во одредени етнички заедници, албанската, на пример, има случаи да не им се дозволува на жените да се вработуваат).

„Мојот татко има плата од 8 илјади денари. Затоа можеше да продолжи со образование само мојот брат. Тој се запиша на теолошки факултет, а јас морав да се задоволам со гимназиската диплома. Свесна сум дека моите немаа друг избор. Јас се согласив со нивната одлука.“ (исказ од припадничка на македонска етничка заедница од рурална средина).

Сознание стекнато од сите фокус групи е дека самите учеснички практично ја поддржуваат поделбата на женски и машки професии.

Јасна е сегрегацијата на секторите во кои работи жената и оние во кои работи мажот. Па така, таа е најзастапена во секторот за здравство и социјална работа, по кој следи секторот за финансиско посредување и образование. За разлика од нив, мажите се вработени во секторот рибарство, градежништво и снабдување со електрична енергија⁴⁶.

Егзистенцијалниот притисок влијае жените понекогаш да се вработуваат и на работни места кои, доколку не постоел економски притисок, не би ги одбрале. Најчесто поради обврските во домот бираат професии кои им овозможуваат повеќе слободно време. Постојат професии и работни места кои се ексклузивно наменети за жените или мажите: во градинките речиси 100% се жени; во рудниците не се сретнува жена работничка; на сите раководни места, само со некои исклучоци, се мажи.

Кај жените особено е индикативна групата на неплатени семејни работници, што повторно укажува на нејзината посебна вулнерабилност и положба која ја има во семејството, а со тоа и во општеството. За разлика од нив, мажите се двојно помалку застапени во оваа категорија, односно со 36,8%⁴⁷.

Според економскиот статус, жените во Македонија покрај веќе споменатата категорија на неплатени семејни работници, најчесто се јавуваат во улога на вработени со 40,7%, па потоа во улога на работодавци со 20,9% и во улога на вработени за своја сметка со 18,4%⁴⁸.

г) Еднаков надомест

Жените добиваат еднаков надомест (вклучувајќи ги и нематеријалните бенефиции) за работа со еднаква вредност со мажите. Тоа прашање многу одамна (по Втората светска војна) е решено. Отстапување може да има во приватниот сектор.

⁴⁶ Државниот завод за статистика, Анкетата за работна сила, 2003 година

⁴⁷ Државниот завод за статистика, Анкетата за работна сила, 2003 година

⁴⁸ Државниот завод за статистика, Анкетата за работна сила, 2003 година

д) Право на пензија и други бенефиции

Пензијата се одредува по одредени критериуми кои не се различни за мажите и за жените. Со новиот закон, возраста за пензионирање е 62 год. за жени и 64 год. за мажи. Бенефициите за невработеност, боледување, од инвалидност се исти и за мажите и за жените. Доколку овие права не им се признаени (или доколку не ги добијат подеднакво како и мажите), жените имаат право првин да поднесат приговор или барање до работодавниот орган. Ако не се задоволни и од тоа, имаат право да побараат помош и од синдикатот, инспекторот за труд, на крајот да покренат и работен спор. Тоа им е овозможено со закон. Судот е последната инстанца.

2. Дискриминација на жените поради брак или мајчинство

а) Законски се забранува отпуштање од работа жена на породилно отсуство. За жал, во одредени случаи, практиката отстапува од законски загарантираната заштита:

„Во одредени претпријатија уште при вработувањето жената ја прашуваат дали е мажена, дали има деца и дали планира во наредниот период да има дете. Или пак, ќе ѝ кажат, без оглед дали има дете или не, во наредните три или четири години дека не смее да забремени“.

„Најчесто, работодавците не ги отпуштаат жените што се бремени, но можни се случаи тоа да го сторат откако ќе помине породилното отсуство - да ѝ престане работниот однос или да не се продолжи договорот ако е склучен на одредено време.“

Економската состојба на жените го одложува чинот на бременост и породување, бидејќи кај нас многу тешко се наоѓа работа. Во просек, за прво вработување се чека 4 години. Тоа значи дека има вработувања и по 7 - 8 години. И кога работодавец ќе бара од жената првите години да не останете бремена, бидејќи ќе добие отказ или непродолжување на договорот (доколку е во прашање работа на одредено време), жените го прифаќаат таквиот услов.

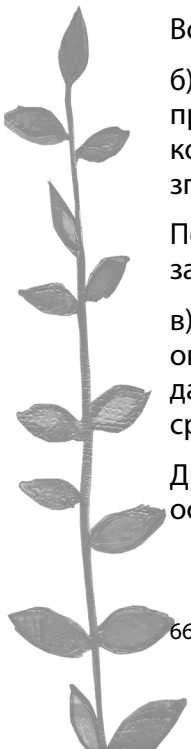
Во случај на повреда на овие права, жената има судска заштита.

б) Според Законот, жените добиваат 9 - месечно платено породилно отсуство. Ова право ѝ припаѓа на жената и не може да го дели со мажот. Има жени кои не го користат во целост породилното отсуство - за да се задржи работата, за да се зголеми домашниот буџет итн.

Породилното отсуство може да го користи мажот, само во исклучителни, во со закон предвидени случаи. Во нашата земја не постои родителско отсуство.

в) Освен градинки, не постојат други помошни општествени служби за да им овозможат на родителите да ги усогласат семејните обврски на работното место и да учествуваат во општествениот живот. Градинките постојат само во урбаните средини.

Државата треба да преземе мерки за отварање помошни општествени служби, особено градинки во руралните средини.

3. Посебна заштита при работа

Доколку се врши преглед за заштитната легислатива со најновите научни и технички достигнувања, сигурно жената би имала уште поголема заштита. Законот за заштита при работа е менуван два пати по 1998 година: во 2000 и 2002 година, но ни во промените не се предвидени вакви одредби.

ПРЕПОРАКИ:

- Државата треба да настојува во стратешките документи од областа на вработувањето да ја вклучи половата еднаквост;
- Државата треба да преземе конкретни мерки за зголемување на вработеноста на жените, како и нивна застапеност во добро платени сектори;
- Да се воведат експлицитна законска одредба која го обврзува работодавецот да ги информира жените за условите на работа кои можат штетно да влијаат врз нивното репродуктивно здравје;
- Да се воведат посебна одредба за регулирање на сексуалното вознемирување;
- Да се воведат конкретна одредба со која ќе се обезбеди враќање на работничката на работно место со исти квалификации без професионално деградирање на жената, по породилното отсуство;
- Државата задолжително да воведат законска одредба за менување на посебната заштита на жените при работа во согласност со новите научно - технички сознанија;
- Да се прошири посебната заштита на бремените жени, освен посебната заштита од ноќната работа;
- Во законодавството да се воведат институтот родителско отсуство.

Член 12

1. Државите членки преземаат соодветни мерки заради елиминирање на дискриминацијата на жените во областа на здравствената заштита за да можат, врз основа на рамноправноста на жените и мажите, да обезбедат достапност на здравствените услуги, вклучувајќи ги оние што се однесуваат на планирањето на семејството.

2. Без оглед на одредбата на став 1 од овој член, државите членки им обезбедуваат соодветни здравствени услуги на жените за време на бременоста, раѓањето и во периодот по раѓањето на детето, со обезбедување на бесплатни услуги, каде што тоа е потребно, како и соодветна исхрана за време на бременоста и доењето.

Сфери на загриженост

- Постои дискрепанца во достапноста на здравствениот систем (информации и услуги) помеѓу урбаните и руралните средини;
- Несоодветно функционирање на службите од здравствениот систем кои работат на унапредување на репродуктивното здравје и права, особено во руралните средини и кај вулнерабилните групи како што се луѓе кои живеат во сиромаштија, ниско образовани и ромска популација (центри за семејно планирање, советувалишта за жени, советувалишта за трудници, родилки сл.);
- Во одредени региони постои несоодветно покривање со здравствена заштита на жените, од областа на женското и репродуктивно здравје (недоволна покриеност со гинеколошки ординации, мамограми);
- Државата не обезбедува посебни мерки за поддршка на мајчинството, како и обезбедување соодветна исхрана за време на бременост и доење;
- Не постојат посебни програми за заштита на жени инфицирани со ХИВ, посебно на бремени жени, со цел да се спречи дискриминацијата на жените и да се унапреди нивниот здравствен статус поврзан со оваа болест;
- Не постојат посебни/ефективни програми за подигање на свеста меѓу младите за употреба на контрацептивни средства, ниту пак, за промена на традиционалните практики кај одредени етнички групи кои доведуваат до лимитирање на нивните сексуални и репродуктивни права од страна на државата.

Правна усогласеност

Уставот на РМ предвидува дека на секој граѓанин му се гарантира правото на здравствена заштита. Исто така, секој граѓанин има право и должност да го чува и унапредува сопственото и здравјето на другите. Ваквите уставни одредби се преточени во Законот за здравствена заштита и Законот за здравствено осигурување. Уставот на РМ го гарантира правото на основна здравствена заштита во јавниот сектор и покрај постоењето на приватните здравствени установи.

Употребувајќи ги термините граѓанин и секој, законодавецот не прави разлика помеѓу мажот и жената како корисници на здравствени услуги. Но, децидни одредби за забрана на дискриминација на жената во областа на здравственото осигурување, согласно Конвенцијата, не содржат ниту Уставот, ниту Законот за здравствена заштита.

Во законите на РМ не постојат одредби со кои се регулира насилството врз основа на пол како здравствен проблем, и воедно не е предвидена едукација на здравствениот персонал на оваа тема.

Пристап до квалитетни здравствени услуги

Изречни одредби за постоење квалитетни здравствени услуги и дефинирање на терминот квалитетни услуги не постојат, но корисникот на здравствена заштита има право да бара надоместок на штета ако поради сторени грешки или несоодветно лекување⁴⁹ настанат последици во согласност со прописите за облигациони односи.

Обезбедување доброволни, достапни, соодветни и прифатливи во однос на цената (дури и бесплатни, ако е тоа потребно) услуги на жените

Во РМ не постои закон кој изискува одобрение од сопругот или родителите на жената за користење на одредена здравствена услуга. Во итни случаи, кога е во опасност животот на болното лице или тоа се наоѓа во таква состојба што не може само да одлучува, се бара согласност од неговото семејство, а доколку не може да се обезбеди таква согласност, интервенцијата се презема врз одлука на двајца доктори на медицина, специјалисти од соодветната хируршка гранка на медицината и заштита во врска со бременоста и породувањето.

Доколку жената (бремената жена, односно породилката) не е корисник на здравствено осигурување, должна е да ги плати сите здравствени услуги по цена која не зависи од нејзината материјална состојба. Не постојат законски прописи со кои се обезбедува соодветна исхрана за време на бременоста, односно доењето.

⁴⁹ Според КЗ предвидени санкции: Кривично е одговорен лекар кој при укажување лекарска помош ќе примени очигледно неподобно средство или начин на лекување или нема да примени соодветни хигиенски мерки или воопшто несовесно постапува и со тоа ќе предизвика влошување на здравствената состојба на некое лице, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години. Со истата казна ќе се казни и бабица или друг здравствен работник кој при укажување медицинска помош или неа постапува несовесно и со тоа предизвика влошување на здравствената состојба на некое лице.

Заштита на жените за време на бременост, породување и леунство на доенчињата

Согласно Законот за здравствена заштита каде се предвидени посебни мерки и активности за заштита на жените за време на бременост, породување, и леунство на доенчињата, усвоена е посебна програма за Активна здравствена заштита на мајки и деца во РМ. Оваа програма обезбедува посебна заштита на жената за време на бременоста, породувањето и постнаталниот период. Овие програми се донесуваат на годишно ниво од владата на РМ.

Обезбедување едукација и информирање за здравјето на жените или девојките, вклучувајќи ги и сексуалното и репродуктивното здравје

За спроведување на примарната и превентивната здравствена заштита, државата презема мерки и активности по пат на донесување програми на годишно ниво (програма за рано откривање и спречување на болестите на репродуктивните органи кај жената, програма за активна здравствена заштита на мајки и деца итн.).

Посебна програма за заштита на жени инфицирани од ХИВ

Во РМ е донесена општа програма за заштита на населението од СИДА во која се предвидени мерки и активности за заштита на населението од СИДА, согласно препораките од програмата на ОН. Една од мерките и активностите е едукацијата на здравствените работници и здравствено - воспитната активност.

Прекинување на бременоста

Законски, прекинувањето на бременоста е предвидено со Законот за прекинување на бременост од 1977 година. Во него по исклучок прекинувањето на бременоста може да се изврши и по 10 - тата недела ако до зачеток дошло со извршување кривично дело: силување, обљуба на немоќно лице, обљуба над малолетно лице, обљуба со злоупотреба на положбата и родосквернување.

Фактичка усогласеност

Право и достапност

Одлуката да користи здравствена заштита ѝ припаѓа на жената, меѓутоа сепак постојат одредени социјални и/или културолошки подгрупи кај кои таквото право на жената е скратено.

Жените во руралните области според законската регулатива имаат еднаков пристап до здравствената заштита како оние во урбаните области. Меѓутоа, практиката многу отстапува од законската предвиденост.

Министерството за здравство за 2005 година изработи 13 превентивни програми за здравствена заштита кои ги спроведуваат здравствените установи, а активностите по нив се достапни за сите лица во градски и рурални средини, без оглед на полот,

верската и национална припадност. Во практиката не се применуваат овие превентивни програми.

Економските фактори се на прво место како пречка за жената да побара здравствена услуга. Може да се споменат и културните или социјалните бариери кај ромската жена. Пример, ако жената не е мажена, или е разведена, таа не оди на гинеколог од страв да не се каже нешто за нејзината чест. За мажената жена не е проблем да оди и сама на гинеколог. Ромските жени сè уште мислат дека ако одат на психијатар средината лошо ќе реагира на тоа: ќе бидат озборувани, ќе се етикетаат.

Не постои разлика во третманот на жените и на мажите со пречки во развој. Треба да се истакне дека ова е проблем на кој не му се посветува доволно внимание.

ХИВ/СИДА

„Република Македонија сè уште спаѓа во земјите со најниска клиничка дијагностицирана стапка на инциденца во регионот и во Европа - со 0,2% регистрирани случаи за 100 000, во споредба со просекот на Европска Унија кој изнесува 4,31% во 2001 година.

Вкупниот број на регистрирани случаи на ХИВ/СИДА во Македонија е 64 (46 случаи на СИДА и 18 на ХИВ позитивни лица).

Но, официјалните податоци ни одалеку не ја одразуваат реалната состојба. Системот за надгледување, кој ја мери распространетоста и стапката на појавување на ХИВ/СИДА е недоволно развиен и не се однесува конкретно на високо ризичните групи. Речиси сите регистрирани лица кои се ХИВ позитивни биле тествани за ХИВ вирусот дури по појавувањето на здравствени проблеми.

Така 99% од сите регистрирани случаи на ХИВ/СИДА се јавиле на клиника на нивна иницијатива, поради здравствени проблеми поврзани со инфекцијата.

До овој момент во Македонија сè уште не е спроведено анонимно тестирање на серум по случаен избор, како еден од начините за откривање на распространетоста на ХИВ инфекцијата во земјата.

Според резултатите од 2003 година, соодносот мажи/жени инфицирани со ХИВ/СИДА во Македонија е околу 2,21/1 во споредба со оној од пред неколку години, кој беше 1,02/1. Земајќи го предвид фактот дека жените традиционално се грижат за болните членови на семејството, нема податоци за тоа како тие гледаат на проблемот на ХИВ/СИДА и другите сексуално преносливи болести. Најдоминантна возрастна група е од 30 до 39, по која следи онаа од 20 - 29 години.

Етничката структура на регистрираните случаи (64 лица) на ХИВ/СИДА во Македонија е следна: Македонци 47,6%, етнички Албанци 33,3%, Роми 11,1%, Турци 1,6%, Срби 1,6%, Македонци муслимани 1,6%, и странци 3,2%. Процентот на ромското население и, во помал обем, на етничките Албанци е значително поголем

отколку нивната процентуална застапеност во вкупната популација. Така, 69% од регистрираните случаи доаѓаат од урбаните области, а 31% од руралните.”⁵⁰

Дел од севкупниот национален одговор на епидемијата на ХИВ/СИДА е основањето и функционирањето на Националната мултисекторска комисија за ХИВ/СИДА која ги зближува владиниот сектор и граѓанското општество. Таа е одговорна за планирање и координирање на превенцијата на ХИВ/СИДА и интервенцијата на ХИВ/СИДА. Со неа претседава министерот за здравство. Основана е во април 2003 година. Република Македонија има изготвено Национална стратегија за ХИВ/СИДА со утврдени приоритетни области. Тие се: превенција на ширењето на ХИВ/СИДА меѓу групите (млади, интравенски корисници на дрога, лица кои комерцијално се занимаваат со сексуални услуги, хомосексуалци, мобилни групи, ромско население и затвореници); подобрување на пристапот до услугите за советување и тестирање на нивниот квалитет; подобрување на националните епидемиолошки и бихевиористички системи за надгледување (со посебен план за мониторинг и евалуација); превенција на пренесување ХИВ во средините на здравствените установи и зајакнување на капацитетот и координација на националниот одговор кон ХИВ/СИДА.

„Република Македонија добила финансиски средства од Глобалниот фонд, но финансискиот јаз меѓу средствата од националниот буџет што се распределени за превенција и фактичките трошоци за интервенции е сè уште значителен, а слабиот институционален капацитет за обезбедување водство и координација на внатрешните и надворешните групи од интерес се сериозни пречки што треба да се надминат.

Треба дополнително да се работи на поширокото вклучување на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА”.

2. Репродуктивно здравје, состојба и едукација

„Од квантитативна гледна точка, услугите поврзани со бременоста и породувањето се доволни и покриваат поголем дел од популацијата. Можно е само жените кои живеат во изолираните села да немаат пристап до ваквите услуги, особено во зимскиот период. Квалитетот на неонаталната грижа е добар и сè уште се подобрува, како резултат на заедничките напори за проектот за перинаталната здравствена грижа (Министерство за здравство/Светска банка) и Иницијативата за болници наменети за посебна грижа за бебињата (УНИЦЕФ). Но, забележан е слаб квалитет во антенаталната грижа и уште повеќе за време на породилните тешкотии и породувањето. Треба да се почитува правото на жената на приватност, почит и социјална поддршка. Меѓу родилките постои недоволна свест за потребата од користење на здравствените услуги, поради што има потреба од информирање и здравствени промотивни услуги за бремените жени и родилките, посебно во руралните и сиромашните урбани заедници. Во овие заедници други фактори, како што се: неповолните здравствени услови кои произлегуваат од конкретната животна заедница, широко распространетата сиромаштија, ниското образовно ниво на населението и конзервативното културно однесување се дополнителни

⁵⁰ Влада на РМ, Национален извештај за милениумските развојни цели, јуни 2005

пречки на кои истовремено треба да се обрне внимание, дополнително за да се намали смртноста кај родилките.

Сепак, треба да се посвети внимание на жените од ромската популација како многу ранлива и маргинализирана група. Родилките Ромки честопати не се здравствено осигурени и не можат да си дозволат софинансирање и неформални трошоци поврзани со редовните антенатални посети, породувањето и понаталните посети.⁵¹

Постои недостиг од едукација во врска со репродуктивното здравје на жените во руралните средини. Иако постојат такви кампањи или програми, треба да се обрне поголемо внимание на тоа да се организираат состаноци, предавања во општините или ординациите на кои ќе бидат поканети доктори од една страна и жените, но и мажите, од друга, кои низ тие совети и предавања ќе се едуцираат.

За обезбедување пристап до соодветна здравствена заштита за време на бременост, раѓање и мајчинство, државата има формирано посебна патронажна служба во здравствените установи во секој град. Во патронажните служби се вработени медицински сестри кои вршат теренски увиди кај бремени и породени жени, вршат нивна здравствена едукација, помош при нега и доење на новороденото, помош за упатување и поврзување со други институции. Во оваа дејност се вработени околу 300 патронажни сестри.

Состојбата од теренот говори дека со здравствени установи и патронажни служби не е покриена територијата на целата држава.

Прекинувањето на бременост се врши само во јавните здравствени установи и во оние кои исполнуваат предвидени законски услови (гинеколошко - акушерски болници). Цената на чинење е мошне висока и изнесува 4 500,00 МКД (или приближно 90 УСД), односно 40% од просечно исплатена нето плата⁵² во Македонија. Стапката на абортуси изнесува 315 на 1 000 живородени⁵³. Треба да се земат предвид големиот број непријавени случаи на абортуси.

Освен економските, други пречки кои го ограничуваат пристапот на жените до различните здравствени услуги кои се однесуваат на репродуктивното здравје, се традиционалните сфаќања. Пример, во ромски населби постојат некои застарени сфаќања, а особено ако се необразовани и мажот и жената, тука мажот или свекрвата се прашува за посета на гинеколог. Жената некаде не може да учествува во планирањето на бројот на сопствените деца.

„Постојат и социјални бариери, и тие се поврзани со економските причини. Жената да сака да го посети својот гинеколог повеќе пати, не може да го стори тоа, зашто треба да патува до таму, да го остави домот, да направи трошок и сл. Како културна бариера која се среќава кај други популации можеби може да се наведе случајот кога жената е спречувана од мажот сама да оди на гинеколог, или да абортира“ - претставник на ромска организација.

Државата не презема мерки за да обезбеди вклучување на концептот на поделена одговорност на двајцата родители во подигањето на децата во семејната едукација.

⁵¹ Влада на РМ, Национален извештај за милениумските развојни цели, јуни 2005

⁵² Статистички годишник на Република Македонија за 2004 година

⁵³ Европска база на податоци - Здравје за сите, 2001 година

Потребно е дополнително сензибилизирање на општата популација по однос на ова прашање.

ПРЕПОРАКИ:

- Државата да ја подобри достапноста на здравствениот систем (информации и услуги) во руралните средини;
- Државата да обезбеди соодветно покривање со здравствена заштита на жените, од областа на женското и репродуктивно здравје преку доволна покриеност со гинеколошки ординации, мамограми итн.;
- Државата да обезбеди посебни мерки за поддршка на мајчинството, како и обезбедување соодветна исхрана за време на бременост и доење;
- Постои потреба од донесување закон за сексуално и репродуктивно здравје и права;
- Државата да воведат посебни програми за заштита на жени инфицирани со ХИВ, посебно на бремени жени, со цел да се спречи дискриминацијата на жените и да се унапреди нивниот здравствен статус поврзан со оваа болест;
- Да се воведат посебни/ефективни програми за подигање на свеста меѓу младите за употребата на контрацептивни средства, како и за промена на традиционалните практики кај одредени етнички групи кои доведуваат до лимитирање на нивните сексуални и репродуктивни права, загарантирани од страна на државата.

Член 13

Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки заради елиминирање на дискриминацијата на жените во другите области на стопанскиот и општествениот живот, за да им се обезбедат, врз основа на рамноправноста на жените и мажите, еднакви права, а посебно:

- а) право на семејни давања;
- б) право на банкарски заеми, хипотекарни и други видови финансиски кредити;
- в) право на учество во рекреативните активности: спортот и сите други форми на културен живот.

Сфери на загриженост

- Не постојат посебни постапки во однос на дискриминаторно однесување во приватниот сектор;
- Не постојат посебни програми за промовирање на женското претприемништво.

Правна усогласеност

Забрана за дискриминација не постои, но законот предвидува дека секој може да склучи договор под еднакви услови.

Право на жената да добива банкарски заеми, хипотеки и други форми на финансиска помош

По однос на кредитот, законодавецот зборува за корисник на кредит и не прави никаква разлика по однос на мажи и жени, односно по однос на нивниот брачен статус. По однос на склучување хипотека и залог, вели дека заложен должник и заложен доверител може да биде секој и не прави никаква разлика помеѓу мажи и жени и нивниот брачен статус.

Фактичка усогласеност

1. Дискриминација на жените во други области на стопанскиот и општествениот живот

а) Правна способност

Фактот на законската изедначена правна способност помеѓу мажите и жените значи дека не постојат никакви правни ограничувања за жените да поседуваат имот, да поведуваат судски постапки, да земаат кредити итн.

Со оглед на тоа, за учеството на жените во облигационите трансакции не се предвидени дополнителни гаранции или услови.

б) Пристап до облици на финансиски заеми

Законски, жените имаат еднаков пристап како и мажите до сите облици на финансиска помош. Во реалноста, состојбата е поинаква. Тие поретко се јавуваат како носители на тој вид трансакции.

Две околности во практиката можат да претставуваат рестрикции врз можностите жените да учествуваат во бизнисот или во економскиот живот: прво, тие вообичаено немаат имот на свое име (по правило имотот е на име на мажот), кој е неопходен како гаранција за обезбедување финансиски претпоставки за започнување приватен бизнис и нееднаков пристап до информации. Жените немаат доволно информации за тоа како да дојдат до тие фондови кои ги нудат институциите или земање кредити од банките. Дел од нив кои земаат кредити фиктивно се јавуваат во улога на кредитобаратели. Фактички корисник на кредитот е нивниот сопруг.

„По правило носител на сопственоста е мажот, односно синот, тоа е обичај и можеби произлегува од традицијата ќерката да оди да живее кај момчето, односно синот да остане кај своите родители и кај него да дојде невестата“ - исказ на жена припадничка на албанска етничка заедница, фокус група од рурална средина.

„Правило е тестаментот да гласи само на име на мажот“ - исказ на припадничка на ромска етничка заедница од фокус група во урбана средина.

Не постои програма која обезбедува бизнисите поседувани и раководени од жени да добиваат подеднаков дел од владините договори.

в) Учество во рекреативни активности, спорт и културен живот

Жените подеднакво како и мажите можат да учествуваат во рекреативните активности: спорт и сите други форми на културен живот.

ПРЕПОРАКИ:

- Државата да воведо посебни постапки за спречување дискриминаторско однесување во приватниот сектор;
- Државата да воведо посебни програми за промовирање на женското претприемништво;
- Да се воведат одделни кредитни линии за жени и гарантни фондови за жени претприемачки.

Член 14

1. Државите членки ќе ги земат предвид посебните проблеми со кои се соочува жената на село, како и значајната улога што таа ја има во економскиот опстанок на своето семејство, вклучувајќи ја нејзината работа во секторите на стопанството во кои не се остварува доход и ќе ги преземат сите соодветни мерки за да обезбедат одредбите на оваа конвенција да се применуваат на жената на село.

2. Државите членки ќе ги преземат сите соодветни мерки заради елеминирање на дискриминацијата на жените во селските подрачја за да обезбедат тие, врз основа на рамноправноста на мажите и жените, да учествуваат во развојот на селото и да имаат од тоа користи, а посебно за да го обезбедат нивното право на:

а) учество во изработката и спроведувањето на плановите за развој на сите нивоа;

б) пристап до соодветната здравствена заштита, вклучувајќи ги информациите, советите и услугите во врска со планирањето на семејството;

в) директно користење на програмите за социјална заштита;

г) стекнување на сите видови обука и образование, формално и неформално, вклучувајќи го описменувањето, како и пристап до сите услуги во рамките на месната заедница, како и до советодавните услуги, меѓу другото, заради проширување на нивните општи и технички знаења;

д) организирање групи за самопомош и на задруги за да остварат еднаков пристап до стопанските дејности по пат на вработување или вршење на самостојна дејност;

ѓ) учество во сите активности на месната заедница;

е) достапност до земјоделските кредити и заеми, до олеснувањата при продажбата на производи, соодветна технологија и еднаков третман во земјишната и аграрната реформа, како и до програмите за повторно населување;

ж) адекватни животни услови, посебно во поглед на домувањето, хигиенските услови, електричната енергија и снабдувањето со вода, сообраќајот и врските.

Сфери на загриженост

- Државата не прави никакви напори да ја подобри положбата на жената во руралните средини која евидентно е многу потешка од онаа на жените во урбаните средини;
- Отсуствуваат мерки и активности за вклучување на руралната жена во телата на локалната самоуправа, како и во другите тела на одлучување на регионално и на национално ниво;

- Не постојат посебни програми кои го промовираат учеството на жените и воедно ги охрабруваат да се вклучаат во аплицирањето за одредени политички процеси;
- Отсуствуваат групи за самопомош и учество на жените во работата на месните заедници;
- Земјоделските кредити се тешко достапни, а особено за руралните средини;
- Државата нема развојни програми чија цел е развој на руралните средини;
- Постојат потстандардни услови за живот во руралните средини, особено комуникацијата со урбаните средини која во голема мера придонесува за отежнување на пристапот до правниот, образовниот, здравствениот систем, односно услуги;
- Не постојат посебен вид програми за заштита на жените - жртви на семејно насилство од руралните средини.

Правна усогласеност

Според нашето законодавство, на жените, како и на мажите, подеднакво им е дозволено да се здружуваат и да формираат задруги, за да остварат еднаков пристап до стопанските дејности по пат на вработување или вршење самостојна дејност. Земјоделска дејност може да врши физичко лице чие работење не ја надминува земјоделската дејност од помал обем и е запишано во регистарот на индивидуални земјоделци. Земјоделска дејност може да врши физичко лице, како и трговец поединец. Земјоделско земјиште под државна сопственост под концесија може да се даде на домашни и странски правни и физички лица.

Пристап до соодветните здравствени установи, како и образовни и економски можности

Законите не обезбедуваат еднаква примена на сите одредби од конвенцијата кои се однесуваат на жените од руралната средина, во однос на останатите жени во врска со пристап до соодветна здравствена заштита, вклучувајќи ги информациите, советите и услугите во врска со формирање на семејството.

По однос на адекватните животни услови, посебно во поглед на домувањето, хигиенските услови, електричната енергија и снабдувањето со вода, сообраќајот и врските на локално ниво (општина) се грижи општината. Дел од надлежностите на општината се однесуваат на образованието и на здравствениот систем на локално ниво.

Правото на земјоделски кредити и заеми или пак, правата поврзани со земјиштето

Граѓаните на РМ непосредно учествуваат во активностите на општината, а со тоа и на месната самоуправа преку неколку облици предвидени во Законот за локална самоуправа.

Фактичка усогласеност

1. Состојба на жените од рурални средини

Животот на жените од руралните средини е многу потежок во споредба со животот на жените во урбаните средини. Државата не прави посебни напори да ја подобри состојбата на жените на село.

2. Учество на жените во развој на селски подрачја

а) Учество во одлучувањето

Жените од руралните средини не се вклучени во власта. Ги нема во парламентот, во советите во општините, ги нема во телата на локалната самоуправа. Овие жени се целосно исклучени од можноста за учество во одлучувањето на локално, регионално и национално ниво. Со воведувањето на системот на квоти во изборното законодавство, се прават измени на тој план. Меѓутоа, сега политичките партии не можат да најдат жени кои би се вклучиле во изборните трки.

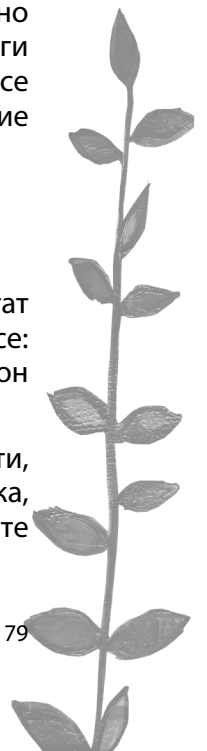
Можностите за политичко учество и претставување на жените, во голема мера се разликуваат за жените/девојките од урбаните и од руралните средини. Жените од урбаните средини имаат повеќе шанси да се вклучат во политиката. За разлика од нив, вклучувањето во политиката на жените од руралните средини е оптоварено и детерминирано од присутните предрасуди, стереотипи, патријархалната матрица на уредување на односите.

И политичкото претставување на жените од руралните подрачја е сосема различно во однос на жените од градските средини. Не постојат локални ТВ станици кои ќе ги презентираат на јавноста и ќе ги запознаат гласачите со овие кандидатки. Сè се сведува на одржување трибини на кои ретко присуствуваат жени. Оттука, тие воопшто и не се присутни (во руралните средини) во политичкиот живот.

б) Пристап до здравствени услуги

Најчесто здравствени услуги им се недостапни на жените. Жените не ги користат овие услуги, бидејќи ги нема во нивните места на живеење. Објективни пречки се: недостаток на финансии, оддалеченоста од местото на живеење, недоверба кон сервисите кои ги нудат овие услуги или се плашат од стигматизирање.

„Што се однесува на руралните општини, особено оние во планинските области, пристапот на населението до здравствени услуги е далеку од задоволителен. Така, една анкета на јавното мислење покажа дека 89% од населението во планинските

села сметаат дека пристапноста до медицинските установи во нивните населби е премала. Од друга страна, 59% од населението во планинските области тврдат дека немаат никакви финансиски средства за медицински услуги, додека 67% од населението во тие области наведува дека немаат можност редовно да се снабдуваат со лекови.

Таквите ставови се спротивни со официјалните податоци според кои, општо земено, постои споредливо добра распределеност на институциите на примарна здравствена заштита на целата територија на земјата, со оглед на локалните потреби и специфики.

Како последица на тоа, статусот на здравствената заштита во руралните области, во споредба со урбаните, се карактеризираат со повисока стапка на смртност на новороденчињата, повисока општа стапка на смртност на населението и повисока стапка на смртност како последица на заразни болести.⁵⁴

Едукација за семејно планирање

На жените во руралните области, пристапот до информациите кои се однесуваат на репродуктивното здравје и семејно планирање им е ограничен. Овие информации најчесто ги добиваат преку медиумите и активностите преземени од страна на локалните женски организации. Кај нас сè уште постојат и културни бариери, бидејќи жените се осмелуваат да бараат совет само од други жени. Многу потешко се одлучуваат тие совети да ги бараат од лекар.

Бариерите главно се сведуваат на културните, религиозните и моралните вредности на одредени супкултури.

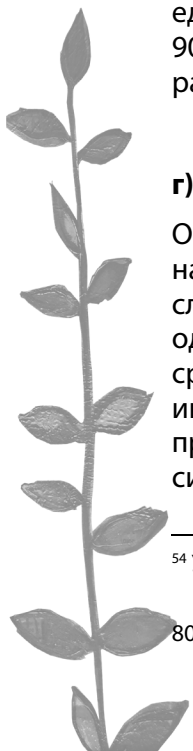
в) Социјална заштита

Во однос на директното користење на програмите за социјална заштита од страна на руралното население може да се констатира многу неповолна состојба. Имено, една анкета на јавното мислење покажа дека 56% од населението во низинските и 90% од населението во планинските села сметаат дека Центрите за социјална работа се недостапни или ним не им е познато дека воопшто постојат.

г) Образование

Основното образование е задолжително и државата издвојува средства за превоз на учениците од околните места до најблиските училишта. Но, тоа не е секаде случај. Вообичаено средствата за оваа намена ги издвојува локалната самоуправа и од неа зависи остварувањето на ова право. Во дел од нив каде што се издвојуваат средства невозможно е остварување на ова право поради непостоење соодветна инфраструктура. Се чини дека по однос на ова прашање има отстапување во практиката. Средното образование го продолжуваат оние кои економски можат да си го дозволат тоа, бидејќи од страна на државата не постојат посебни мерки кои

⁵⁴ УНДП, Национален извештај за човечкиот развој, 2004

обезбедуваат средства за финансирање на учениците во средното образование. Образовните услуги не се обезбедени на еднаков начин во урбани и во рурални средини. Во урбаните области постои добро развиена мрежа на основни и средни училишта, што не е случај во руралните.

Државата не презема посебни мерки давојчињата да го посетуваат училиштето, бидејќи неговото продолжување е резултат на економските можности или индивидуалната желба. Економските проблеми се најзначајните пречки што можат да ја ограничуваат жената да се образува.

д) Облици за овозможување еднаков пристап до стопански дејности

Во руралните средини жените на никаков начин не се организирани за да остварат еднаков пристап до стопанските дејности по пат на вработување или вршење самостојна дејност.

ѓ) Учество на жените во работа на месните заедници

Жените по правило не учествуваат во работата на месните заедници.

е) Земјоделски кредити и заеми

Земјоделските кредити и заеми се тешко достапни за сите, како за мажите, така и за жените, бидејќи многу тешко се доаѓа до жиранти, т.е. лица вработени во јавниот сектор. „Пр. човек од нашето село кој се занимава само со земјоделие пред извесен период бараше жиранти кај нас, но и покрај тоа неизвесно е дали ќе добие кредит.“ (исказ на припадничка на македонска етничка заедница од рурална средина).

Државата нема развојни програми чија целна група се руралните жени.

ж) Услови на живеење - фактичка состојба

Има рурални области во кои се задоволени вообичаени стандарди за живеење, но има и такви области во кои недостасуваат и елементарни услови за живот - станбени, здрава вода, лоша комуникација итн. Овие услови секако дека на негативен начин влијаат, односно многу го отежнуваат животот на руралните жени. Лошата комуникација со урбаните средини им го ограничува или им ги оневозможува пристапите до образовниот, правниот, здравствениот систем, односно здравствените услуги.

ПРЕПОРАКИ:

- Државата мора да преземе итни мерки за да ја подобри положбата на жената во руралните средини која евидентно е многу потешка од онаа на жените во урбаните средини;

- Државата треба да преземе мерки и активности за вклучување на руралната жена во телата на локалната самоуправа, како и во другите тела на одлучување на регионално и на национално ниво;
- Државата треба да настојува да се надминуваат пречките што ја оневозможуваат жената за нејзино вклучување во политичкиот, економскиот и општествениот живот: надминување на стереотипите, економските фактори и традиционалните машко - женски улоги;
- Да се воведат посебни програми кои го промовираат учеството на жените и воедно ги охрабруваат да се вклучаат во аплицирањето за одредени политички процеси;
- Државата треба да настојува да се формираат групи за самопомош и учество на жените во работата на месните заедници;
- Државата да го олесни пристапот до земјоделските кредити и особено да води сметка за пристапот на жените до нив;
- Државата треба да создаде развојни програми чија цел е развој на руралните средини;
- Државата треба да преземе активности во насока на подобрување на потстандардните услови за живот во руралните средини, особено комуникацијата со урбаните средини која во голема мера придонесува за отежнување на пристапот до правниот, образовниот, здравствениот систем, односно здравствените услуги;
- Да се воведат посебени програми за заштита на жените - жртви на семејно насилство од руралните средини, кои не постојат.

Член 15

1. Државите членки им признаваат на жените еднакви права пред законот како и на мажите.
2. Државите членки им признаваат на жените еднаква правна способност во граѓанските работи како и на мажите и им даваат еднакви можности да се користат со неа. Тие посебно им даваат на жените еднакви права на склучување договори и управување со имот и ги третираат рамноправно во сите фази на постапката пред судот.
3. Државите членки се согласни дека сите напори и сите други приватни инструменти од кој и да било вид, чие правно дејство има за цел да ја ограничи правната способност на жените, се сметаат како ништовни и неважечки.
4. Државите членки им признаваат на жените и на мажите еднакви права во поглед на законите за движењето на лицата и слободата на изборот на местото на престојувањето и живеалиштето.

Сфера на загриженост

- Постои расчекор помеѓу правната и фактичката состојба;
- Државата нема востановено механизми за правна заштита на жената, ниту пак, постојат специјализирани тела кои во нејзино име ќе обезбедат заштита.

Правна усогласеност:

Законите обезбедуваат целосна изедначеност на правната и деловната способност на жените и на мажите и тоа во Законот за облигациони односи, Законот за сопственост и Законот за наследување.

Сопственост врз имотот на жената во моментот на склучување на бракот

Постои експлицитна одредба дека имотот кој едниот брачен другар го имал во време на склучување на бракот претставува негов посебен имот, што значи дека мажот не може да се стекне со право на сопственост врз имотот на жената во моментот на склучување на бракот. Во законот децидно е уредено дека „секој брачен другар самостојно управува и располага со посебниот имот, доколку брачните другари не се договорат поинаку во писмена форма“.

Учество во финансиски трансакции (кредити, хипотека)

Согласно законот, жените под еднакви услови со мажите можат да учествуваат во сите финансиски трансакции, како носители на сопственост, да земаат кредит, да се јават во својство на хипотекарен должник и да учествуваат во други трансакции.

Права на жените во сфера на судството

Позитивните закони на жената ѝ гарантираат еднакви права во сите фази и постапки во судовите и тоа во процесната, вонпроцесната и во извршната постапка. Во сите наведени постапки, жената може да се јави во повеќе својства.

Во кривичната и прекршочната постапка, жените како и мажите имаат еднакви права да учествуваат во следниве својства и тоа: јавен обвинител или заменик јавен обвинител, како единствен и самостоен државен орган што ги гони сторителите на кривични и други со закон утврдени казни дела. Исто така, можат да учествуваат во овие постапки како: адвокати, оштетени и како приватни тужители.

Ништовност на договорите

Согласно законот за облигациони односи договорот е ништовен и не произведува правно дејство доколку не е во согласност со Уставот, законите и добрите обичаи.

Слобода на движење и избор на место на привремено и постојано живеалиште

Согласно на уставните одредеби, на секој граѓанин му е загарантирано правото да може слободно да се движи на територија на Републиката и слободно да го избира местото на своето живеалиште.

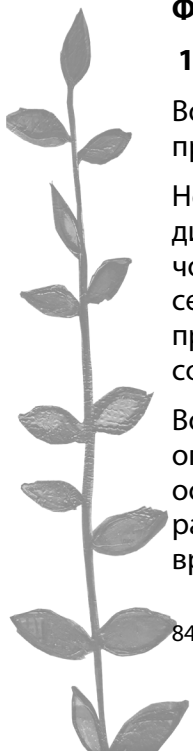
Фактичка усогласеност

1. Правна еднаквост

Во нашата земја постои целосна изедначеност помеѓу мажите и жените. Таа е правно загарантирана со Уставот и со законите.

Нема податоци дали и колку постапки се покренати, чија основа била половата дискриминација. Се смета дека судиите се доволно обучени од сферата на човековите права, како и за женските права. Организирани се повеќе курсеви, семинари или едукации во однос на човековите права, особено од аспект на примената на Европската конвенција за човековите права чии посетители биле и од сферата на судството.

Во Кривичниот законик не постои различно третирање на жените. Во него се оперира со терминот сторител, според тоа е исклучена секаква дискриминација по основа на пол. Тоа се однесува и на казнувањето. Исто така, Законот не прави разлика во сведочењето на машки и женски сведок; тие имаат иста доказна вредност.

2. Правна способност

Во однос на правната способност, законски постои целосна еднаквост помеѓу мажите и жените. Оттука, не постојат никакви ограничувања за жените да поседуваат имот, да поведуваат судски постапки, да земаат кредити итн. Според тоа, законските одредби немаат никакви ограничувања или условувања за учество на жените во економски трансакции. Но и покрај тоа, жената е ставена надвор од сите економски збиднувања.

Според законските прописи, жените имаат подеднакво право како и мажите во граѓанско - правните работи. Во практиката, мажите и жените подеднакво не ги користат овие права. Најчесто помладата женска популација е таа која се решава да покрене некој судски спор за заштита на своите права, за разлика од постарата генерација жени кои потешко се решаваат на тоа. Исто така, овие права помалку ги користат жените од муслиманската вероисповест и тие многу ретко се иницијатори на одредени постапки.

3. Ограничување на правната способност

Секое дејство што значи ограничување на правната способност е ништовно и е предвидена судска постапка во која се поништува. Законот, но и практиката не прават разлика во тој поглед помеѓу мажите и жените.

Како мажите, така и жените кои не добиле подеднаков третман во процедуралните фази имаат право на жалба, меѓутоа можат да поднесат свои оплаки до претседателот на Основниот суд, претседателот на Апелациониот суд, Врховниот суд, до Министерството за правда, до Републичкиот судски совет и до други институции кои решаваат за ова.

Уставниот суд е крајна инстанца, по него следува само уште правото на постапка пред Европскиот суд за човекови права.

Во основа, правните услуги за жените се достапни подеднакво како и за мажите. Прашањето за тоа колку можат да си ги дозволат овие услуги подеднакво се поставува и за жените и за мажите. Меѓутоа, државата има создадено механизми во случај кога странките не се во состојба да ги покријат трошоците да бидат ослободени од плаќање на судските и административните трошоци. Кога странката не може сама да си обезбеди бранител, постои постапка за обезбедување бранител по службена должност и трошоците паѓаат на товар на државата. Организирана правна помош од страна на државата не постои.

Некои НВО и струкови организации дават бесплатна правна помош (ЕСЕ, на пример).

Законски нема разлика во пристапот до правниот систем за жените од руралната средина, но практично постои разлика. Девојките од руралните средини најчесто не се запознаени ни со своите основни права, а многу малку е веројатно дека ќе побараат помош пред надлежните органи. Објективни околности кои го отежнуваат пристапот до правниот систем на руралните жени се: оддалеченоста од градовите, бројот на жителите, мобилноста во и надвор од неа; во однос на субјективната

димензија, пак, влијание имаат патријархалните и конзервативните ставови, односно однесување.

ПРЕПОРАКИ:

- Државата да воспостави механизми за правна заштита на жената.

Член 16

1. Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки заради отстранување на дискриминацијата на жените во сите прашања што се однесуваат на бракот и семејните односи, а посебно обезбедуваат, врз основа на рамноправноста на мажите и жените:

- а) еднакво право на склучување на брак;
- б) еднакво право на слободен избор на брачниот другар и склучување на брак само по слободна воља и при потполна согласност;
- в) еднакви права и одговорности во бракот и при разводот;
- г) еднакви родителски права и обврски во однос на децата, без оглед на брачниот статус. Во сите овие случаи интересите на децата мораат да бидат на прво место;
- д) еднакви права слободно и одговорно да одлучуваат за планирањето на семејството, како и да имаат пристап кон информациите, образованието и средствата што ќе им овозможат да се користат со овие права;
- ѓ) еднакви права и одговорности во поглед на старателството, таторството, управувањето со имотот и усвојувањето деца или сличните институции ако постојат во националното законодавство. Во сите случаи интересите на децата мораат да бидат на прво место;
- е) еднакви лични права на мажот и жената, вклучувајќи го правото на изборот на семејното име, професијата и занимањето;
- ж) еднакви права на обата брачни другари во поглед на сопственоста над имотот, односно стекнувањето, управувањето, уживањето и отуѓувањето на имотот, без оглед на тоа дали ова се врши бесплатно или за значителна материјална награда.

2. Свршувачката и стапувањето на детето во брак не може да има никакви правни последици, а ќе се преземат сите потребни мерки, вклучувајќи ги законодавните, заради утврдување на минималните години на возраст за склучување на брак, како и воведувањето на обврската бракот да се склучи во официјалната матична служба.

Сфери на загриженост

- Не постои граѓанско - правна одредба која го забранува склучувањето на договорен брак или брак склучен со цел обезбедување на економска сигурност, како и недостаток на мерки кои ќе водат кон искоренување на договорени бракови кај ромската и албанската популација;

- Постои кривично правна одредба со која се санкционира противправното прекинување на бременост, иако абортусот е легитимен, сепак е недостапен за повеќето од жените;
- Присуство на практиката кај ромската популација за нерегистрирање на бракови, а не е редок случај ни вонбрачното живеење на малолетници од што произлегува потребата за преземање мерки од страна на државата;
- Присутна е практиката во која често наследството се дава на машките потомци, иако законски наследното право подеднакво им припаѓа и на машките и на женските потомци;
- Сексуално општење на полнолетно со малолетно лице од 14 до 18 години не е забрането и казниво, иако законски постои инкриминација и казниво е вонбрачното живеење со малолетно лице.

Правна усогласеност:

Постои експлицитна одредеба со која е уредено дека односите меѓу брачните другари се засноваат врз слободна одлука на мажот и на жената да склучат брак, нивната рамноправност, меѓусебно почитување и помагање. Брак можат да склучат две лица од различен пол со слободно изјавена воља пред надлежен орган, на начин определен со закон.

Правото на жените и на мажите слободно да го избираат својот сопружник и да влегуваат во брак само со нивна слободна и целосна согласност

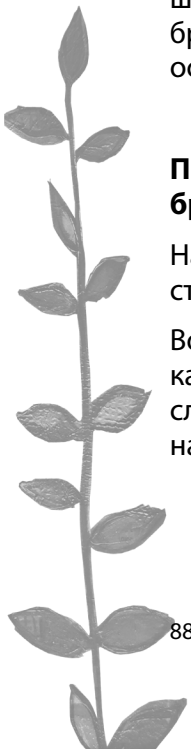
Бракот не е полноважен, односно се поништува кога согласноста за склучување брак е дадена под присила или во заблуда.

Во Кривичниот законик предвидени се неколку кривични дела против бракот и семејството со што се казнува двобрачноста (тој што ќе склучи брак, и покрај тоа што веќе е во брак), силување во брак, овозможувањето да се склучи недозволен брак од страна на службено лице, вонбрачно живеење со малолетни лица и оставање во тешка состојба на член на семејството.

Права и обврски на жените и на мажите при влегувањето во брак, за време на бракот, како и при неговото престанување

На брачните другари подеднакво им е гарантирано и родителското право, старателското право, како и правото да бидат посвоители.

Во случај на развод, необезбедениот брачен другар има право да бара издршка, како и да бара издршка за децата кои се доделени кај еден од брачните другари. Во случај на престанок на бракот поради смрт, законот гарантира еднакво право на наследување.

Родителско право

Родителството настанува со раѓање и посвојување. Законот гарантира еднакви права и должности на родителите спрема нивните деца. Законски, родителското право им припаѓа на мајката и на таткото подеднакво. Родителското право родителите го вршат заеднички и спогодбено.

Во Кривичниот законик предвидена е кривична одговорност за брачниот другар кој одбегнува да дава издршка определена врз основа на извршна судска одлука или порамнување, како и кривична одговорност за запуштање и малтретирање на малолетно лице, за напуштање на немоќно дете, а воедно и за запуштање и малтретирање малолетно лице од страна на родител, посвоител, старател или друго лице на кое му е доверено немоќното дете или малолетното лице.

Правото на жената да одлучува слободно и одговорно за бројот на своите деца

Постои законска обврска за државата да создаде услови за планирање на семејството и за слободно и одговорно родителство, меѓутоа не постои децидна одредба која го утврдува правото на жената слободно и одговорно да одлучува за бројот на децата, временското растојание меѓу породувањата, како и пристап до информации, образование и средства кои на жените би им овозможиле да ги користат овие права.

Според законот⁵⁵, прекинувањето на бременоста е посебна медицинска интервенција за која слободно одлучува бремената жена. Ова право може да се ограничи само заради заштита на здравјето на бремената жена. Казниво е противправно прекинување на бременост и предвидена е кривична одговорност за негово извршување, доколку не постои согласност од бремената жена.

Законот предвидува, здравствените организации да им овозможат на сите жени, како во градски, така и во рурални средини, да се здобијат со потребните стручни знаења и искуства во примена на контрацептивните средства, како и други методи за спречување на несаканата бременост кои претставуваат ефикасни фактори во планирањето на семејството.

Старателството и посвојувањето деца правно се регулирани на единствен начин и за мажот и за жената.

Правото на сопственост

Законски, имотот на брачните другари може да биде заеднички и посебен. Имотот кој ќе го стекнат во текот на бракот претставува нивни заеднички имот. Брачните другари заеднички и спогодбено управуваат и располагаат со заедничкиот имот.

⁵⁵ Закон за прекинување на бременоста, Службен весник на СРМ, 1977 година

Детски бракови

Според законските одредби не може да склучи брак лице кое не наполнило 18 години. Но, законот дозволува исклучок за лице кое наполнило 16 години, доколку надлежниот суд во вонпроцесна постапка утврди дека тоа лице е телесно и душевно зрело за вршење на правата и должностите во бракот. Во овој случај, бракот може да се склучи по претходно прибавено мислење од здравствена установа и укажана стручна помош од Центрите за социјална работа.

Казнив е вонбрачен живот со малолетно лице кое навршило 14, а не навршило 16 години. Кривично е одговорен родителот, посвоителот, како и старателот кој ќе ја допушти вонбрачната заедница со такво лице или ќе го наведе на тоа.

Иако законски постои инкриминација и казниво е вонбрачното живеење со малолетно лице, сексуално општење на полнолетно со малолетно лице од 14 до 18 години не е забрането и казниво.

Нашето законодавство нема предвидена експлицитна норма со која свршувачката и бракот на дете ќе немаат никакво правно дејство, но во законот пропишани се одредби со кои е утврдена постапката за склучување брак пред официјален орган. Тоа значи дека доколку оваа постапка не се спроведе во согласност со одредбите на законот и бракот не е регистриран, свршувачката и бракот на дете немаат никакво правно дејство.

Регистрацијата на браковите во службениот регистар

Во законот е утврдена постапката за склучување брак. Браковите склучени по верски обичаи во верски заедници, иако се заведени во нивните евиденции за склучени бракови, не произведуваат правно дејство доколку не се заведени во матичната книга на венчаните која е единствен регистар на евиденција на склучените бракови.

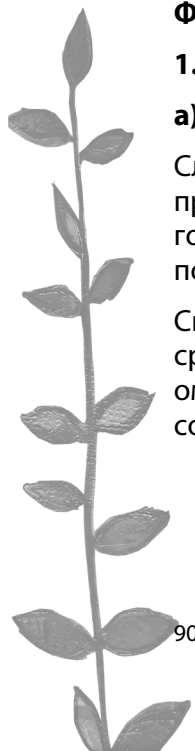
Фактичка усогласеност

1. Дискриминација на жената во бракот и семејните односи

а) Право на склучување брак

Службената регистрација е неопходна за легалноста на бракот. Полигамијата претставува кривично дело за кое е предвидена казна затвор од три месеци до три години. Тоа подеднакво се однесува и за мажите и за жените. Кај ромската популација се сретнуваат случаи на полигамија, но се ретки.

Свршувачката нема правно дејство, но во практиката, особено во руралните средини, девојките што ја раскинале свршувачката имаат помали шанси да се омажат, особено со ерген. Почесто се мажат за разведен маж или вдовец (според сознанија од фокус групи).

б) Слободен избор на брачен другар

Доброволноста е конститутивен елемент на бракот и таа се однесува на обата партнери. Според тоа, жените имаат право да одбијат да стапат во брак. Кај ромската и албанската популација се склучуваат договорени бракови (не е чест случај) каде што се слуша родителот - таткото.

в) Права и одговорности во бракот и при развод

Мажот и жената, според законот, имаат еднакви права да бараат развод. Условите за развод се исти и за двата пола.

По разводот положбата на жената, по правило, е потешка во однос на положбата на мажот. Доколку децата се мали, најчесто ѝ се доверуваат на жената, факт кој дополнително ја влошува нејзината положба. Понатаму, таа мора да го напушти семејниот дом, бидејќи недвижностите се на име на мажот, а фактот на сопственост се расправа во граѓанска парница. Разведените жени потешко можат да стапат во друга брачна заедница.

Во случај на развод, според законот, имотот подеднакво се дели на обата брачни другари. Доколку едниот од нив има поголем придонес, може тоа право да го оствари во судска постапка. Судската постапка може да биде покрената на предлог на кој било од брачните другари.

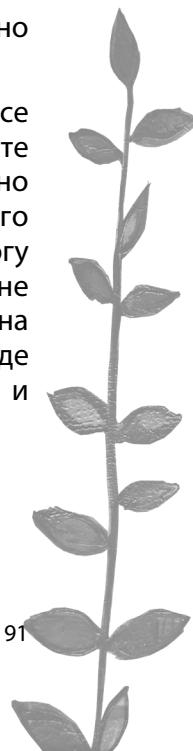
г) Родителски права и обврски

Законот ги изедначува обата родители во родителските права и обврски. Родителите се должни да ги издржуваат своите деца, тоа е законска императивна норма. При тоа е без значење дали тие се или не се во брак.

д) Слободно и одговорно одлучување

Државата не презема посебни мерки кои би им овозможиле на жените квалитетно да одлучуваат за прашања од сферата на репродукцијата.

Овие услуги за еден дел од жените, од урбаните подрачја, се лесно достапни и се разновидни. Во однос на цената на услугите, може да се констатира дека за жените што се социјално осигурани не претставува посебен проблем. За социјално неосигурани жени, цената може да биде проблем, односно фактор кој го лимитира нивното користење. Меѓутоа, состојбата во руралните средини е многу неповолна. За поголем дел од овие услуги жените би требало да патуваат, затоа и не им се лесно достапни. Покрај тоа и државата прави одредени пропусти, како на пример назначувањето на маж - гинеколог во муслиманска рурална заедница каде што жените не се осмелуваат да појдат на преглед поради одредени традиции и стереотипи.

ѓ) Старателство и посвојување

За добивање старателство над децата по разводот или разделбата, законот предвидува еднакви права за обата родитела. При конечното одлучување судот го почитува мислењето на стручниот тим од старателскиот орган.

Во врска со посвојувањето, законот предвидува еднакви права и за мажите и за жените. Ако одлуката за посвојување не е заедничка, не можат да посвојат или да дадат дете на посвојување.

е) Избор на презиме и занимање

Согласно со Законот за семејство, жената има право слободно да одлучи како ќе се презива. Законски алтернативи во тој поглед се: да го задржи своето презиме, да го земе презимето на мажот или на него да го додаде и своето презиме и обратно (истите решенија важат и за мажите.) Во практиката, жените најчесто го одбираат презимето на мажот или кон него го додаваат своето презиме. Жените - Ромки, по правило, го земаат презимето на мажот (претставничка на ромска организација). И кај жените припаднички на албанската етничка заедница тоа е чест случај.

Во последно време сè почесто има случаи жените да го задржат своето презиме.

Законите експлицитно кажуваат дека секој граѓанин на Република Македонија без разлика на полот има еднакво право за одредена професија или занимање. Па така и во рамките на Законот за семејство во делот на права и должности на брачните другари предвидено е дека секој брачен другар е независен во изборот на работата и занимањето. Но, во практиката постојат различни примери условени од традицијата, економската состојба и од образовното ниво.

ж) Права на сопственост и трансакции со имотот

Согласно законските прописи, мажите и жените имаат еднакви права во однос на сопственоста и трансакциите со имотот. Иако правно ги имаат истите права, фактичката состојба е поинаква. Имотот, односно недвижностите, по правило се на име на мажот. Причините за таквата состојба се наоѓаат во обичаите, традицијата, но и во одредени објективни околности.

Едукативни кампањи од страна на државата со цел да се промовираат еднаквите права на мажите и на жените во рамките на семејството речиси и да не се преземаат. Оваа празнина ја пополнува невладиниот сектор, кој бележи голема активност на тој план.

Жените не се еднакви со мажите при донесување финансиски одлуки во рамките на семејството, нивната позиција е инфериорна. Ова произлегува главно од фактот што во нашата држава мажите сè уште во поголем процент се тие кои финансиски го издржуваат семејството. Ситуацијата во тој поглед ја подобрува фактот што во минатото македонската жена била вработена, па оттаму и била во некаква позиција да одлучува за финансиските прашања.

2. Малолетнички бракови

Податоците говорат дека од вкупниот број на склучени бракови кој изнесува 14 402 за 2003 година, 2 648 (18,4%) жени во возрастната група од 15 - 19 години склучиле брак пред стекнување полнолетство. За разлика од нив, само 446 (3,10%) мажи склучиле брак во истата оваа возрастна група.

Казненото право забранува сексуален однос со дете (на возраст под 14 години), без разлика дали малолетникот се согласил или не.

ПРЕПОРАКИ:

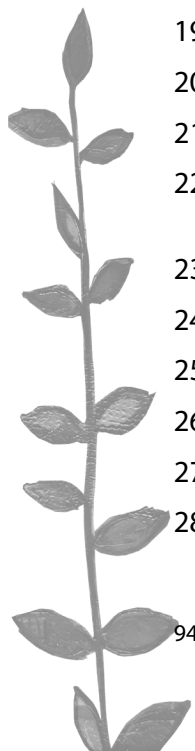
- Да се воспостави законска одредба за забрана на склучување договорен брак или брак склучен со цел обезбедување економска сигурност;
- Државата да преземе мерки да ја зголеми достапноста на абортусот кој законски е дозволен во нашата држава;
- Државата да преземе мерки за зголемување на свеста кај ромската популација за регистрирање на браковите и особено да се води сметка за вонбрачното живеење на малолетници;
- Државата да преземе активности за надминување на присутната практика во која често наследството се дава на машките потомци, иако законски наследното право подеднакво им припаѓа и на машките и на женските потомци;
- Државата законски да го регулира сексуалното општење на полнолетно со малолетно лице од 14 до 18 години кое не е забрането и казниво.

Прилог 1: Користени правни извори и литература

Користени правни извори:

1. Устав на РМ
2. Амандман 5 од Уставот на РМ (Сл. весник на РМ 91/2001);
3. Закон за Влада на РМ (Сл. весник на РМ 59/2000);
4. Закон за државни службеници (Сл. весник на РМ 59/2000);
5. Закон за одбрана (Сл. весник на РМ 8/92);
6. Кривичен законик (Сл. весник на РМ 37/96;80/99;4/2002;43/2003 и 19/2004);
7. Закон за народен правобранител (Сл. весник на РМ 7/97 и 60/2003);
8. Закон за избор на пратеници во собрание на РМ (1998/2002);
9. Закон за локални избори (Сл. весник на РМ 46/96);
10. Закон за референдум и граѓанска иницијатива (Сл. весник на РМ 24/98);
11. Закон за локална самоуправа (Сл. весник на РМ 52/95 и 5/2002);
12. Закон за судови (Сл. весник на РМ 36/95);
13. Закон за служба во АРМ (Сл. весник на РМ 62/2002);
14. Закон за здруженија на граѓани и фондации (Сл. весник на РМ 31/98);
15. Закон за организација и работа на органите на државната управа (Сл. весник на РМ 58/2000);
16. Закон за државјанство (Сл. весник на РМ 67/92);
17. Закон за азил и привремена заштита (Сл. весник на РМ 49/2003);
18. Закон за средно образование (Сл. весник на РМ 44/95);
19. Закон за високо образование (Сл. весник на РМ 64/2000);
20. Закон за основно образование (Сл. весник на РМ 44/95 и 52/2002);
21. Закон за ученички и студентски стандард (Сл. весник на РМ 37/98);
22. Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност (Сл. весник на РМ 37/97);
23. Закон за работни односи (Сл. весник на РМ 80/03);
24. Закон за вработување на инвалидни лица (Сл. весник на РМ 44/2000);
25. Закон за пензиско и инвалидско осигурување (Сл. весник на РМ 80/93);
26. Закон за движење и престој на странци (Сл. весник на РМ 36/92);
27. Закон за здравствена заштита (Сл. весник на РМ 38/91);
28. Закон за услови за засновање на работен однос со странски државјани (Службен лист на СФРЈ бр.11/78 и 64/89);

29. Закон за социјална заштита (Сл. весник на РМ 50/97);
30. Закон за заштита на децата (Сл. весник на РМ 98/2000);
31. Закон за заштита при работа (Сл. весник на РМ 13/98);
32. Закон за кривична постапка (Сл. весник на РМ15/97);
33. Закон за сопствениот и други стварни права (Сл. весник на РМ 18/2001);
34. Закон за облигациони односи (Сл. весник на РМ 18/2001);
35. Закон за договорен залог (Сл. весник на РМ 5/2003);
36. Закон за спорт (Сл. весник на РМ 7/96);
37. Закон за култура (Сл. весник на РМ 66/2003);
38. Закон за вршење земјоделска дејност (Сл. весник на РМ 11/2002);
39. Закон за земјоделско земјиште (Сл. весник на РМ 25/98);
40. Закон за наследување (Сл. весник на РМ 47/96);
41. Закон за семејство (Сл. весник на РМ 80/92);
42. Закон за парнична постапка (Сл. весник на РМ 33/98);
43. Закон за јавно правобранителство (Сл. весник на РМ 47/97);
44. Закон за јавно обвинителство (Сл. весник на РМ 80/92);
45. Закон за адвокатура (Сл. весник на РМ 59/2002);
46. Закон за прекршоци (Сл. весник на РМ 15/97);
47. Закон за пријавување на престојувалиште и живеалиште (Сл. весник на РМ 36/92);
48. Закон за прекинување бременост (Службен лист на СФРЈ бр.19/1977);
49. Закон за инспекција на труд (Сл. весник на РМ 35/97);
50. Закон за договорна хипотека (Сл. весник на РМ 59/2000);
51. Закон за политички партии (Сл. Весник на РМ 41/94);
52. Општ колективен договор за стопанството на РМ (Сл. весник бр.29/1994);
53. Општ колкетивен договор за јавните сужби, јавните претпријатија, државните органи, органите на локалната самоуправа и други правни лица кои вршат нестопанска дејност (Сл. весник бр.29/1994);
54. Програма за рано откривање и спречување на болестите на репродуктивните органи;
55. Програма за активна здравствена заштита на мајки и деца;
56. Програма за заштита на население од сива;
57. Програма за превентивна здравствена заштита;
58. Програма за имунизација и

59. Кодекс на лекарска комора.

Користена литература:

1. УНИЦЕФ, УНХЦР и ОБСЕ/ОДИХР (со административна поддршка на УНДП во Босна и Херцеговина), Извештај: Трговија со луѓе во југоисточна Европа, 2003 година;
2. Shearer Demir, Јена, „Трговија со жени за сексуална експлоатација: Родово базиран и заснован страв од прогонување“, работен материјал на УНХЦР бр. 80 од 2003 година;
3. Протокол за превенција и сузбивање и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца, потпишан на 14 декември 2000 година. Истиот е ратификуван на 28 септември 2004 година;
4. УНИЦЕФ, Извештај за Тргување со деца во југоисточна Европа, 2005 година;
5. Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, истражување на тема Семејно насилство, 2000 година;
6. Државен завод за статистика, Жени и мажи, 2003 година;
7. Веб страница на Собранието на РМ, 2004 година;
8. УНДП, Положбата на жените во Македонија, 1999 година;
9. Веб страница на Министерство за надворешни работи;
10. Службен весник на РМ бр. 60/2002, Одлука за основање делегации, пратенички групи и други облици на остварување меѓународна соработка на Собранието на РМ;
11. Влада на РМ, Извештај на РМ за милениумските развојни цели, јуни 2005;
12. Државниот завод за статистика, Анкетата за работна сила, 2003 година;
13. Државниот завод за статистика, Статистички годишник, 2004 година;
14. Европска база на податоци - Здравје за сите, 2001 година;
15. УНДП, Национален извештај за човечкиот развој, 2004.

Прилог 2: Листа на правни експерти

Координатор на работната група: Стојан Михов

1. Јулијана Манчевска, судија при Основен суд - Штип, Штип;
2. Стојан Михов, судија при Основен суд - Штип, Штип;
3. Данче Попчотрова, адвокат од Струмица;
4. Драги Колевски, адвокат од Скопје;
5. Лефко Таневски, адвокат од Скопје.

Прилог 3: Листа на интервјуирани и интервјуирачки

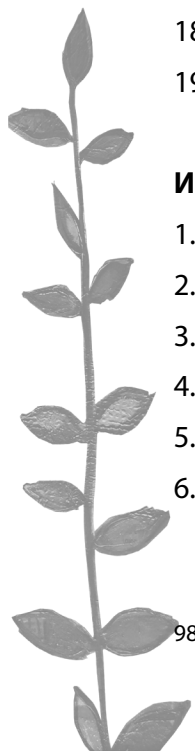
Координатор на работната група: д-р. Виолета Чачева

Интервјуирани експерти:

1. Даниела Поповска, Ла страда;
2. Стојан Михов, судија при Основен суд - Штип, Штип;
3. Ратка Куљан, државен секретар на Министерство за здравство;
4. Марија Савовска, Претседателка на Акција Здруженска;
5. Санија Бурагева, Министерство за внатрешни работи;
6. Станка Зафировска, судија при Основен суд - Скопје, Скопје;
7. Савка Тодоровска, Претседателка на СОЖМ;
8. Ѓунер Небиу, Претседателка на Антико;
9. Директор при Државното средно економско училиште во Тетово;
10. професорка на Правен факултет, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје;
11. вработена во Македонски центар за меѓународна соработка, Скопје;
12. државен секретар на Министерството за труд и социјална политика;
13. претседателка на ДАЈА;
14. раководителка на Одделение за унапредување на односите помеѓу половите, МТСП;
15. претседателка на женска секција при Сојуз на синдикати на Македонија;
16. градоначалничка на општина Миравци;
17. претседателка на Форумот на жените на Демократската унија за интеграција;
18. пратеничка;
19. судија на Уставен суд на Република Македонија.

Интервјуирачки:

1. Елена Петрова;
2. Александра Ангеловска;
3. Анета Јандријеска;
4. Анета Мирчевска;
5. Анита Левковска и
6. Миреме Јусуфи.

Прилог 4: Листа на спроведени фокус групи

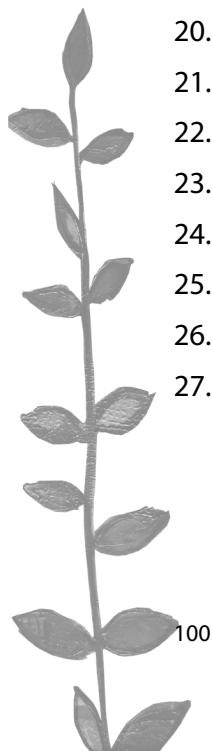
Реализатор на фокус групите: Анета Јовевска

1. Фокус група на припаднички на македонска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во рамките на семејството во рурална средина во Скопје;
2. Фокус група на припаднички на македонска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во сферата на образование во рурална средина во Штип;
3. Фокус група на припаднички на македонска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во рамките на семејството во урбана средина во Скопје;
4. Фокус група на припаднички на македонска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во сферата на образование во урбана средина во Скопје;
5. Фокус група на припаднички на албанска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во рамките на семејството во рурална средина во Тетово;
6. Фокус група на припаднички албанска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во сферата на образование во рурална средина во Гостивар;
7. Фокус група на припаднички на албанска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во рамките на семејството во урбана средина во Скопје;
8. Фокус група на припаднички на албанска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во сферата на образование во урбана средина во Тетово;
9. Фокус група на припаднички на турска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во урбана средина во Скопје;
10. Фокус група на припаднички на турска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во рурална средина во Скопје;
11. Фокус група на припаднички на ромска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во урбана средина во Штип;
12. Фокус група на припаднички на ромска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во рурална средина во Скопје;
13. Фокус група на припадници на македонска етничка заедница за утврдување на положбата на жената во урбана средина во Скопје.

Организации со чија помош се спроведоа фокус групите: СОЖМ, Скопје; АНИ, Штип; АНТИКО, Скопје; ФАЖМ, Тетово; МАТУКАТ, Гостивар; Организација на жени Турчиники Дерја, Скопје и ЕСМА, Скопје.

Прилог 5: Листа на невладини организации кои учествуваа при утврдување на фактичката усогласеност

1. Национална СОС линија при ОЖ Скопје;
2. Организација на жени на град Скопје, Скопје;
3. ЗАЖМ, Кичево;
4. Јустиција, Куманово;
5. Организација на жени, Штип;
6. Организација на жени, Свети Николе;
7. ХОПС, Скопје;
8. Ла Страда, Скопје;
9. Ромско хуманитарно здружение на жени КХАМ, Куманово;
10. Хелсиншки комитет, Скопје;
11. Продолжен живот, Струмица;
12. Здружение на граѓани Будање, Неготино;
13. АНТИКО, Скопје;
14. Организација на жени Турчинки Дерја, Скопје;
15. Организација на жени, Валандово;
16. Центар за образовна поддршка Дендо вас, Скопје;
17. Престиж, Битола;
18. Центар за граѓанска иницијатива, Прилеп;
19. Акција Здруженска, Скопје;
20. Семпер, Битола;
21. Форум на албанска жена, Тетово;
22. Организација на жени, Крива Паланка;
23. Хуманитарна и културна асоцијација на Роми ХКА, Битола;
24. Поддршка, Гевгелија;
25. Кризен центар Надеж, Скопје;
26. Граѓанска асоцијација Гама, Берово и
27. СОЖМ, Скопје.

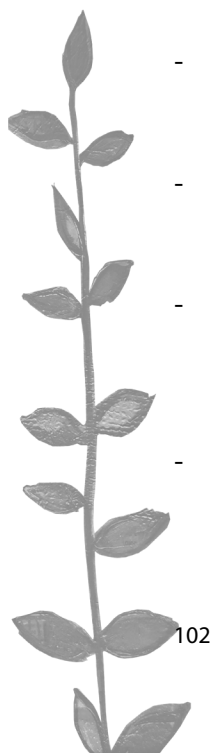

Прилог 6: Листа на сфери на загриженост

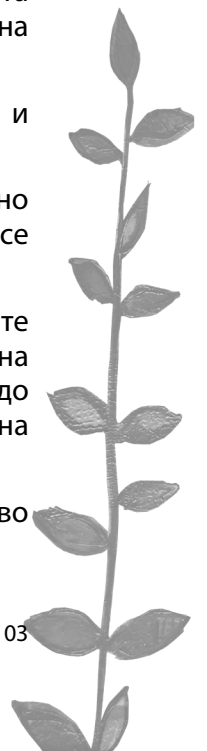
- Недостасува дефиниција за дискриминација на жените во позитивните законодавства (Член 1);
- Постои расчекор помеѓу правната и вистинската еднаквост на мажите и на жените (Член 1);
- Дискриминацијата не била основа за покренување судска постапка ниту пак, на инцијатива за преиспитување на уставноста на законите на ова поле (Член 1);
- Не постојат одделни закони за антидискриминација (Член 2);
- Во одделни поединечни закони (сите, освен законите од областа на образование и работни односи) нема предвидени одредби за забрана на дискриминација, а онаму каде што е предвидено не постојат казни одредби за нивно непочитување (Член 2);
- Постои општа инкриминација на дискриминацијата како кривично дело за кое е предвидена и затворска казна, меѓутоа во реалноста отсуствува практика во тој поглед (Член 2);
- Не постојат механизми за заштита во случаи на отстапување, постапки или практика на дискриминација на жените, освен судска постапка (Член 2);
- Отсуствува пропишаност на државната машинерија со закон (Член 3);
- Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите при Министерството за труд и социјална политика и покрај своето долгогодишно постоење сè уште има законски недефиниран мандат (Член 3);
- Постојат две посебни привремени мерки пропишани во областа на зголемување на учеството на жените во политиката и одлучувачките структури (Законот за избори за пратеници и Законот за локални избори) (Член 4);
- И покрај пропишаноста на посебните привремени мерки, тие нејасно се дефинирани (не дефинираат каде да бидат позиционирани жените на кандидатските листи) (Член 4);
- Присуство на традиционален доминантен модел за поделба на улогите во семејството и доминантна улога на мајката во подигањето и развојот на децата (Член 5).
- Пренесување на традиционалните модели на воспитување, особено во руралните средини (Член 5)
- Отсуство на конкретни програми за превенција и сузбивање на трговијата со луѓе и проституцијата кои се во подем (Член 6);
- Не постојат одделни програми за социјална заштита на жените проститутки (Член 6);

- Отсуствуваат барања за азил поднесени од жени - жртви на трговијата со луѓе и покрај сигналите дека повеќето од нив се плашат да се вратат во земјата на потекло (Член 6);
- Не постои соодветна законска регулираност на проблемот на семејно насилство и како резултат на тоа не постојат формални системи за заштита на жртвите на семејно насилство (Член 6);
- Не постојат програми за обука на професионални структури кои работат на овој проблем, ниту пак, програми за подигање на свеста за оваа појава иницирани од страна на државата (Член 6);
- Не постојат посебни програми за правна помош (бесплатни и достапни) за жртвите на семејно насилство од страна на државата, но постојат НВО кои обезбедуваат ваков тип услуги преку постоење на т.н. Центри за правна помош при Здружение ЕСЕ (Член 6);
- Државата не обезбедува финансиски средства и техничка помош за охрабрување на жените да се кандидираат на избори (кампања, едукација и слично) (Член 7);
- Не постојат одредби со кои се обезбедува пропорционална застапеност на жените во Владата на РМ на меѓународно ниво (отсуство на посебни привремени мерки со цел зголемување на нивното учество при претставување на своите влади на меѓународно ниво и во работата на меѓународните организации) (Член 8);
- Не постојат соодветни и одделни постапки при интервјуирање и проценка на барање азил од страна на жените баратели (Член 9);
- По однос на државјанството на децата во практиката се потенцира улогата на таткото, односно најчесто се зема неговото државјанство (Член 9);
- Во законските прописи за основно образование, е предвидена забрана за дискриминација, но не се предвидени казни одредени за оние кои нема да ја почитуваат (Член 10);
- Висока стапка на неписменост, особено кај ромското население и потреба од преземање мерки за да се обезбеди завршување на основно образование, со посебен акцент врз највулнерабилните групи (Член 10);
- Нецелосно вклучување на девојчињата во основното образование, особено кај ромската популација и висок процент на напуштање во текот на учењето во одредени средини (Член 10);
- Не постојат посебни програми за девојките и жените кои прерано го напуштиле училиштето, особено за девојчињата кои живеат во рурални средини, оние со низок социјален статус и припаѓаат на одредени етнички групи, како Ромите и во извесен степен, етничките Албанци (Член 10);
- Не се доволно застапени воспитно - образовните програми и неприспособени се наставните методи кои ќе водат кон елиминирање на дискриминацијата и отстранување на традиционалните сфаќања (Член 10);

- Високата стапка на невработеност, зголемената стапка на неактивност и високиот број на жени како неплатени семејни работници (Член 11);
- Не постои законска одредба која експлицитно го обврзува работодавецот да ги информира жените за условите на работа кои можат штетно да влијаат врз нивното репродуктивно здравје (Член 11);
- Посебни одредби за регулирање на сексуалното вознемирување не постојат во Законот за работни односи и во општите колективни договори (Член 11);
- Не постои конкретна одредба со која ќе се обезбеди враќање на работничка на работно место со исти квалификации без професионално деградирање на жената, по породилното отсуство (Член 11);
- Не постои законска одредба во рамките на Законот за работни односи и Законот за заштита при работа, нивните одредби да се менуваат во согласност со новите научно - технички сознанија (Член 11);
- И покрај предвиденоста на заштита на работниците, воопшто не постојат одредби со кои се обезбедува посебна заштита за бремени жени, освен посебната заштита од ноќна работа (Член 11);
- Не постои институтот родителско отсуство и неопходно е негово законско пропишување (Член 11);
- Постои дискрепанца во достапноста на здравствениот систем (информации и услуги) помеѓу урбаните и руралните средини (Член 12);
- Несоодветно функционирање на службите од здравствениот систем кои работат на унапредување на репродуктивното здравје и права, особено во руралните средини и кај вулнерабилните групи како што се луѓе кои живеат во сиромаштија, ниско образовани и ромска популација (центри за семејно планирање, советувалишта за жени, советувалишта за трудници, родилки и сл.) (Член 12);
- Во одредени региони постои несоодветно покривање со здравствена заштита на жените, од областа на женското и репродуктивно здравје (недоволна покриеност со гинеколошки ординации, мамограми) (Член 12));
- Државата не обезбедува посебни мерки за поддршка на мајчинството, како и обезбедување соодветна исхрана за време на бременост и доење (Член 12);
- Не постојат посебни програми за заштита на жени инфицирани со ХИВ, посебно на бремени жени, со цел да се спречи дискриминацијата на жените и да се унапреди нивниот здравствен статус поврзан со оваа болест (Член 12);
- Не постојат посебни/ефективни програми за подигање на свеста меѓу младите за употребата на контрацептивни средства, ниту пак, за промена на традиционалните практики кај одредени етнички групи кои доведуваат до лимитирање на нивните сексуални и репродуктивни права од страна на државата (Член 12);
- Не постојат посебни постапки во однос на дискриминаторно однесување во приватниот сектор (Член 13);

- Не постојат посебни програми за промовирање на женското претприемништво (Член 13);
- Државата не прави никакви напори да ја подобри положбата на жената во руралните средини која евидентно е многу потешка од онаа на жените во урбаните средини (Член 14);
- Отсуствуваат мерки и активности за вклучување на руралната жена во телата на локалната самоуправа, како и во другите тела на одлучување на регионално и на национално ниво (Член 14);
- Не постојат посебни програми кои го промовираат учеството на жените и воедно ги охрабруваат да се вклучаат во аплицирањето за одредени политички процеси (Член 14);
- Отсуствуваат групи за самопомош и учество на жените во работата на месните заедници (Член 14);
- Земјоделските кредити се тешко достапни, а особено за руралните средини (Член 14);
- Државата нема развојни програми чија цел е развој на руралните средини (Член 14);
- Постојат потстандардни услови за живот во руралните средини, особено комуникацијата со урбаните средини која во голема мера придонесува кон отежнување на пристапот до правниот, образовниот, здравствениот систем, односно услуги (Член 14);
- Не постојат посебен вид програми за заштита на жените - жртви на семејно насилство од руралните средини (Член 14);
- Постои расчекор помеѓу правната и фактичката состојба (Член 15);
- Државата нема востановено механизми за правна заштита на жената, ниту пак, постојат специјализирани тела кои во нејзино име ќе обезбедат заштита (Член 15);
- Не постои граѓанско - правна одредба која го забранува склучувањето на договорен брак или брак склучен со цел обезбедување економска сигурност, како и недостаток на мерки кои ќе водат кон искоренување на договорени бракови кај ромската и албанската популација (Член 16);
- Постои кривично правна одредба со која се санкционира противправното прекинување на бременост, иако абортусот е легитимен, сепак е недостапен за повеќето од жените (Член 16);
- Присуство на практика кај ромската популација за нерегистрирање на бракови, а не е редок случај ни вонбрачното живеење на малолетници од што произлегува потребата за преземање мерки од страна на државата (Член 16);
- Присутна е практика во која често наследството се дава на машките потомци, иако законски наследното право подеднакво им припаѓа и на машките и на женските потомци (Член 16);

- Сексуално општење на полнолетно со малолетно лице од 14 до 18 години не е забрането и казниво, иако законски постои инкриминација и казниво е вонбрачното живеење со малолетно лице (Член 16).

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ
ул. Максим Горки 20 1/4 1000 Скопје Република Македонија
Тел. ++389 (0)2 3289 295; 3298 269 Факс ++ 389 (0)2 3211 453
esem@esem.org.mk
www.esem.org.mk